

A tartalomról:

Patai József: Új fák erdeje indul. — Dr. Weissburg Chaim (Haifa): Amikor a zsidó szív összeszorul. — Georges Clémenceau: Busk. — Uri-Cvi Greenberg (Jeruzsálem): Látomás. (Vers.) — A Baracs Károly-asztal körül. — Löw Imánuel: A mi fásításunk. — Kiss Arnold: Az őszi haraszt muzsikál. — Magyar Zsidó Hősök Emlékerdeje a Szentföldön. — Csermely Gyula: A zaragózái sírkertben. — Prof. Donáth Gyula: Magyar zsidó hősi halottak. — Relle Gabriella szentföldi és egyiptomi vendégszereplése. — Berend Pál: Az új elnök. — Dr. Groszmann Frigyes: Atheisták — haláluk előtt. — Jugoszláviai levél. — Avigdor Hameiri héber verseiből: E templomban mindenki szendereg. — A Szentek Erdeje. — Irodalmi kis tükör. — Patai Edith: Farkasházi Miklós. — Dr. Edelstein Bertalan: A boroszlói rabbiszeminárium 75 éves jubileuma. — Holder József: A vilnai Stein-csoport Budapesten. — Zsidó humor. — Új könyvek. Patai György: Maurice Samuel: What Happened in Palestine. — Tollhegyről. — Rendkívüli ajándék a „Mult és Jövő“ előfizetőinek. — Krónika és szemle. — Szerkesztői üzenetek. — Harminchét illusztráció és négy műmelléklet.

MULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI-MŰVÉSZETI TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, VI., RÉVAY-UTCA 14.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF. Megjelenik minden hó elején. Telefonszám: LIPÓT 999-55. Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.
Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kč, Jugoszláviában 350 Dinár, Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Klórmész nélkül

lángított (eső) vízzel

egyedül

„KIRÁLY” GÖZMOSÓDA

Ruhafestő, Vegytisztító

Háztól és házhoz szállítás.

Vidékre posta-osztály.

BUDAPEST

VII., Király-utca 15. — Telefon: J. 313-35.

IV., Magyar-utca 3. — Tel.: Aut. 851-29.

V., Bálvány-utca 23. — Tel.: Aut. 243-85.

VII., Dohány-utca 20. — Telefon: J. 313-35.

V., Váci-út 170.

VIII., Rákóczi-tér 8.

Megbízható minimális tőkével rendelkező egyéneknek vidéken képviselőket adunk.

Nem mienk a

MULT

ÉS

mégis mienk a

JÖVŐ

mert a legjobb orth. כשר virsli-, szalámi- és füstölthús-árút kizárólag az új orth. כשר

szalámi- és füstölthúsáru-gyár

STERN ÉS TÁRSA

hozza forgalomba.

Gyár és iroda:

Budapest, VII., Nefelejts-utca 12. sz.

Főüzlet; VI., Király-utca 54.

Telefon: Lipót 980-08.

MEINL
UJTERMESŰ TEA

THREE STARS

Rendkívül finom illatos Darjeeling jellegű, intenzív aromájú indiai keverék. Dobozban kb. 1/2 angol font

P 8.30

Saját készítésű

SIRKÖVEK legolcsóbban kaphatók
MÓZES TESTVÉREK

sirkőkészítőknél BUDAPEST, X., KOZMA-UTCA 7.
A temetőnél. Telefon: Kőbánya 75-56.

Szombaton és ünnepnapon zárva.

A világ legtökéletesebb,
tartós

ondolálását
az egyedüli amerikai
EUGENE-villanygéppel
készíti:

Botár

hőlgylodrász

Lipót-körút 5. Tel. A. 156-30

DUNA KEKSZ **A LEGJOBB**

Budapest, VII., Verseny-utca 12.

Telefon: József* 315-11.

UJ CIPRUSOK

A Herzl-erdőnek egy része Chulda mellett, melynek kolonistái nagy hősiességgel védték meg a zsidó pozíciókat

Kirjath Anavim Jeruzsálem mellett. Az első kolónia, melyet terrasz-szerűen fásítanak be Jüda kopár szikláin

Beilage des Mult és Jövő.

A Mult és Jövő 1930. évi január havi melléklete

Supplément de Mult és Jövő

A „Kupath Cholim“ betegsegélyző egyik üdülője Jeruzsálem mellett

Bojtos eukalyptus (a 385 eukalyptus fajtájának egyike)

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XX. ÉVFOLYAM, 1930 JANUÁR

Patai József: Új fák erdeje indul

Hősi hallottaink emlékét élő fával megörökíteni az ősök földjén, a Halál árnyékában pihenők neveit hűs árnyékot adó ligetekbe plántálni a patriárkák és próféták hegyei között, mély és szentséges zsidó gondolat, amely valóban csak a Biblia bölcsőjében sarjadhatott. Ott, hol a fát élőlényként becézték és dédelgették évezredek át. Ott, hol az *Élet fájának* fogalma fakadt, az „*Éc chájim*“, az Istenség közelében járó Éden-ember szimboluma. És az „*Éc chájim*“, mint a zsidó népet örökzöld lombosodásban tartó Igazságnak jelképe, „Élet fája azoknak, akik ragaszkodnak hozzá és aki támogatja, boldog“.

És Élet fája lesz minden egyes emlékfa, amelyet egy-egy hősnek a nevével ültetnek az ősi talajba, hogy örök gyökeret verjen Júda, Somrón, és Galil gránátkövei között és segítse virágozni, meggyökeresedni és terebélyesedni az évezrek után újjászületettős-új életet.

Aki a Szentföld arab-török dulta mai kopárságát látja és visszagondol arra, mit jelentett a fa, a növény, hajdan Izrael fiainak, megérti, hogy a zsidó zsoltáros az ellenség pusztításának csúcspontját abban a kegyetlen irtásban érezte, mely „*reávall: fejszéekkel sujt felülről fák lombozatába*“. „*Jivadá kemévi lemaála biszvach éc kardumóth*“. A zsidó törvény még háború esetén, ellenséges földön is tiltotta ezt. „Vajjon ember-e a mező fája, hogy ostromra indulhatna ellened?“ A védtelent megtámadni, a bántani nem tudót bántalmazni pedig a zsidó etika törvénye szerint égbekiáltó bűn, akár mienkről, akár *idegenről* van szó. Akár emberről, akár állatról, akár növényről.

Mintha lelke volna az élő fának. Mint csecsemőt babusgatták a zsenge csemetét. „Minden növény mellett angyal áll és paskolja gyöngéden: Nőjj, nőjj“. Ringatja felülről az ég harmatos szelölője és táplálja alulról a mélységek forrása. Csak így tudja átvágni a kemény judeai sziklák bazaltját. „Az erdő minden fája ujjonganak az Ur előtt.“ És midrási legendák szóltak a tibériási pálmáról, mely elsorvadt szerelmi bánatában, mert egy

jerichói pálma után epekedett. Élő, oltalmazó tápláló társnak érezték a fát. És reá is alkalmazták az emberi lélek elszakadásáról szóló poétikus hitet: „Mikor egy fát kívágnak, a hangja elhat világ végétől világ végéig“.

És minden újravirágzásban, minden új lombosodásban a feltámadás vigasztaló allegóriáját látták. Mindig újabb és újabb áldással hálálkodtak a Teremtőnek „aki világában jó teremtményeket és szép fákat alkotott“. Egy sorba helyezték a kettőt.

És mikor a történelem vihara kitördelte Izrael fáinak törzseit, bizakodva bíztak a gyökerekben, melyek mélyen ereszkedtek belé az ősi földbe. Még Babylon vizei mellől is szállt a szózat, az ezékiéli ige a díszefosztott, feldult Jeruzsálem felé: „Még virágba szökkentem a kiszáradt fát!“

A kiszáradt, kitépett fákat szaporán új friss hajtással pótolni, életbevágó szükségszerűség a Szentföld földjének, vizének, levegőjének egyaránt. Csak így lehet gyógyítani az Anyaföld sebeit, melyek sajognak és tátonganak évezredek óta. Csak így lehet édessé, egészségessé varázsolni a vizet, amelyet mocsarakká tapostak Edom kiméletlen lábai. Csak így lehet tisztává, üdítővé tenni a levegőt az építő, úttörő chalucok, feltámadt makkabeusok nemzetsége számára.

Szentségesen szép zsidó gondolat: cyprust, pálmát, sykomorát ültetni az elesett zsidó hősök nevére a feltámadó Szentföldön. Mintha bolyongó lelkek szállanának a Gálutból, hogy egyesüljenek Galilea hőseinek lelkével. És egy erdő indul el Tél-Chájról, Élet-halmáról, minden lomb más nevet susog, minden ág más világtájról zizeg, de minden rügypattanásból, minden levélfakadásból a feltámadás dala zendül. És mintha teljesülne Jesajás látomása: „A hegyek és a dombok ujjongva zengenek és a mező minden fája tapsolnak tenyerükkel, a tövis helyébe cyprus magasodik és a bogáncs helyébe mirtus nő, és leszen az Örökkévalónak örök jeléül, nem vágatják ki többé sohasem.“

Dr. Weissburg Chaim (Haifa): Amikor a zsidó szív összeszorul

Az elmúlt évezredek folyamán a föld különböző pontjain sokszor jutott el az emberiség a kultúra legmagasabb virágzására.

Olyan fokon azonban a civilizáció, a kultúra sohasem állott, mint ma. Nagyobbak a dimenziók is. Összehasonlíthatatlanul nagyobbak. A civilizáció, a kultúrélet elhatol lassanként a földkerekség legsötétebb zugába is. Ezt a civilizációt már bajosan zúzhatja össze bárminő fergeteg.

És másirányú a mai civilizáció minden eddiginél. A technikai vívmányok korszakát éljük és segítségükkel más fogalmaink vannak távolságokról, lehetőségekről, mint voltak annakelőtte.

Igy történt, hogy amire kétezer éven át belefáradás nélkül, szünet nélkül, oly kitartóan sóvárogunk, most ime, mindennapi dolog. Mint turista járhatjuk keresztül-kasul azt a kis földet, ahol élt a mi népünk valaha, ahonnan származnak az emlékek, melyek közösségünkél fogva még kétezer év után is összetartanak bennünket a magunk tökéletes szétszórátottságában is s ahol teremtdött a kultúra, mely ma közkinccse az egész világnak. Ujra járkalhatunk a földön, viszontláthatjuk a hegyeket és völgyeket, melyekről a legszentebb könyv, a legnagyobb könyv, a könyvek könyve, a könyv, melyet Isten és ember együtt alkotott, azt írja, hogy tejjel-mézzel folyt volna. Bámulunk a hegyekre, melyekről a kémek szedték a szőlőfürtöt, a szőlőfürtöt, melyet csak két ember tudott elvinni. Járunk a régi helyeken, melyeket, jóllehet kétezeréves messzeségben vannak tőlünk, jobban vélünk ismerni, mint jelenlegi hazánk helyeit.

És a szívünk összeszorul...

A szívünk összeszorul és mintha egy húr pattanna el a lelkünkön. Mert az, ami szemeink elé tárul, az más, egészen más valami, mint ami eddigelé a lelkünkben élt. Kopár, fehér kősziklák merednek az ég felé a subtropusi nap forróságában, melyeken egy szál fű nem terem. Elmocsarasodott keskeny völgyek kigyóznak a hegyek között csenevész terméssel. És kövekkel telve. Mintha valaki, egy hatalmas földöntúli kéz, lehántotta volna a hegyekről az éltető, fekete humuszt szántszándékkal. És mintha egy köeső hullott volna alá a völgybe. Néhol egy folyómeder szeli át a völgyeket, a „vádi“, ahogy az arabok hívják, egy folyómeder, amelyben víz nem folyik. Néhol-néhol szakítja meg ezt a sivár látványt egy-egy csenevész, porral lepott olaj-, vagy fügefafa.

Ha keresztény utazza be a földet, akkor ő mindezeket a dolgokat alig látja. Sőt talán szépek találja a vidéket, a lenyugvó napot, az ezüstös éjszakákat. Őt csak történelmi emlékek érdeklik. Itt született Jézus, itt járt, itt tanított, itt keresztelték meg, itt vitték a vesztőhelyre.

De ha zsidó utazza be a földet és légyen bármily véleménye a Szentföld mai beállítottságát

illetőleg, a szíve szorul össze. Össze kell szorulnia. Mert önként, akaratunk ellenére vetődik fel a kérdés: „vajjon igazat mondott-e a biblia? Vajjon nem túlfűtött keleti fantáziával van dolgunk itt is.“

Nem. A kétkedésnek nincs alapja. A biblia igazat mondott. Itten valaha a hegyek nem voltak koparak, a hegyek dúslombú erdőkkel voltak benőve, melyek között nemes vad tanyázott, a lankásabb lejtőkön bőséges termésű olajfák virultak, a völgyekben nem volt kő, a buza százszoros termést hozott, a „vádi“, a víznélküli folyó fogalmát nem ismeri a biblia, ezek a folyómedrek bőséges víztömegeket hömpölyögtettek tova az év minden szakában s a zsidó paraszt nagyszerűen értett a terraszműveléshez azokban a régmúlt időkben. Nem fantázia szüleménye az és nem fantazmagória, hogy tényleg itt volt a világ egyik legtermékenyebb része, a példás tejjel-mézzel folyó Kanaán. Milliók éltek ezen a földön azokban az ősi időkben, milliók kétkezük munkájával, östermelésből, s boldog volt e nép, ha békében élhetett, ha hálás földjének dolgozhatott, ha ellenség nem zavarta.

A biblia igazat mondott. Erre bizonyítékaink vannak.

Hanem azóta sok minden történt. Azóta, hogy mi eljöttünk onnan.

Kétezer éven át nem volt stabil lakossága az országnak. Kétezer éven át állandó háborúskodások színhelye volt ez ország. Új és új hadviselő felek, új és új hadicélokkal vonultak keresztül rajta és ezeknek mindegyike csak pusztított. Kiirtották a mi dúslombú erdőinket, nem adtak alkalmat nekik, hogy újranojjenek és aztán jöttek a tél folyamán a subtropusi zuhogó esők és elvégezték a többi. Élő fák gyökerei többé nem kötötték az életetadó fekete humuszt és a rohanó víztömegek lerántották magukkal a völgybe. A völgyek föltek és nem adtak lefolyást a víznek. Mocsarak keletkeztek és kiszáradtak a folyók, mert hogy elbujtak a sziklák az erdők helyén, egy tömegbe rohant le a téli esőmenyiség, mely a folyókba eljutott és a források... a források lehúzódtak a mélybe.

Az erdők eltűntek megváltoztatta az éghajlatot is, mert nincs meg már az a nagy kipárolgás, mely éjjelente a régi időkben olyan harmatot eredményezett, hogy szinte esőnek illett be és biztosította az állandóan viruló örök zöltségét a földnek és a dús termést a kilenchónapos esőtlen évszak dacára.

Igy történt.

És jöttek emberek a régi fajtából. Emberek, akikben atavisztikusan támadt fel a régi fajta. Emberek, erősek és akarattal teljesek. Emberek, akik azt mondták: ha így történt, történhet más-kép is és ami volt, lehet majd újra. Emberek jöt-

Az amerikai zsidók erdejének ültetése. Homoklekötés ifjú facsemetékkal

tek, akik monták: ha ez a generáció rá is megy és rámennek utánunk jövő fiainknak és unokáinknak nemzedékei, ez a föld a mienk volt és a mienk lesz és olyan lesz, mint amilyen volt valaha.

És történtek csodák, mint annak idején, amikor a Nagy Könyv íródott. Eltűntek a mocsarak a völgyekből, kiszedődtek a kövek és felforgattott a föld, hogy újra a régi termékenységét adja. Emberek még ilyen munkát nem vívtak a természettel. És ezek az emberek érzésekkel voltak teljesekek. Ezek az emberek magukban hordozták a multnak az emlékeit, amikor a jövőért dolgoztak. A közel és távol multnak az emlékét. És amikor a hegyeken másztak, terraszokat építettek és ivóvizükkel öntözték, szívük melegével melengették a fiatal csemetét, nem magukra gondoltak, hanem arra, hogy élt itt vagy ott egy zsidó, aki nagyszerű derék zsidó volt és aki elhalt anélkül, hogy megérhette volna az ősi törzs zöldbe szökkenését és — a fát ültette annak a nevére.

Lassan folyik ez a harc a természet ellen és minden ellen. Lassan, de szívósan. Lépésről-lépésre. De halad. És a nyomán felfakad az új élet. Reneszánszát éli nemcsak az ősi nép, hanem az ősi föld is és azokon a kős földdarabokon, ahol ez a nagyszerű gárda megveti a lábát és arca verejtékével megöntözi a kétezer év óta tetszhalott földet, újra elővarázslódik a régi, a tejjel-mézzel folyó Kanaán. Föld és nép végre egymásra találtak. És segítik

egymást. Erőt adnak egymásnak. S ha ma utazol, zsidó turista, egy pár évtized elmúltával a munka megkezdése után a te őseid földjén s ha magadba szívod narancserdők illatát, narancserdőkét, melyeket most már a dűsvízű Járkon folyó itat s ha áttekintesz az Émek és Sáron rengő buzatábláin s hűsülsz az erdőkben, melyek tegnap még nem voltak, s melyek elhalt drága emberek, testvérek, apák, fiak és férjek emlékét hirdetik, akkor szívednek többé nem kell elszorulnia. Akkor szívedben egy nagy elhatározásnak kell megfogamzania. Egy elhatározásé, hogy ennek a munkának, minthogy jó, tovább kell folynia. Tovább kell folynia, míg be nem fejeződik. Egy nagy elhatározásnak kell szívedben megfogamzania, egy elhatározásnak, hogy azoknak az embereknek, akik ezt a varázslatot a saját maguk feláldozásával végbevitték, a hónuk alá kell nyúlnod, hogy meg ne roppanjanak a nagy munkában, mert entestvéreid neked ezek az emberek és amit csinálnak, amikor csinálják, a te lelked vágya, a te titkos, az öntudat küszöbe alatt lefolyó óhajaid szerint csinálják. Te éretted csinálják. A te ügyed ez, mint ahogy az ő ügyük és minthogy egyebet nem csinálhatsz, a hónuk alá kell nyúlnod, hogy tudják, hogy te velük vagy, hogy velük van egész Izrael.

És akkor el fog jönni egyszer az idő, mikor örülni, vigadni fog a te szíved, ha bárhol is jársz az ősök országában.

Georges Clémenceau: Busk

— Az elhunyt francia államférfiúnak „A Sinai lábánál” című, nálunk ismeretlen kötetéből. —

Busk. Sivár falu Galicia legszélén, az orosz-lengyel határon. Csupa erdő és pocsolya. Leprás házak, szakadt rongyokkal, szétmálló deszkákkal, rézzel, bádoggal foltozottan. Posványos utakon kínosan dökög a hosszú szekér, szenvedő utasát a kocsi szalmáján ide-oda dobálva. Kacsák, libák tömegei. Zsidók az ő gyulladásoz szemeikkel a talmud mécs melletti olvasásától. Báránybőrbundás rutének, mongolok, rőtszakállú, szőke és fekete kalmukok, hatalmas állaikkal, kiálló pofacsontjaikkal, amelyek egy lapos orrtőbe torkollanak, a halavány homlok alatt sunyin hunyorgató apró szemeikkel, mindenfajtájú szlávok, hosszú, fehér hímzett zubbonyaikkal, kék, hamis ártatlanságot lövellő szemeikkel. Egy ázsiai tábor, amely itt rekedt a sárban. A látvány betetőzése a mezőn lévő sátorfalu, melyek körül cigányok raja nyüzsög félig meztelenül.

— Mihelyt bármit venni vagy eladni akarok — mondá nekem Busk kastélyának ura —, hivatom a zsidót. Az ő összeköttetései a világ minden piacán, az ő hozzáértése, az ő érdeke, amely azonos azzal, hogy ügyfelét megtartsa, garancia nekem arra, hogy pontosan és jól leszek kiszol-

gálva. Nincsen Galiciának egyetlen nagybirtokosa, aki bármely üzleti ügyében ne lenne kénytelen Izrael fiaihoz fordulni.

Az, aki ezt nekem mondta, hatvanezer hektár ura egy tagban. Ez egy uradalom. Persze, a legnagyobb része erdőség. A gazdasági forradalom érája még nem ütött, amely felaprózza a galíciai latifundiumokat! Azt hiszem, nem is gondol még erre senki. A galíciai, akár szláv, akár zsidó, a nyomorra van teremtve. A földművelés a föld tulajdonosának csak közepes hasznot hajt, a munkásnak bizonytalan megélhetést: mindegyik bele-törődik sorsába. Az ázsiai vér fatalista.

Várnak bennünket a zsidó temetőben. Barátaink egyikét kísérik oda, aki a wieni sajtóban brilliáns karriért futott be, s aki zarándokutató tesz atyja sírjához, a buski orvos sírjához, akinek az élete itt abban telt el, hogy gyógyította, segítette, szerette a szegényeket, vallási és faji különbség nélkül. Zsidó létére feláldozta magát fajtajának szerencsétlenjeiért, kiknek szenvedései szívéhez férkőztek a közös történelem számtalan kapcsolatával. Ez a férfiú a humanizmus, az emberszeretet érdeknélküli szolgája volt, s ezt el is hihetjük, ha meggondoljuk, hogy még a mai Busknél is sokkalta szegényebb volt az ötven év előtti s hogy a szegény orvost a Gondviselés számtalan csapással is sújtotta. Megmutatták nekünk az öreg faházikót, ma frissen fehérre meszelve, amelyből minden pompa nélkül költözött a temetőbe ötven évi szorgalmas munkája után.

A temető ajtajánál egy csoport rongyos alak leselkedik reánk, akik elkísérnek bennünket minden szó nélkül. Csendben, némán követik lépteinket, majd megelőzve bennünket, előttünk járnak, kúsznak, széthajtják a sűrű bokrok egymást keresztező ágait, vezetnek bennünket a keresett sír felé. Alázatos, nagycsontú emberek ezek, szakállas léviták, égő, tüzes szemeikkel. Követjük őket a vad bokrokon, széttördelő ágakon keresztül, mi-alatt a kuszán nőtt ágak sűrűségei arcunkat veszszőzi. Végre is egy négy kőből álló sírcsoporthoz érünk, melyről kísérőink eltávolítják az ágakat, a harasztot. Kezeikkel az írások nyomait kutatják a sírköveken, hogy kibetűzhessék a föld mélyén pihenő nevét, de a kövek féltékenyen őrzik titkaikat. Végül valamennyi kéz egy kissé meghajolt sírkőre mutat s így szólnak:

— Ez az.

S ime, ezek a rongyos, halavány alakok, hirtelen fenséges komolyságúvá nemesülnek. A föld legnagyobb szenzációja. A szemek elmerülnek a világ, az élet titkai fölötti elmélkedésekbe, s az ócska, zsíros sapkák alatt tiszteletet parancsoló gondolatok keletkeznek. E koldusok mindegyike, mint egy főpap áll ottan, s az egyikük, rabbi, vagy

Szentjánoskenyérfa חורב Chuldában

egyházi, tekintélyes hangján, szépen skandálva, mintegy extázisban mondja e szavakat:

„Ime, itt vagyunk sírod előtt, barátunk. Elvezettük hozzád fiadat, aki nem volt itt azóta, hogy nyugalmad helyét kővel jelölte meg. Az élet elvitte őt a nagyvilágba, ahol a te véred, az ő javára benne összegyülemlett fáradozásaid utódodat sikerrel illetik. Így, mindig jelen vagy tied között, most is folytatod földi munkádat. Ezért jött el a fiad, hogy lerőjja tiszteletét, amellyel neked tartozik. Hajdanában, az életnek előtte, ti egyesülve voltatok az örökkévalóságban. A születés elválasztott titeket. De most gondolatban ismét egyesültök.“

Beszédjéből nekem csak ezt a kis részt fordították le, amely fenséges szépségével megkapott.

Nagynehezen ismét kijutottunk a temetőből, s egy csúrszerű helyiségbe értünk, ahol a földön összekuporogva ülnek asszonyok, férfiak, gyermekek, aggastyánok, a falu legkoldusabbjai. A szokás úgy kívánja, hogy alamizsnát osztogassanak ilyenkor. Barátom mindegyiküknek pénzdarábokat osztogat. Egy deszkára a különféle jótékonyági intézmények vannak felírva, amelyek a látogató nagylelkűségére apellálnak. Barátom mindegyik perselybe bankjegyeket dob, hogy egyetlen jótékony cél se legyen mellőzve.

Mikor innen is kijutunk, összesereglett rongyos nép áll előttünk, akik összefutottak arra a hírre, hogy Izraelnek egyik e faluból származó gyermeke megérkezett, hihetetlen kincsekkel, amelyeket szétszór az ásító zsebeknek. Szép kis versengés tárul szemeink elé. Itt van mind a tizenkét törzs, hogy egy kissé enyhítse nyomorát.

— Ismertem, mikor egész kicsi volt — mondják az öregek.

— Ennek és ennek az apja vagyok, akit az ön atyja meggyógyított, — hajtogatják mások.

Az egykori jótétemény még az utódot is kötelezi a jótéteményre. Az egyiknek elpusztult a tehene, a másiknak a borja. Soha annyi katasztrófát ily kis idő alatt nem hallottam. Könyörögnek, simogatják, ide-oda ráncigálják barátunkat, száz históriát mesélnek neki, végül is elkábítva, belefáradva minden akadály leküzdésébe, könyökkel és vállainkkal csinálunk magunknak időről-időre egy kis helyet, de a kastély bejáratánál ismét szörnyű roham vár reánk. Együtt van az egész zsinagóga, a főrabbi, Michel Angelo csodálatos Mózes-fejével az élen, aki kimagaslik közülük magas sapkájával, ébenfekete ezüstbe vegyülő hatalmas szakállával. Hosszú tanácskozás kezdődik, mert az istentiszteletnek még nincs vége az istenházában, s ha barátom ellátogatna oda egy kis aranyesővel, egész Busk örömmámorban úszna. Barátom — ezt meg kell vallanom, nem buzgó szolgája Adonájnak. Mégis, meglepődtem, hogy sem a gyermekkori emlékek, sem egy tragikus fajjal való szolidaritása, nem tudták őt arra indítani, hogy elvigye ő is oda az áldozatot, ahol ősei áldoztak.

Kaliforniai pálma Daganjában

A vasrácsos kaput ismét lezárták.

És én elgondolkoztam a nap tapasztalatain. Bizony, keletiek ezek a nyugtalan zsidók, akiknek elmélyedő szellemiségét súlyosan megzavarta Kelet és Nyugat összeütközése. A semita, akit a hódítás szétszórta a világba, az áráktól eltérő okoskodásával, pária, aki testvérei engesztelhetlen átkaira ügyet sem vetve, bolyong abban a hitben, hogy meghódította a világot. Megvetik, gyűlölik, üldözik, mert nekik Istent adott, az ő véréből valót. Semmiféle üldözést, semmi szenvedést nem kíméltek meg tőlük. Nincs csodálatosabb história.

S mert ez a nép ellentállt máglyáknak, fenyegetésnek, erőszakos térítésnek s mert hibáival és erényeivel együtt belépett a mi szociális szervezeteinkbe, résztvesz hibáinkban és erényeinkben, mert oly hatalmas energiát tud kifejteni, amely legalább is egyenlő a mienkkel jóban és rosszban, s mert hozzáadja a meggazdagodás képességét, mert kezébe vette a mi fegyvereinket, amelyeket ellenünk is fordíthat, (?) hallom, hogy némelyek az ő rendszeres kiirtásukat tanácsolják, amely tanácsok átkos eredményekre vezettek. Így csak a gyűlöletet lehet fölleveníteni, föl lehet kelteni az üldözőkben reményeket, amelyek nem egyebek, mint a gyengeség bevallásai, de micsoda állandó rendet lehetne erre alapítani?

Nem lehet tagadni Izrael nagy hatalmát a mi napjaink keresztény kapitalizmusában. Miután

Részlet a Herzl-erdőből, amelyet az utóbbi támadás alkalmából a kolonisták hőiesen védtek

minden dolog azonos önmagával, e béketűrő nép tetteje, amely oly csodálatos energiáról tanuskodik, csak megnövekedhetik ezáltal. Az árja idealizmus szempontjából ez a tény szerencsétlenség lenne. Annál is inkább, mert minden népnek megvannak az ő jó és rossz tulajdonságai és minden erőszakosság valamely faj ellen az egyetemes emberiség érdekeit sérti. Nem fogják megsemmisíteni a zsidókat. A szultán maga is, az ő háromezrezer lemeszárolt örményével, legyőzetett az örménység által. Izraelt, amely elevenen úszta meg a középkort, nem lehet elnyomni.

Ahelyett, hogy mi magunk arra szorítsuk őket, hogy szerencsés vagy gyászos tulajdonságaikkal jelen társadalmunk uraivá legyenek, ahelyett, hogy gyáva módjára pusztulásukat óhajtjuk, hogy helyükre léphessünk, miért nem kíséreljük meg a sokkal egyszerűbb és igazságosabb eljárást, hogy egyenlő és érdektelen eljárásba részesítsünk zsidót, keresztényt oly törvényekkel, amelyek révén akár zsidó, akár keresztény egoizmus, kevésbé leszűjtő, kevésbé eltaposó lenne a tömegekre. Akkor a zsidóság judaizmusa, ha fanyarsága egy egoista társadalom királyává tette is és a keresztények nem kevésbé diadalmas judaizmusa, melynek a sors előnyöket is adott, nem fogják többé ismerni a jelenkor rossz kísértéseit, meg lesznek elégedve a fel-

sőbbrendű egyéniség kifejlődésével, a társadalmi igazságossággal. Erőszak nélkül, máglyák nélkül, tömegmészárlás nélkül a *semitizmus*, amelynek ma már annyi példányát látjuk Sem és Jafet gyermekeiben, nem fog többé semmi oly veszélyt jelenteni, mint aminőt napjainkban némelyek jeleznek.

Bolond, aki a zsarnokság növekedésére akarja építeni a szabadságot. Kevesebb szabadságot az egoizmusnak, több helyet az irgalomnak! Hárítsatok el az igazság útjaiból az akadályokat, amellyek barrikádokat azokra a nagy avenuekre, ahol az elnyomás diadalmasan sétálhatott eddig. Rövidlátók, akik csak egy megváltozó elnyomásról ábrándoztok. Megölni a zsarnokot, nem más, mint kicserélni egy másik zsarnokkal. A lehetőséget kell megszüntetni, hogy mint elnyomó működhessen. Ilymód Páris keresztény nyomorultjai épúgy, mint Busk zsidói érzik majd a segítséget küzdelmeikben, abban a nagy és nehéz személyes harcban, az ő hatalmas testvéreik nehéz igája ellen, amely minden fajban egyaránt megvan. Elég lesz majd arra inteni a kereszténységet, ma a világ urát, hogy felesleges kiirtani a zsidókat, hogy ellophassuk tőlük, az ő gazdagságuknak minden időben és minden népnél megkívánt, sóvárgott trónusát.

Franciából ford.: Lakos Alfréd.

Uri-Cvi Greenberg (Jeruzsálem): Látomás.

És elfordítván arcomat, im láttam:
A világ. —

Tolongás vonaton s minden hajón,
Vonulnak, vonulnak, vonulnak Cionba
Zsidók, zsidók, zsidó katonák,
Népek s királyok hetven seregéből,
Zsidó katonák, kik elestek a fronton,
Királyok harcában, gyilkos csatákon. —

A Halál sebe még homlokukon tátong.
S élő szem, ha ránéz, a seb kisajdul,
Még rajtuk az idők félelme jajdul.
Itt béna lábak, ott vérző kezek,
S mindnyájuknál behunyt, behunyt szemek.
De arcuk bőrén erő, s fénysugárt von
Látomás lángja, mely győzött a halálon.

S ime ott Jaffa! — Hajók horgonyoznak,
Hallelúja, Izrael halott seregei!
Im itt a Föld, előre légiók!
S ők szemet nyitnak, nagy kerek szemet:
Parancs! Hej, rajta, rajta!
Mily csudás tekintet! Oroszlán fajta!
S leszállnak a vízre, indulni a partra,
S járnak a vizeken biztosan lépve.
S Jaffába érnek, sorakoznak marsra!
Csapatok, csapatok... S szagolják az úton
Menetelők nyomát, kik mentek és mennek
Harcolni Cionért...

Patai József fordítása.

A „BARACS KÁROLY-ASZTAL“ KÖRÜL

ülnek az elhunyt vezér barátai: *Gerő Ödön, Friedmann Ignác, Katona Gyula, Kiss Arnold, Hajdu Miklós, Patai József, Gábor Ignác, Lenkei Henrik* stb. és ki-ki fölelevenít egy-egy jellemző érdekességet az „asztalfő“ életéből, amely oly gazdag volt szépségben és etikai értékekben.

I. Egy napon megjelent nálam egy ismert nevű ügyvéd néhány apró festett porcellánnal. Restelkedve bontotta ki a csomagot. Az infláció súlyos idejében volt, amikor a lateiner-osztály „árdrágítás“-ból élt. Tudniillik eladott a háztartásából egy-egy szőnyeget vagy porcellánt, amit száz koronáért vett békeidőben — százezer koronáért, persze devalvált papírpénzben. Átnéztem a holmit. Nem találtam közte semmi értékeset. Egyszerre megakadt a szemem egy sőtartón Goethe arcképével. Hopp! Erre talán tudok vevőt ajánlani. Megadtam Baracs Károly címét, aki minden Goethe-vonatkozású dolognak hűséges gyűjtője és megizentem neki, hogy szerintem a sőtartó alig ér valamit, de speciális Goethe-gyűjtő számára maximális értéke 200.000 korona. Baracs Károly nagy előzékenységgel fogadta az ügyvédet, aki ennyiért is ajánlotta fel. Mindjárt tisztába volt a helyzettel, hogy itt „kényszereladásról“ van szó. Átvette a sőtartót, tüzetesen megvizsgálta, nagyon megdicsérte, aztán így szólt: „Szívesen megveszem és köszönöm, hogy reám gondolt, de ilyen olcsón nem fogadhatom el. Az én becslésem szerint legalább 500.000 koronát ér a műtárgy. Ennyiért, ha tetszik, átveszem.“ — „Soha az életben még ilyen emberrel nem találkoztam“ mondotta az ügyvéd boldogan.

II. Minden évben tavasszal egy meghitt kis társasággal együtt, köztük Gerő Ödön, a nagynevű esztétikus, kirándult a budai hegyek közé és ott áhitattal felolvasta Goethe Faustját.

III. Míg hitközségi elnök volt, ha el kellett utaznia valahová, mindig ünnepélyes látogatást tett Kiss Arnold vezető-főrabbinál és bejelentette: „Főtiszteledő Uram, ennyi és ennyi napi szabadságot kérek.“ — Mikor aztán egyszer Kiss Arnoldnak kellett elutaznia és ő is követni akarta elnökének példáját és elment hozzá, hogy bejelentse, Baracs Károly szabadkozott és szólt: „De kérem, a főrabbinak csak nem kell szabadságot kérnie, ha el akar utazni valahová...“

IV. Poéta is volt Baracs Károly. Csak így magyarázható ez a kis versike, amelyet egy skatulya finom szivar kíséretül küldött egy névjegyen Kiss Arnoldnak ünnepi kedveskedésül:

Tiszteletteljes meleg üdvözlettel és ünnepi jó kívánságokkal; szólván a Poétához:

*Nem pesszimista frázis,
Hogy bárminő extázis —
— A szent költői láz is —
Elvégre füstbe mén.*

*De nincs ebben komoly baj,
Mert felszálló gomolyban
Elébed lebben-lobban:
A költemény.*

Baracs Károly.

V. Az „emigránsok“ közül nagy szeretettel támogatta azokat a szociologusokat, akik csak tudományos meggyőződésükért szenvedték a hontalanságot. Sűrűn küldte nekik a pénzt „egy alaptól“, de „az alap“ csak az ő jósága és személyes áldozatkészsége volt.

VI. Soha rosszat senkiről nem mondott. Erősebb kifejezés vagy szitok nem is volt elképzelhető az ő átfinomult előkelő lényénél. Csak egyszer kelt ki magából tel-

Kazuarinafák a német zsidók palesztinai erdejéből

jesen szokatlanul és meglepően. Mikor a Palesztina-munka ellen jelent meg éles támadás. „Hallatlan hitványság!“ — fakadt ki. Többet nem is mondott. Mintha ezt is megbánta volna. Hogy túlerős volt...

VII. Volt két öreg cselédje, a kis Mari és a nagy Mari. Ezeknek izente utolsó órájában, amikor sorra búcsút vett a családjától: „És mondjátok meg a nagy Marinak és a kis Marinak, hogy életem utolsó órájában reájuk is gondoltam, akiket mindig a családhoz tartozónak tekintettem.“ — A cselédek félig ájultan tördelték a kezüket a sír előtt, szinte bele akartak ugrani a nyitott sírba, zokogva sikoltották: „Itt vagyok, Méltóságos Ur!“ „Jövök már Méltóságos Ur!“ — Mindaketten feláldozták volna életüket a gazdájukért, mint hajdani fejedelmek hűséges cselédjei.

Löw Immánuel: A mi fásításunk

Kultúra szószerint a földnek művelése. Ha Palesztinában új zsidó szellemi kulturát kívánunk teremteni, annak alapja is csak a Szentföld földjének művelése lehet. Hiszen a Szentírás is, mikor Palesztinát dicséri, két gabonanemmel és öt gyümölccsel dicsekszik.

Hőseink emlékére a Szentföld kulturájához fásítással akarunk hozzájárulni s a bibliai dicséret gyümölcsfaiból olajfákat ültetünk és melléjük az újabb kor vívmányát, a narancsfákat tesszük.

Öröközldjük szolgáljon babér helyett a mi háborus vértanuink emlékének.

Kiss Arnold: Az őszi haraszt muzsikál

FORR A MUST AZ AVAS-PINCÉKBEN.

C hajem Zwi Klein, az édesapa, egy koratavaszi hajnalon örök pihenőre zárta le jámbor szemeit, a két leány, Betti és Ripi már férjhez mentek, Miskolcon laktak, szerény viszonyok között. A fiatal miskolci hitszónok özvegy édesanyjával együtt lakott a Buzatérien, egy földszintes, derűs kis lakásban. Nagy szónoki babérokat aratott gyönyörű, elragadtatást ébresztő beszédeivel, amelyhez sereglettek a hívek, öregek, ifjak és leányok. Egyik németnyelvű szónoklata már nyomtatásban is megjelent, azt Jellineknek, a nagy bécsi hitszónoknak ajánlotta, előbb sürgönyileg beleegyezését kérve, hogy nevével ékesítse a beszéd címlapját. Később Jellinek tréfas szemrehányásokkal illette, mert a sürgönnyel éjfél tájban ébresztették fel Bécsben, de maga írt a szónoklatról igen meleg elismerő hangon a bécsi „Neuzeit“ című felekezeti lapban. Löw Lipót, a Ben-Chananjában szokatlanul magasztalólag emlékezett meg a fiatal miskolci tudósról, aki akkor már néhány feltűnést keltő értekezést írt külföldi lapokban Maimuniról. Löw Lipót atyai barátságába fogadta a miskolci fiatal hitszónokot, meghívta magához Szegedre, s a Ben-Chananjában azt

Egyéves Eukaliptus Merchájában

mondta róla, hogy a zsidó szónoki művészet terén erre a nagytudású ifjúra fényes jövő várakozik.

Sok jó barátja, rajongó híve volt Miskolcon. Ifjúkori barátai: Grünfeld Ödön, dr. Ixel Soma, Weltner Tóni, akik Miskolcon laktak, a tűzbe mentek volna érte. Az intelligencia: a nagytekintélyű dr. Kaczander Áron családja, a Grosz-család, a Singerek, Weisz Samuék, dr. Propperék és még igen sokan, nagy melegséggel környezték.

Mindenekfölött pedig a rasekól: dr. Kiss Jakab, a nagytekintélyű orvos, szerette rendkívüli, atyai barátsággal. Nem mult nap, hogy az ifjú hitszónok fel ne ment volna a doktor házába, a Fő-téren emelkedő Kiss-házba. Az öregedő, özvegy sorban élő doktor akkor már betegeskedni kezdett, a szemei is gyöngültek már, az ifjú hitszónok felolvasott neki — s igen nagy és olthatatlan érzések ébredtek fel benne a rendkívül bájos, nagyműveltségű Erzsike iránt, akire viszont a halványarcú, átszellemült tekintetű ifjú tagadhatatlanul nagy hatással volt. A fiatal pap órákhosszat elhallgatta a fehér leányszoba zongorája mellett Erzsike művészi zongorajátékát, s boldog ábrándokkal tért haza ilyenkor özvegy édesanyjához, a buzatéri kis lakásba, ahol az édesanya aggódva figyelte fiának mindjobban halványodó arcvonásait, elmerengő tépődéseit: „Wosz fehlt dir, mein Herzenskrajn?“ kérdezte ilyenkor aggódó szorongással.

Az anyai szív éleslátása csakhamar nyomára jutott a bajnak, igyekezett fia fejéből kivenni a gyötrő gondolatokat, azt mondván neki: „Erzsike passt nicht zü dir, sie ist zü nobl far e Rebbeczen, miskóczer Kile kann nicht zaj e Rebbeczen vertrógen. Scheitl wird sie nicht trógen, sie wird franzesisch sprechen ün Klavier spielen ün trefe Haus fihren. Ün dann — dü bekommst sie auch nicht. Die wird e Pórecz heirathen.“

A dr. Kissék háza vallásos ház volt — de nem az akkori miskolci fogalmak szerint. Erzsike vallásos szívű leány volt, de mégis komikus volt még csak gondolatnak is, hogy belőle miskolci rebbecen váljék.

S mégis, egy nap az ifjú pap nagy bátorságot érzett a szívében: megkérte az öreg doktortól a leánya kezét. Dr. Kiss szeliden elborult szemekkel ingatta a fejét: „Nem, édes fiam! ezt verje ki a fejéből. Az én Erzsikém nem magának való. Nem neveltem miskolci papnénak, bárhogyan is szeretem magát. Megkeserítenék az ő életét is, a magáét is, a miskolci fanatikusok.“ Megingathatatlanul mutatkozott az öreg doktor álláspontja, bárhogyan sírt is emiatt Erzsike, aki a legrajongóbb híve volt a fiatal papnak, a beszédeit kívülről tudta, s még a beszédeknél is jobban szerette magát az ifjút, akit megismert, egy életre megszeretett, s akinek szíve nemessége, gondolkozása-

nak fenköltsege annyira összhangban volt az ő lelkületével.

Gyula, Erzsikének bátyja, aki jogi pályára készült, mulatós természetű, magyar virtusú ifjú volt, sok pénzt költött cigányra és sok gondot szerzett az édesapjának, s a zsidóságtól s általában minden vallásos érzéstől idegen maradt a szíve — Gyula se volt elragadtatva a zsidó pappal való sógorság gondolatától. Örökös feszült viszony volt közte és az ifjú pap között. Gúnyolta papi szelidségét, szerinte fellengző prédikációit, ábrándos természetét, s azt mondta Erzsike hugának: „Te, Erzsike, ha belőled zsidó papné lesz — én kikeresztelkedem. Jó lenne, úgy-e, annak a zsidó rófnak a pénzéd.” Mert Erzsike vagyonos leány volt, a vármegye leggazdagabb és legünnepeltebb leánya, előkelő familiából származott, anyai ágon a Zuckerkandl-család volt a rokonsága, a bécsi hírneves Zuckerkandl orvostanár is közeli atyafia volt, nagy örökség szállott reá a gyermektelen, miskolci Zuckerkandl nagybátyjáról.

Az öreg dr. Kiss háza kedvelt gyülekező helye volt a város aranyifjúságának, Goldziher Ignác fiatal éveiben, miskolci tartózkodása alatt sokat járt az öreg doktor családjához, s a magára és lángtehetségére rátartós fiatalember már akkor hangsúlyozta, hogy belőle kiváló orientalista lesz, — bejárósak voltak a családhoz az Ixelek, az Ormódyak, a Bródy-fiúk.

A megye első zsidó ifjai versenyeztek Erzsike kezéért — furcsa gondolat volt hát, hogy Erzsikéből zsidó papné válják, évi 600 forintos fizetéssel.

De Erzsike sokat sírt, s nem akart tágítani az elhatározásából. Az ifjú pap beszédeiből egyet se mulasztott el, s gyakran már kéziratban is látta és hallotta azokat és elég sokszor okos tanácsokkal korrigálta a gyakorta heves ifjú merészebb kirohanásait, amikkel a hívek hibáit ostorozta. „Nem szeretem, amikor korhol és haragos — holott maga olyan gyönyörűen tud a legmagasztosabb eszmékről szónokolni” — mondotta Erzsike, s a fiatal pap többnyire meg is szívelte a bájos ajkáról hangzó tanácsokat. Az öreg doktornak, aki akkor már elhatalmaskodó baja miatt nem járt a templomba — fel kellett olvasni a beszédek, amiket ő is mindig gyönyörűséggel hallgatott meg, s nem egyszer elragadtatva jegyezte meg: „Goethe se írhatna szebben”. Csak Gyula volt mogorva, amikor az apja ráparancsolt, hogy ő olvassa fel a nyomtatásban megjelent beszédek. Ilyenkor olyan huszárkápláros magyar hangsúlyval kezdte olvasni, a németnyelvű szónoklatot, úgy megropogtatta már a címlap felírását, hogy „Prreddigt von Dr. Moritz Klein”, hogy Erzsike haragosan kapta ki kezéből a füzetet, s maga olvasott tovább, Gyula úr élénk gúnyolódásait hívta ki maga ellen, s minden „nyavalyás” zsidó Prreddigt ellen.

Gyula Pestre került jogásznak. Ott is sokat mulatott a különben nagytehetségű ifjú, s az apja

Chaluc az olajfaápolásnál, a csehszlovákiai zsidók erdejében

minden pénze kevés volt a szórakozásaira. Nem egyszer az ifjú papnak kellett Pestre felutaznia, hogy Gyula pénzügyi zavarait rendezze, s ilyenkor megesett, hogy Gyula urat déli 12 órakor is ágyban találta, mert nem tudott fölkelni, a ruháit a zálogházból kellett kiváltani. De azért Gyulát nagy tehetsége nem hagyta cserbe, fényes eredménnyel tette le az ügyvédi vizsgát, s hazajött Miskolcra jogi gyakorlatra. Ellenszenvét azonban a papi hivatás, s a papi sógorság gondolata ellen nem tudta ezentúlra se legyőzni.

Egy szomorú napon az öreg doktort nagy baj érte. Szél ütötte, ágyba került, hosszú hónapokon kórágyon sinylődött. Erzsikére szakadt a ház vezetése mellett, édesapja ápolásának gondja. A fiatal pap minden estéjét a doktor ágya mellett töltötte, felolvasott neki, vigasztalta; odakünn zúgott a hóförmeteg, Erzsike a zongora mellé ült, halk futamokkal siklottak végig ujjai a billentyűkön, Liszt- és Chopin-ábrándokat játszott, a fiatal pap édes boldogsággal hallgatta a borongó melódiákat, éjfél tájban a régi családi zenélőóra filigrán hangon pendítette meg a Gluck nocturnéját, az ifjú föleszmélt ábrándozásából, hazasietett a nép-

telen miskolci utcákon a Buza-térre, s a zimankós hóiharban tavaszi álomrózsák nyíltak a szíve mélyén.

Fiatal dicsőség és boldog szerelem ringatták. 1867 volt, a kiegyezés kora, a magyar zsidóság mámorral osztozott a magyar nemzet újraébredésének örömeiben — a miskolci zsinagógában fényes ünnepséget rendezett a hitközség, először hangzott fel magyar hitszónoklat a zsidó templomban, a város notabilitásainak s a másfelekezetű lakosság jelenlétében az ifjú hitszónok tartotta első magyar beszédét, s akit eddig csak mint kiváló német szónokot ismertek, mindenek nagy meglepetésére, olyan remeknyelvű magyar szónoknak bizonyult, hogy az elragadtatott város közönsége, vallásfelekezeti különbség nélkül, este hosszú fáklyásmenetben, zeneszóval vonult az ifjú pap buzatéri lakása elé, amelynek ablakából az ünnepelt ifjú zsidó pap meghatottan köszönte meg a páratlan kitüntetést. Erzsike is ott lelkenedett, leánytársnői körében a tömeg között a Buza-téren, s a szíve hevesen dobogott arra a gondolatra, hogy az ő ifjút ünneplik így. Csak a súlyosveretű fanatikusok nehezteltek az ifjú papra, mert szónoklata végén, annál a passzusnál, hogy „Éljen a haza! Éljen a király!“ — megemelte a templomban a papi fővegét: „es wet nischt lang‘ dauern, ün er wet ach porapetik in Schül darsenen“ — jegyezték meg magukból kikelve, s a környékbeli zelóta rabbik egy nap a templom előtti térségen az új templomot, amelyet a doktor Prediger avatott fel, s amelyben a lemer nem állott előírással módon a középén, chérem alá tették. A fanatikusok tábora növekedett. A községben a készülő kongresszus előszele két táborra alkotott. A haladó irány hívei a fiatal pap köré csoportosultak, az ortodox árnyalat az öreg pap kibontott zászlaja köré gyüleke-

zett, aki különben is némi féltékenységgel szemlélte egykori tanítványának növekvő népszerűségét.

Dr. Propper, a kongresszus későbbi nagy szerepet vitt tagja, adta férjhez a leányát. Azt kívánta, hogy a fiatal pap eskesse a lányát magyar beszéd kíséretében. Az öreg pap sehogyan se volt kapacitálható, hogy ehhez beleegyezését adja. Dr. Popper fölkereste a különben igen érdemes és jámbor öreg papot, szokatlan bőkezűséggel honorálta az elmaradó funkcióért, mire az öreg úr beadta a derekát, de a legközelebbi szombati drósejében ünnepélyes hangsúllyal jelentette ki, hogy „ausnahmsweise erlaub‘ ich, dosz der Prediger chüpe-kidusin geben még, aber dosz soll ka Praecedens-Fall sein, jetzt züm ersten mohl, ün nie mer wieder. Von heint ön erlaub ich es nie mehr“.

Vetter reb Jaszeff, az ifjú pap nagybátyja is hadisorba állott a „nochlog“ (neolog) irányzat ellen. Az ortodoxok lázongani kezdtek a szónoklat zsargonmentes nyelve ellen, egy alkalommal, amikor a fiatal pap egyik német beszédében azt a kifejezést használta: „Gewisse Leute gleichen der Schmarotzer-Pflanze“ — elhíresztelték, hogy ezt a község vezetőire mondta, azt állítva róluk, hogy azok „Rotzerek“. „Der Rotzer kann ka Anderer sein, wie Dakter Davidsohn“ — mondták — ihn hat er gemeint“, mert az ortodox irányhoz csatlakozott.

Annál mélyebb és nagyobb hűséggel és rajongással követte művelt és felvilágosodott híveinek nagy tábora a fiatal hitszónokot. A kiegyezés örömmünnepekor tartott beszédéhez eljöttek a fővárosból egykori gyermekkori barátai: Bródy Zsigmond, a későbbi főrendiházi tag, aki akkor a „Neues Pester Journal“-t alapította meg, Stiller Bertalan dr., a híressé vált orvosprofesszor, Berger Vilmos, akiből aztán Ormódy Vilmos főrend lett, Ormódy Bertalan, a fiatalon elhalt jeles poéta, — boldog örömmel vettek részt gyermekpajtásuk ünnepeltetésében, s a fáklyásmenet éjszakáján, késő éjfél órában felzörgették fiatalos pajzánsággal, az akkor már az igazak álmát alvó ifjú papot, bekopogtak a buzatéri lakás ablakán „Hogy illik az, Móric, ilyenkor aludni?! Egy igazi lamden és becsületes róf ilyenkor a talmud lapjai fölött virraszt.“

Hívták szónoklatok tartására messze környékre a hírnevessé vált magyar hitszónokot. Kassán ünnepelték, Ungváron, Ujhelyen, Székesfehérváron, Kecskeméten. Arról is beszélt a fáma, hogy a pesti hitközség neki fogja felajánlani a magyar hitszónoki állást. Jellinek, a bécsi hitszónok Berlinbe ajánlotta.

Am a fiatal papot magyar hazájához sokkal szorosabb kötelékek fűzték,

A romániai zsidók erdeje Palesztinában (A magyar zsidók erdejében az emlékoszlop helyén hősök mauzoleuma van tervezve)

mintsem hogy el tudott volna szakadni szülőházától.

Az öreg doktor családját se tudta volna elhagyni. Erzsikét el nem vihette volna beteg édesapjától.

A nagy őszi ünnepek után történt. Októberi alkonyat volt, az Avas felől őszi citerákon játszott a szél, s melódiájára bágyadt tánchoz fogtak a szállingózó rótpiros falombok, a szobában nagy fahasábok pattogtak az ódon, öles kályhában — az öreg doktor ágya mellé szólította Erzsikéjét és a fiatal papot, megfogta lázasan meleg kezével a kezeiket és azt mondta nekik nehezen, fáradt szóval: „Nincsen ellenvetésem ellene. Szeretném, ha megérném az esküvőtet.“ A könny elfojtotta a szavait. Megáldotta őket.

Chanukamécsek lobogásának idején nagy esküvő volt az új templomban, amelyet az ifjú pap avatott fel. A község apraja-nagyja részt vett a menyegzőn. Erzsike édesanyja akkor már régen a temetőben feküdt, az édesapja otthon, ágyához szegezve imádkozhatott csak a leánya boldogságáért, árván és elhagyottan lépett a sugárzó szépségű menyasszony az oltár elé. Gitl asszony, a vőlegény édesanyja halk zokogással sírtá végig az esküvői szertartást, hiszen a „szíve koronájának“ az üdvéért fohászkodott és Chajem Zwi nem imádkozhatott vele.

Együtt lakott a fiatal pap az öreg Gitl asszonnyal. Két külön világban éltek az öreg és a fiatal asszony. Gitl asszony a régi, minuciózus, mereven vallásos szokások hagyományaiban, a művelt fiatal hitves tiszta vallásos lelkülettel, de műveltebb külsőségekkel; az öregasszony zsargonban beszélt s vallástalanságnak tartotta már azt is, ha a menyé „Die Kach“ helyett azt mondta: „Die Küche“, ilyenkor megvetően biggyesztette az ajkát, s azt hitte, hogy egy Küche-ben nem is lehet kifogástalanul kisózni a húst s a világért se bízta volna azt rá a zongorázni tudó és franciául beszélő fiatal asszonyra. Csak a közös nagy szeretet, az egyik a fia, a másik az ura iránt: simította el nem egyszer a gyülekező viharfelleget. Erzsike, nagy okossággal és türelemmel engedett az öregasszony szeszélyeinek s Gitl asszony is nem egyszer, látva menyének fia iránti végtelen szeretetét, megbékülten mondta: „Wenn Sie nür besser deitsch sprechen mecht, ün nischt zaj apikaujrestisch — e jing Paar Volk spazieren sich sehr sajn dürlich die Welt, nür missen sie wissen, wu sie stajjn bleiben sollen“.

*Ussiskin, a Keren Kajemeth elnöke,
új ciprust ültet a kivágott Herzl-ciprus mellett*

A kile fanatikusai pedig nem igen voltak megbékülve az új állapottal. Sehogyan se tudtak megnyugodni Erzsike rebbecennel. „E Dakters Tachter, sajtl trógt se nischt, nür e Netz“ — ez nagy háborgásokkal töltötte el őket. Annál nagyobb rajongással vette körül az ifjú papnét urával együtt a község műveltjeinek népes serege.

Ámbátor, hogy még a legsötétebb árnyalataik is — minden lázongásuk dacára — mégis csak szerették Meierlt (mert csak így nevezték a maguk körében), városuk szülöttjét, akire nagyon büszkék voltak, hiszen vér volt az ő vérükből, ismerték gyerekkorától fogva mély vallásosságát, nagy tudását, ismerték minden nagyjámbor déd-ösét, akik mind a miskolci temetőben pihentek, s a szónoki nagyságáról is annyira meg voltak győződve, hogy azt mondogatták: „Der Wiener Prediger: Jellinek még sach verstecken var ihm, sei Predigt is in Miskócz nur e gekakec“.

S az is igaz, hogy dr. Kiss Jakabra, a rasekólra, is rendkívül büszkék voltak. 48-ban a „dakter“ tábori szolgálatot teljesített, nagy tekintélye és befolyása volt a vármegyében, a házába feljárt az apátplébános is, s az orvosi véleménye orákulum volt megyszerte. „E betámter Pase“ — mondták róla elismerőleg; szombaton nem ült kocsiba, receptet se írt szombatnapon, s csak azért volt a szemükben „pose“, mert nagy műveltsége mellett feltételezték róla, „zühaus sitzt er pórape-tik ün am Sabbesz Kajdes trógt er an Überzieher auf der Hand“.

De a hazai zsidóság egén akkor már gomyogyni kezdtek a közelgő kongresszus fellegei. A

haladó és ortodox zsidóság harcának első kardvillanásai. Korteshadjáratok indultak meg Miskolcon is a kongresszusra választandó delegátus személyét illetően. A haladó tábor jelöltje a tüzesszavú fiatal miskolci hitszónok volt, aki a Buza-téren tartotta lelkesítő programbeszédét, míg az ortodoxok jelöltje egy fanatikus lobogású, pajeszes, kaftános talmudista volt, aki izgatott környékbeli rabbik kíséretében szörnyű átkokkal illette az új irány követőit. Kortesdalokat énekeltek a miskolci zsidó utcákon, hangos volt tőlük a város:

*Lézer Frójem hasra esett,
Kongresszusra nem mehetett;
Dr. Klein Mór fölemelte,
Aztán meg jól kinevette...*

így énekelte a haladóparti, magyar ruhában, magyar csizmában, kardosan járó ifjúság.

*Dr. Klein Mór orra lóg,
Mert ő szörnyű neológ —
Hogy ő megy a kongresszusra,
Azt hiszi, hogy ez a jussa,
Várj, madár, várj...
Mikor lesz az már?!...*

ezt meg az ortodox-párt énekelte, fujta dühösen.

A mindinkább hevesebbre gyulladt harcnak az lett a vége, hogy a béke kedvéért dr. Klein Mór is, reb Lézer Frójem is lemondtak a jelöltségről, s a két párt dr. Popper személyében egyezett meg, ami azonban mégiscsak inkább a haladó-párt győzelme volt.

A kongresszus lezajlása után a három pártra szakadt magyar zsidóságban a miskolci hitközség az ortodox árnyalathoz csatlakozott, s az ellentét a község haladó és ortodox érzelmű tagjai között élesebbé vált. A haladópartiak, bár dohogva, visszavonultak a községi ügyektől, néha-néha mégis csak összevillantották a kardjaikat a fanatikusok szablyaival s folyt az apró csatározás szünet nélkül.

A fiatal paphoz nem érték el a nyugtalanító hullámok, őt a legvallásosabb külsőségekben élő hívek is szeretettel környékezték, a beszédei, a talmudi előadásai eseményszámba mentek. De a fiatal hitszónok fájdalmas lélekkel szemlélte a meg hasonlást, s érezte, hogy hovatovább malomkerekek őrlő zúgása közé kerül — elfogadta egy északi vármegye újonnan alakult haladó hitközségének felajánlott rabbiszékét, már azért is, mert végre elnyerte ott a rabbi címet is, amelyet doktor rabbinak a miskolci ortodoxok nem akartak megadni.

Marasztalták, kérlelték a miskolciak. Maguk az ortodoxok is — Vetter reb Jaszeff is résztvett a küldöttségben — fölkeresték, a nyolcvanesztendős dr. Thomán vezette a vének deputációját s könnyek között mondta neki: „al taslichénu leész

zikhó, kichelausz kauchénu, al taazvénu“ — ne hagyj el minket, amikor megöregedtünk, amikor fogytán az erőnk, ne hagyj cserbe bennünket“.

Az öreg úr is, az apósa is, betegágyán ugyan-ezen szavakat intézte hozzá: „al taslichénu“ — a könnyei peregtek a halvány arcán, a szava akadózva lihegett.

— Magát, édesapa nem hagyjuk itt — válaszolt megindultan az ifjú pap —, eljön velünk, velünk fog lakni. Itt úgy sincs senki, aki ápolná.

Az öreg doktor eladta a házát, az avasi szőlőt — egy borongó októberi őszi napon a fiatal pap és Erzsike kimentek az avasi temetőbe, búcsúzni a kedveseik sírjától, fölkeresték a drága, szép avasi szőlőt, ahol annyi boldog napot töltöttek, álmodó szívvel járták be a melankolikus őszi hangulatban búcsúzkodó ifjúkori helyeket, a szívük imádságoskönyve feltárta lapjait s ők úgy belépréskeltek az édes miskolci emlékeket egy egész életre, mint gyermek az imádságos könyvébe az édesanyja sírjáról szedett rózsaszirmot... Miskolcot, az ifjúság gyönyörű városát nem felejtették el sohasem.

Gitl asszony Betti leányához költözködött. Ő nem akarta elhagyni Chajem Zwi sírját. Azt sirva ígérte meg az ő lelke Meierjének, hogy sokat lesz náluk látogatóban.

A fiatal pap és hitvесе, az öreg doktort is magukkal vive, elköltözködtek Miskolcra, dr. Klein Mór elfoglalta új papi állását.

Azoknak emléke, akik a hazáért haltak hősi halált, szebben nem is örökíthető meg, mint a „Pro Palesztina Szövetség“ által tervezett szentföldi faültetések által. Hiszen magyar hazánkhoz való ragaszkodásunkról, hőseink iránti kegyeletünknek adunk kifejezést akkor, midőn honkereső hittestvéreink szívében fölkeljük azt a bennünket magyar zsidókat oly mélyen eltöltő szent érzést, amelyet a ghekkók hontalan vándorai nem ismeretek meg: a hazaszeretetet.

Saját hazáját becsüli meg, aki segít hazát építeni a hazátlanoknak!

Hirdessék az újjáépülő Szentföld ligetei a magyar zsidó hősök emlékét; hirdessék a magyar zsidóság magyar hazaszeretetét, hogy megnyugvást és új hont találjanak az újra lombosodó palesztinai dombokon azok a hittestvéreink, akikről a sors mindeddig megtagadta a nagy és szépséges ajándékot: a Hazát.

Báró Hatvany Bertalan.

Magyar erdő a világháború hőseinek emlékére. A Keren Kajemethez méltó nemes kegyelet ez. Nem halott márvány, hanem élő emlék, áldás és öröm a jövő nemzedékei számára.

*Fekete és Fodor
a jeruzsálemi egyetem tanárai*

*Breuer József
a haifai műegyetem tanára*

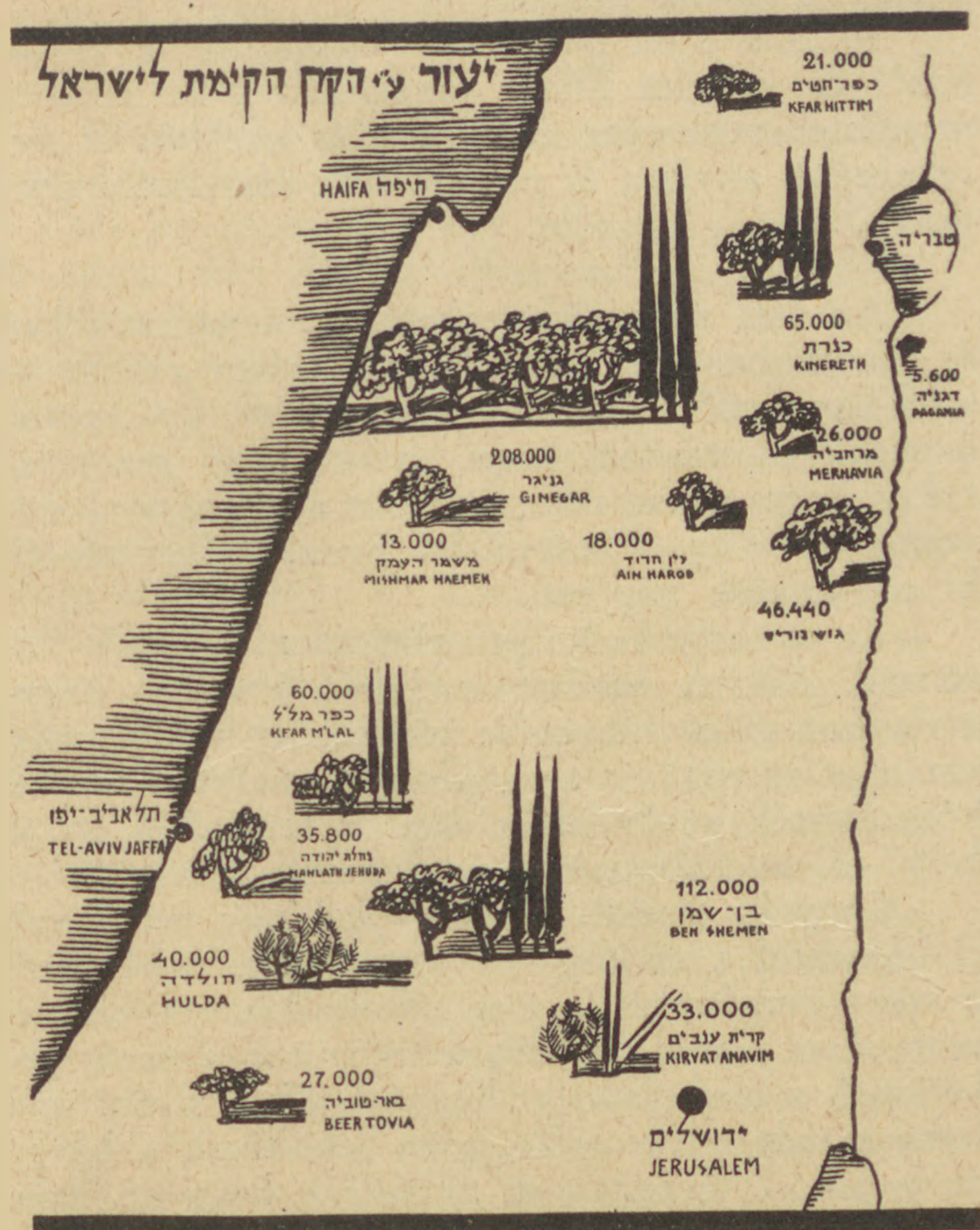
Magyar Zsidó Hősök Emlékerdeje a Szentföldön. — A „Pro Palesztina” akciójához. —

Csak alig tíz esztendeje, hogy elmúltott s már úgy tűnik nekünk, mintha sokkal-sokkal régebben történt volna. Pedig csak alig tíz évvel ezelőtt alig tudtuk volna elhinni, hogy valaha azok az események, melyek általánosak voltak az egész világon és mégis mindenkit az ő külön személyében kellett hogy érdekeljenek, annyira a távol kódébe tudnak burkolódzni. Dehát ezen a földteken és ebben az emberi életben ez minden nagy és kis dolognak a sorsa. Pedig a lefolyt tíz év alatt sokat küzdöttünk e sors ellen. Sokszor gondoltunk arra, hogy azoknak a szeretetteinknek, apáinknak, fiainknak, testvéreinknek, barátainknak, akik a háború és a zsidóság keresztjét hordták a nagy világégés idején, s akik elhullottak a távol harcmezőkön, a legnagyobb áldozatot hozva, amit csak ember a szent ügy oltárán hozhat, emléket állítsunk, örök, maradó emléket, mely fenn hirdesse a zsidó polgár hősiességét, a zsidó polgár nagyságát nagy időkben.

Most egy akció indult, egy akció, mely szebb, magasztosabb és fenköltebb minden eddigi tervnél. Egy akció, mely máris gyönyörű visszhangra talált a magyar zsidóság legszélesebb rétegeiben s ennél fogva sikere biztos. A magyar zsidók nem első ezzel az ideával. A többi hadviselt államok már mind keresztülvitték. A gyönyörű Palesztina-építési munkában talán a leggyönyörűbb rész, hogy az elkopárosodott hegyek beerdősítését ilyen kegye-

Zádor István rajzajándéka a hősök emlékfaklevele számára

Átnézeti térkép
a Keren Kayemeth Leisrael erdősítéseiről Palesztinában

letteljes akciókkal hozzák kapcsolatba, hogy az összes fákat, melyek a Szentföld egyes helyeit hozzák új életre, egy meghalt zsidó nemes emlékevel kapcsolják össze. A terület megszerzési ára, a csemete, az ültetés és a fa fölnevelési költsége összesen 10 pengőt tesznek ki. A fákat természetesen a hozzátartozók, jóbarátok, tisztelők, ismerősök ültetik. És alkalom adatik arra, hogy kisebb vagy nagyobb mértékben örökítsük meg valakinek az emlékét. Az építési munka erdészeti rendelkezései értelmében ültethetünk egy elhalt nevére egy kertet, mely 100 fából és ligetet, mely 1000 fából áll. Természetesen egy kertnek vagy ligetnek az árát (1000, illetve 10.000 pengő) be lehet fizetni lassanként, fánként, egy év leforgása alatt. S a hozzátartozók egy művészi kivitelű diplomát kapnak a megörökítés szimbolumaként. Ugy a fák, mint a kertek, valamint a ligetek, a legprecízebb pontossággal vannak nyilvántartva s mind részét képezik a nagy erdőnek, mely a „Magyar Zsidó Hősök Emlékerdeje” nevét viseli. Az erdő közepén mauzoleum van kontemplálva, mely azoknak az elesett hősök nevét, akiknek kertjük vagy ligetük van, külön is megörökítené. Az összes adományok, a legkisebbek is, hirlapilag lesznek nyugtázva s mindennemű felvilágosítással készséggel áll rendelkezésre az akciót vezető Keren Kayemeth Leisrael osztálya a Magyar Zsidók „Pro Palesztina” Szövetségének. (Budapest, VI., Király-utca 36. I.) Jelen számunk képei a Keren Kayemeth eddigi erdősítési munkálatait szemléltetik.

Csermely Gyula: A zaragózái sírkertben

Napos Hispánia városaiban és falvaiban, mindenütt, ahol zsidók laktak az országban, az 1492-ik évben — vajjon ez az év is az Ur, a szeretet Urának az éve volt? — kihirdették a kegyetlen végezést s éppen Áb hava 9-ikén hirdették ki, hogy mind a zsidók száműzetnek az országból. Hat hónapon belül aki el nem hagyja Hispánia földjét, vagy erőszakkal megkereszteltetik, vagy máglyát kap.

Kihirdették ezt a rendeletet Zaragózában is, mely akkoriban még jelentéktelen kis város volt és a zaragózái zsidók, körülbelül hatvan-hatvanöt család, három familia kivételével, elhatározták, hogy mennek, hogy elmennek, ánuszim ál pi hádi-bor, kényszerítve a királyi szó által. Itt hagyják ezt a daltermő, édes szép hazát — szívükben úgyis magukkal viszik bárhová is —, itt hagyják ragyogó tűznapját, egét és virágoskert dús földjét és elmennek, el messzire, lehet, hogy új megpróbáltatások elébe, de Istenüket, szent hitüket nem hagyják el.

A hitükhöz hű maradt zsidók és a három közt, akik kiváltak a községből, azonnal megszakadt minden érintkezés. Mintha kiütéses betegek, mintha leprások lettek volna, akiknek még a lehetőségük is romlás s akiknek „chuc lámáchne“ a helyük. A táboron kívül, hogy ne terjeszthessék tovább is a fertőző bajt. Nem is igen mutatkoztak a három család tagjai a városban, még a lakásuk ablakán sem néztek ki, csak seniorita Elvira, a gazdag Sancho Enriquez tizennyolcéves gyönyörű leánya ült reggeltől estig kint az erkélyen, hátha arra látja elmenni a daliás Rodrigo de Mattost, aki szerette s akit viszonzszeretett forró fiatal lány-szíve egész hevével.

De az ifjú Rodrigo de Mattos, aki meggyőződéses zsidó volt és maradt is, messze elkerülte még az utcát is, amelyben don Enriquez háza volt. Hány holdvilágos vagy felhőkbe borult estén suttogott ott szerelmet az alacsony erkély alatt a leánynak és szorongatta a magáiban a szép lány tüzesbársonyos kis kezét; hányszor libegett le az a tünemény az erkélyről és simult oda fejével az ő kebléhez — most mindennek vége, s hogy hatalmába ne kerítse a kísértés, messze elkerülte még az utcát is, amelyben don Enriquez háza volt.

S az epedő seniorita csak hiába várt. Elvirultak az erkélyen a virágok, amikből hányszor egész csokorral adott Rodrigónak; fonnyadozott már az utolsó néhány szál is, amit életben tartott és gondozott, hogy letörje s az utcára szórja a lába elé, ha mégis csak arra jönne a szerelme; reggeltől estig és fél éjszakán át is kint ült az erkélyen, de hiába, az ő daliája nem jött el. Az jobban szerette azt a boldogságot, amit a hite nyújt, amit az Istenhez való törhetetlen ragaszkodás ad, mint azt, amit ember nyújthat embernek.

Egy este, hogy megint kint ült az erkélyen s

szeme tele volt harmattal, szíve bánattal: gondolata édesanyjához menekült, aki néhány évvel azelőtt halt meg. Anyja még vallásos asszony volt, s ha ma élne, — tündődött Elvira — semmiesetre sem teszi az atyja, hogy kirekeszti magát a községből, hanem, ha szegényen is, de elmegy a többivel. Ám édesanyja meghalt és atyja, akit azóta idegen befolyás és érdek teljesen a hatalmába kerített: édesatyja azt mondta:

— Maradunk!

— Én maradok és Rodrigo elmegy! Már holnapután távozik el örökre s én tehetetlenül itt ülök az erkélyen! Mit tegyek, menjek el Rodrigóhoz s vagy én győzöm le őt, vagy ő engem? Ha nappal tenném is, kiséprűzne a város, mint bectelent, hát még ha most tenném, éjszaka! Vagy dobjam el magamtól az életet?

Álmodott-e a tanácstalan szerelmes leány, vagy csak a képzelet szülöttje volt, amit hallani vélt? Ahogy ott ült s az anyjára gondolt, mintha hallotta volna az elköltözött hangját:

— Jöjj el hozzám, gyermekem, no, jöjj el hát!

Seniorita Elvira fölrezzent. Elmenjen az anyjához? Hová? Anyja odaát van, hát kövesse... hogyan? Ugy, ahogy most félperce belevillant az agyába a gondolat, hogy eldobja magától az életet? De hiszen, akik így tesznek, zsidók legyenek vagy nem zsidók, sohasem juthatnak oda, az elköltözött igazak honába!

— Más úton meg, hogy menjen el az anyjához?! És seniorita Elvira tanácstalanul és lélekben megtörtén otthagytá az erkélyt és lefeküdt és szerelmére és anyjára és megint csak szerelmére gondolt...

Az őszi nagy ünnepeket még templomukban és városukban töltötték el a zaragózái zsidók — soha bánatosabb ős, soha siralmasabb, gyászosabb ünnepek — azután, hogy látták, hogy nincs remény, hogy a kiutasító parancsot nem fogja visszavonni a király: Chesván hó tizenötödikét tűzték ki elindulásuk napjául.

Kevés helyről kellett elbúcsúzniok, csak háromról. Kiki a házáról, melyben atyja és nagyatyja és minden fölmenője született és boldog volt; aztán valamennyien a templomtól, melyben maguk közt érezték az Istent és végül a temetőtől, a „jó hely“-től, a „világnak és az életnek a házáról“.

Chesván tizenötödikén reggel úgy búcsúztak el házaiktól a zsidók, hogy levették az ajtófélfáról a szent pergáment és megcsókolták azt a világosabb sávot, amit rövidéletű nyomnak a szent tekercsnek a burkolata ott hagyott. Napi járóra sem lesznek még a várostól s már beköltözik a házba az új lakó és befesteti az ajtófélfát, hogy ne lássa. Azt a vádoló sávot ott a bejáratnál jobb felől, hogy ne lássa. De látni fogja odafönt az Isten és látni fogja még akkor is, ha már törmelék és sut

Régi olajfák maradványai az erdősítés előtt

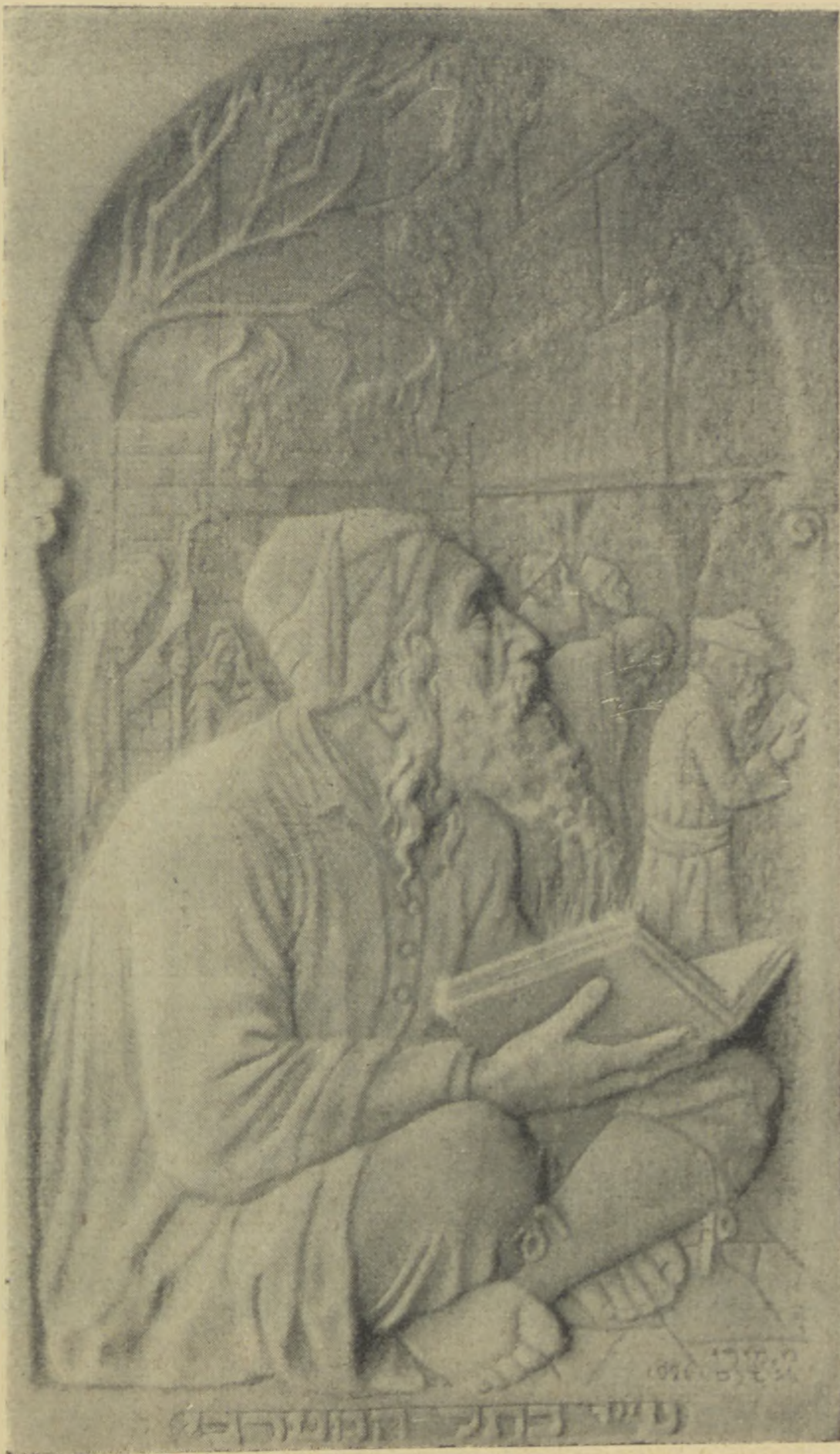
lesz a házból és széthordják a szelek a törmeléknek utolsó porszemét is.

Lent az utcán még egy sóhajtás a ház felé: Isten adta, Isten elvette, dicsértessék az Ő örökké. Egy neve, azután valamennyien be az ősrégi templomba, emberek, asszonyok, gyermekek, aggok, még a betegek is. Itt a könyöklőre borultak az arcukkal és beléérték bánatukat a fába, mely élettelen és hideg és kemény volt, mégis osztozott a fájdalmukban és velük sírt; majd kiemelték a frigyszekrényből a Tórákat és megegyeszer körülhordozták a templomban: búcsúzzatok el ti is e szent falaktól! Melyek annyiszor, de annyiszor visszhangzottak az örökké szent tanoktól, amiket belőletek olvasott fel a felolvasó. Milyen szív-szaggató látvány volt a frigyszekrénynek sötéten maradt mélye! Égő viaszgyertyát helyeztek el benne; a pergámenből áradó örökéletű világosság helyett múló gyertyaláng világossága derengett, mint a földre tett halott zsidóember fejénél. És a frigyszekrényben a viaszgyertya lángja halkan beszélgetett az örökmécses lángjával, melyet senki sem akart elfújni, még az egyházfi sem, mert attól félt, hogy meghasad a szíve. Százhusz év óta égett s már csak órákra van szabva az élete... aludjék ki magától és gyujtsa meg újból az Isten! És még egy utolsó kádist, a gyászolók eme vigasztaló imá-

ját, még egy utolsó, sírásba fult ámen és a zaragó-zai templom is a sorsáé lett.

A temető, a temető! Az ettől való elbúcsúzás volt a legfájdalmasabb. Ahol csöndesen aludtak, akik megtértek az öröklét honába, a szülők, a testvérek, a hitvesek, a gyermekek, a hitközség tanítói, papjai! A hazát még magukkal vihetik, messze idegenben is Hispániát vallják majd hazájuknak, ők, annak kitaszított fiai; zengzetes nyelve még évszázadok múlva is új otthonuk dédelgetett nyelve lesz; a templomot is magukkal vihetik: tíz zsidó férfi egy városban és négy fal bezárt térsége már templom, melyben követhetik az elhagyott otthoni templomuk ritusát — de a temetőt már nem vihetik magukkal. Csak a halottaik felejtethetetlen emlékét; ők maguk, az enyésző hamvaik, továbbra is itt maradnak, de meddig is? A sír- emlékek kövéből — egy-egy drága név megörökítője mindegyik — meszet fog égettetni a város, a temető kerítését szét fogják hordani a parasztok és tán istállókat építenek belőle és a védelem és jel nélkül maradt halmokat, az örök elhagyatottságra elítelt halmokat, el fogja porlasztani a pásztázó szél, hogy végül is az eke vasa simára szántsa napraforgó vagy más alá.

Minden búcsúzkodó vándorbotos zsidó ki-ki a maga hozzátartozójának sírjához ment, hogy

Moro (Jeruzsálem): A panaszfalnál

még egy menucho nechónát, a legutolsót, rebege el a halottért. Hiszen nem lesz itt több temető-látogatás, sem tiso-beáv napján, sem Elulban vagy a bűnbánó napokon. Azután elzokogta a kántor a legutolsó Él mólé ráchmimot, az elköltözöttnek lelkeért való könyörgést, melynél megrendítőbbet emberi elme még nem költött, s mikor odáig ért a szövegben: esz nismász, sírról-sírra ment a megtört szavú kántor és úgy zokogta le a kövekről a neveket. Esz nismász Ábrahám ben Gedáljáh... vöesz nismász Mósé Áron ben Izáchár... vöesz nismász Ákiba ven Jehuda, seholchu löaulómom és a többi.

A három elpártolt zsidó család tagjai persze nem jöttek el a temetőbe, búcsúzni; hogy megtagadták a közösséget az élőkkel, megtagadták a kapcsolatot a holtakkal is, s így az ő porló halottjainak nem jutott volna menucho nechóna, ha más volna a zsidó szív, mint amilyen. De a zsidó ember szíve, mely azt vallja, hogy szeresd felebarátodat, mint tenmagadat: az a zsidó szív a felebarátja halottját is kegyelete gyöngédségével halmozza el. Még akkor is, ha embertársa már elpártolt, vagy az elpártolás kárhozatos útján van, hiszen mit tehet erről a halott, akinek bizonyára

a csontjai is siratják, hogy életének folytatója így tehetett.

A zaragózai temetőben az elpártoltak halottjainak sírjánál is megállt egy-egy ismerős vagy volt jóbarát, olyik sír mellett idegen is és úgy-lehet, még bensőbben, még fájdalmasabban vonagló ajkakkal, mint a saját maga elköltözöttjének lelkeért, mondta el a menucho nechónát. Ha ő mondja, még utat talál fölfelé; az elpártoltak száján e könyörgésből: istenkáromlás és átok lesz.

Don Rodrigo de Mattos is ott volt a temetőben és elbúcsúzott ott porladó övéitől, majd — így súgta meg neki a szíve — Elvira anyjának a sírjához ment. Ne maradjon egy utolsó búcsúima nélkül az asszony, aki életet adott a leánynak, a feléje hajlott tavaszi virágnak, akiért még ez órában is a szíve fájt. S akit mégis csak kerülnie kellett, mert csak nyitott seb tágitása lett volna, ha a történetek után is a bűvkörében marad a leánynak.

Tujabokrok környezték a sírhalmot és Rodrigo de Mattos, ahogy szétválasztott a karjával két bokrot, azt vélte meglepetésében, hogy látást lát. Fejét a sírkőhöz támasztva, ott állt az ő veszedelmes varázsa, ott állt senorita Elvira.

Ez észrevette az ifjút és fájdalmasan is, boldogan is rebegette:

— Mondta talán a sejtésed, megsúgta talán a szíved, hogy én itt vagyok? Azért jöttél ide e sírhoz?

— Még álmomban sem hihettem volna, — válaszolta komoran Rodrigo —, hogy itt találalak, senorita Elvira.

— Akkor mi vezetett ide, ha nem valami ösztönszerű sejtés?

— Megmondom, hogy mi: csak a száanalom és a kegyeletes érzés, ami halottad iránt bennem ébredt. Akit elhagyott a férje, el az ő egyetlen gyermeke, s akik helyett én, aki közelebbről jóformán nem is ismertem, egyszerűen imádkozni akartam. Oda nézz, senorita Elvira: ott van don Martinez sírja és ott van don Puebla sírja. Őket is elhagyták az övéik és idegen testvérek fohászkodnak nyugalmukért az Istenhez... így és csakis így jöttem én is e sírhalomhoz, senorita. És most mondjad meg te: te miért jöttél ide, Elvira?

— Mert az, aki itt nyugszik, hagyta meg nekem, hogy eljöjjek. Tegnapelőtt este volt, hogy szellemajka a fülembe súgta: jöjj el hozzám, gyermekem, no, jöjj el hát. S én hallgattam a szavára és eljöttem... pedig nem tudtam, hogy... hogy — itt zokogásra fakadt a megtört leány.

— Elvira! — tört ki az ifjúból — s te nem érzed, hogy édesanyád mit akart?

— Érzem, de mit tegyek... az apám...!

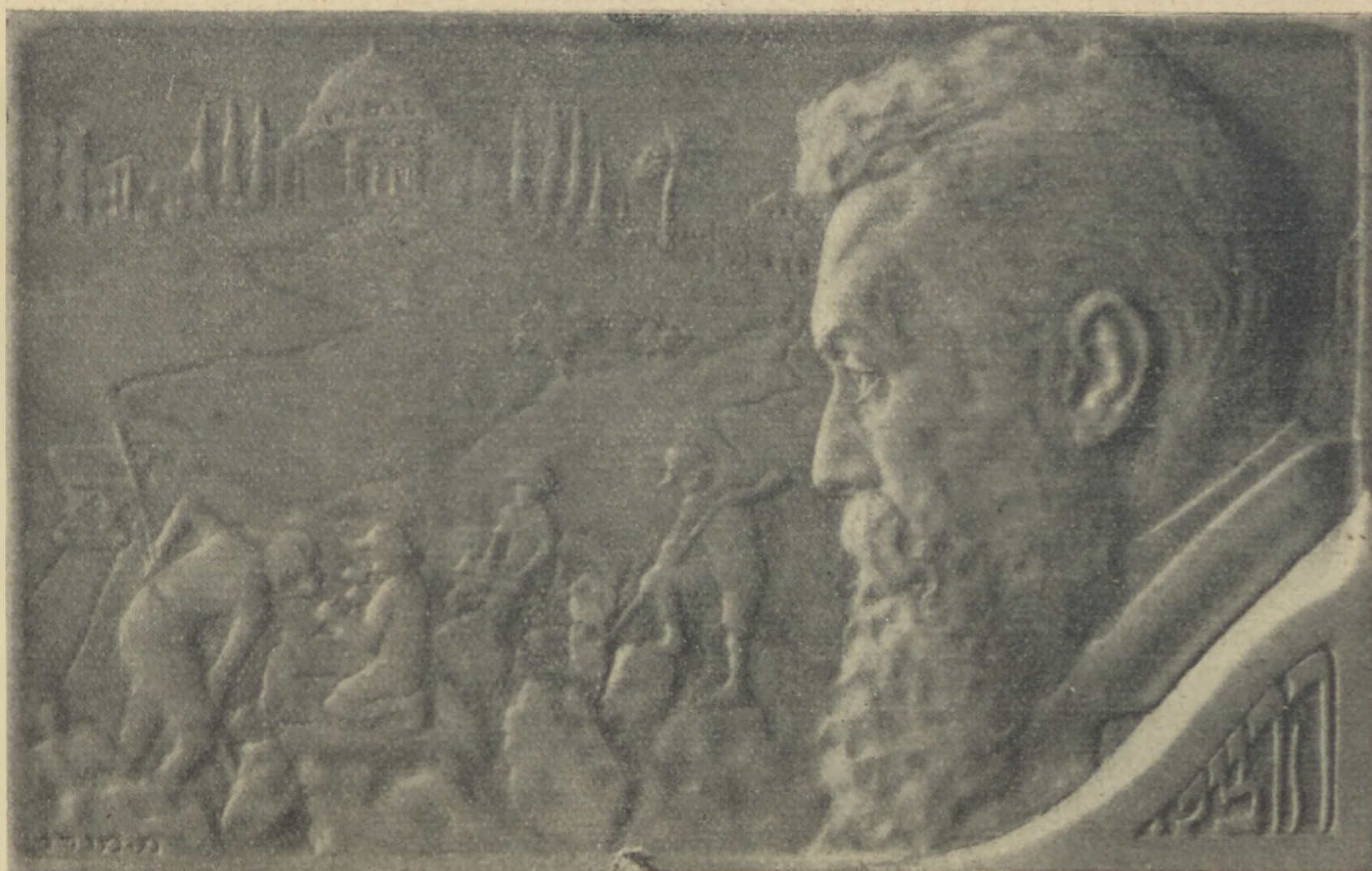
— Neked nincs apád, Elvira, csak anyád van. Nem apa az a zsidó, hanem gyilkos, aki gyermekét elpártoltatná a hitétől. Csak anyád van s hogy, édesanyád mit akar, azt megérezheted, ha szíved van, Elvira. Ne az apádhoz térj vissza,

hanem engemet kövess, Elvira, ha már összetalálkoztatott velem az anyád.

Ebben a pillanatban lépett oda a sírhoz a kántor és folytatta, ahogy leolvasta a márványról: vöesz nismász Cippórah bász Ráchel... Hogy belémarkolt abba a vonagló leányszívbe az a panaszosan elnyújtott édes asszonynev, melynek viselője most odafent olyan fájdalmas feszültséggel lefigyel: mire határozod el magadat, én gyermekem?

S ahogy tovább ment a kántor, Elvira csendes könyvek közt már döntött is:

— Veled megyek, Rodrigo... veled.

Moro (Jeruzsálem): Herzl-plakett (Elefántcsontfaragás)

Prof. Donáth Gyula: Magyar zsidó hősi halottak

Ti viruló ifjak, kik másfél évtized előtt a haza vészhívására bátorságtól fénylő szemekkel és honszeretet dagasztotta mellel síró szüleitektől búcsút vettetek! Ti vőlegények, kik zokogó arátokat elhagytátok! Ti atyák, kik szántóföldtől, műhelytől, irodától, kenyéradó foglalkozástól megválva, néma könnyekkel szorítottátok karjaitokba a hű hitvestársat és az alig sejtő gyermekeket — mily messze vonultatok a haza határainak megvédésére. Elvéreztetek az Uzsoki-szorosban, a Balkánon, Volhyniában, a Rajnán, Doberdón és Palcsztinában és mind e hősiesség nem akadályozhatta meg határaink szívfacsaró összezsugorodását. Ha szellemeiteket hívom, talán nem egészen érdemtelenül szabad ezt tennem, mert a harctérről hozott, megsebesült és megbetegedett bajtársaitokat orvosoltam, velük éreztem és sok másokkal együtt mindnyájatoknak szeretettel áldoztam. És midőn ti a harctéren elestetek, vagy kórházban sebeitekbe vagy betegségbe kínok és fájdalmak közt belehaltatok, a legcsekélyebb dolog, amit mi itthonmaradtak tehetünk — és ez sem történik minden emberi önzés nélkül — hogy emléketeket hálásan megtiszteljünk és hazavédő érdemeiteket dicső példának a késő nemzedékek számára megörökítsük. De az emlék, melyet mi nektek emelünk, nem hideg márvány, gránit, vagy érc, mely magasztalja hősiességeteket és hirdesse a hátramaradottak keservét, sem gyorsan hervadó koszorúk, melyeket letennénk, hanem élő erdőt akarunk ültetni a Szentföld kopárrá tett hegyeire és dombjaira, újra és újra zöldelő, árnyékot nyújtó és gyümölcsöt hozó fákat, melyeknek mindegyikével szellemetek össze lesz forrva, megvalósítva, amit halottainkról megemlékező imádságunkban mondunk: „Lelke legyen

összekötve a lélek csomójával“. Békével és imádsággal fogjátok eltölteni mindazokat, kik hozzátok közelednek. Mint a királyi hárfás zsoltáraiban az igazsággal énekel, fogtok „virulni, mint a pálma és magasba emelkedni, mint Libanon cédrusa“. És a magyar zsidó népnek nagyja és apraja siessen hősi halottainknak legalább egy fát szentelni.

DR. M. JOSEPH GRÓZINGER: GESCHICHTE DER JÜDISCHEN PHILOSOPHIE. I. Von Moses Mendelssohn bis Salomon Maimon. Berlin, 1930. Philo-Verlag. Az eddigi zsidó filozófia-történeti munkák a Kabbalával, vagy legjobb esetben Spinozával végződtek. A Chaszidizmus, a Haszkála, a XIX. és XX. század zsidó filozófusainak nem akadt eddig történetírójuk, aki összefoglaló munkában állította volna elénk a zsidó filozófia fejlődését. Ezt a hiányt pótolja dr. Grózinger József, a pesti zsidó gimnázium tanárának munkája. Már a most megjelent első kötetből is látszik, hogy az alapos felkészültséggel és nagy tudással megírt munka legteljesebb mértékben megfelel a nehéz feladatnak, világos, könnyen áttekinthető képet ad az újabkori zsidó filozófiáról. Az első fejezetben összefoglalja a felvilágosodás előtti zsidó filozófia történetét. Kár hogy itt nem említi Saadja gaont, aki pedig kifejezett pozitívizmusával az arab filozófiára nagy hatást gyakorolt. A zsidó gondolkodás szellemi komponenseinek tárgyalása után, a szerző rátér a Chaszidizmusra, majd ismerteti a német felvilágosodást, több fejezeten keresztül Mendelssohnt, azután a tanítványait, Naphtali Herz Wesselyt, Markus Herzet, Lazarus Bendavidot. Végül újra bővebben szól Salomon Maimonról. Az előszóban említi a szerző, hogy eredetileg az volt a terve, hogy héberül írja meg munkáját, de végül mégis a német nyelvet választotta, mert célja az, hogy az érdeklődő laikusok és szakemberek minél szélesebb köre előtt tegye ismertté mindazt, amit a zsidóság a filozófia terén alkotott. Biztosak lehetünk benne, hogy a népszerűen megírt és mégis komoly tudományos értékkel bíró könyvvel ezt a célját el is fogja érni.

RELLE GABRIELLA SZENTFÖLDI ÉS EGYIPTOMI VENDÉGSZEREPLÉSE.

Megemlékeztünk legutóbbi számunkban arról az érdekes meghívásról, amely a M. Kir. Operaház kiváló művésznőjét a Szentföldön és Egyiptomban való vendégszereplésre invitálja. A *Múlt és Jövő* legutóbbi kultúrestjén való fellépése előtt a Zeneakadémia művészsobájában alkalmunk volt sebtiben Relle Gabriella életrajzvázlatát az érdeklődő külföldi sajtó számára lerögzíteni. A művésznő maga vigyázott a hangjára (hiszen még egy operai főszerep is várta a kultúrest után), de helyette fehér hermelinjét simogató édesanyja beszélt:

— Régi kántorok ivadéka ő, talán így öröklődött hangjába a mély áhitattal vegyülő meghatott melegség. Már kétéves korában csak erőszakkal lehetett a zenétől elszakítani. Ötéves korában elvittük az Operába a „Trubadur”-hoz és másnap pontosan utánadudolta a nagyáriát. Gyermekszinpad, műkedvelői előadások után tizennégyéves korában Bródy István fölfedezte a Margitszigeti Színház számára. Tizenötéves korában, háromszáz jelentkező közül Anthes növendékként fogadta. Anthes halála után Szabados Bélához került és még a Zeneakadémián hallotta báró Wlassics, az akkori intendáns és már mint növendéket szerepeltette az Operában a legnagyobb szerepekben. Amikor pedig a „Lohengrin”-ben debutált, a lapok mint „új csillogót” fogadták. Mindjárt rendes tagul is szerződtették a növendéket a M. Kir. Operához.

— Nem mint ösztöndíjast — jegyzi meg a művésznő apja, Reich bácsi, aki az imént érkezett meg a templomból.

Relle Gabriella a „Zsidónő” Recha-szerepében

Relle Gabriella, a M. Kir. Operaház művésznője

— Nem mint ösztöndíjast, hanem mindjárt mint rendes tagot szerződtették a zeneakadémiai növendéket.

— Húsz nagy vezető szerepe van és a legtöbbet foglalkoztatott drámai szopránok közé tartozik. Számos külföldi ajánlatot kapott már, de ő itthon akar működni, ahol alkalmat adtak tehetségének a kibontakozására.

— Nem is hagylak itt, anyuskám — szól közbe a művésznő. — Csak vendégszereplésre megyek, ha az Operától szabadságot kapok. És akkor te is velem fogsz jönni. Megnézünk majd mindent együtt.

— Keleti útra kissé hosszabb szabadság lesz szükséges — jegyzi meg az édesanyja.

— Majd beszéllek az igazgató úrral, ha aktuális lesz — feleli a művésznő szerényen. — Az igazgató úr mindig olyan előzékeny az Opera tagjai iránt.

— És nem tapasztalt személyével szemben elfogultságot a pályáján? — kérdeztük.

— Nem. Soha. Sem a vezetőség, sem a kollégák részéről.

Csengetnek. A művésznőt már várja a pódium. De már a folyosón dudolja a héber dalt: „*Elijahu hanávi...*” Pár pillanat múlva fölcsendül a szentföldi ének és megtölti a Zeneakadémia hatalmas termét és a szívek megtelnek a héber melódiával. — És elképzelem, hogy fog csengeni ez az ének Relle Gabriella ajkán ott a Scopus-hegy alján vagy a Jizreel-völgyében, ahol úgy várják epedve a megváltást hirdető „*Elijahu hanávit...*”

Berend Pál: Az új elnök

A pesti hitközség négy és egynegyedmillió pengő évi költségvetéssel dolgozik és 1929-ben 176.000 pengő hiányt irányzott elő. Ez a máris jelentős deficit pontos számítások szerint félmillió pengőre emelkedik, eltekintve attól az esettől, ha valaki, egy pénzügyi specialista erős kézzel és ügyes transakciókkal közbe nem lép és meg nem akadályozza a hitközség anyagi krízisét. Amely anyagi krízis persze a pesti zsidóság úgyszólván minden intézményének, iskoláinak, templomainak, sőt hitéletének krízise volna.

A megüresedett elnöki székbe tehát gazdasági szervezésben kipróbált erejű specialistát hívtak meg, Stern Samut, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank igazgatóságának tagját, önérzetes, öntudatos, vallásos férfit, aki mindjárt legelső alkalommal, székfoglaló beszédében megjelölte a pénzügyi krízis eliminálásának útját. A hitközség választása, úgy tetszik, megfelelő, talán a legmegfelelőbb volt. És most érdemes kicsit közelebbről megnézni ezt az embert, aki első attackra, huszonnégy óra alatt, kivihető és reális gazdasági programot adott.

Stern Samu életét és cselekedeteit a gyors, alapos, döntő elhatározások, a kivételes koncepció, a céltudatosság és nagyon érdekes módon — a szerénység és rezerváltság jellemzik. A háború alatt sokat hallottuk a nevét. A lapok gyakran foglalkoztak vele, Tisza István egyik gyakori tanácsadójával, az élelmiszerelosztás, export, import ki-tűnő organizálójával. Hogy ezek a feladatok háború idején milyen jelentőséggel bírnak, nem kell külön hangsúlyozni. Hasonló munkát, a nyersanyagok elosztását Németországban ugyanakkor nem kisebb ember, mint *Walter Rathenau* intézte.

Abban az időben — hiába tagadnám — rövidnadrágos fiú voltam és „Az Est”, „A Nap” cikkeiből rekonstruáltam önmagam előtt Stern Samut, az élelmiszerdiktátort. Elképzeltem egy negyvenéves, szélesvállú, izmos, hatalmas férfit, három titkárral, asztalán négy telefonnal, napjainak programját teli szédítő aktivitással. A telefonok csengenek, a titkárok sprinter-tempóban rohannak ide-oda, Stern Samu ingujjban, szivarral a szájában — mint amerikai filmekben az acélgyárosok — intézkedik, diktál, terveket sző, számításokat végez, összefüggéseket teremt, élelmiszervonatokat dobál keletről nyugatra, északról délre, a nyugati frontról a keletre... és így tovább. Stern Samu ifjú életében olyan szerepet játszott, mint Ardan Mihály, vagy Sándor Mátyás, — valaki Jules Verne regényhősei közül.

Közel tizenöt esztendőss pauza következett, egészen tegnapig. Tegnap ugyanis szerencsém volt személyesen megismerhetni az én regényhősömet. Karcsú, feltűnően sovány ember. Asztalán egyetlen telefon. Finom, szerény, csöndes, tartózkodó modor. Halk, letompított gesztusok. Rokonszenves előkelőség. Valaki, aki talán még önmaga előtt

Stern Samu udvari tanácsos, a pesti hitközség új elnöke

sem volt soha ingujjban. Titkárt egyáltalában nem látok. És mindezt nem a tizenötévi pauza eredményezi. Hallom, hogy Stern Samu mindig ilyen volt. Motorikus, dinamikus lendület a cselekedeteiben, míg egyéniségében, személyi megnyilvánulásaiban: csöndes, reflexiókon tűnődő ember. Férfi, aki nyilván azt ambicionálja, hogy ne róla, hanem a munkájáról beszéljenek. És akinek valószínűleg nem is rokonszenves, ha a nevét sokhelyütt olvassa.

Ezt meg is mondotta nekem:

— Mindig így szoltam az újságírókhoz: ne írjanak rólam. Mert az agyonhallgatásból még sohasem származott kellemetlenség. Annál inkább abból, ha valamit megírnak, amelyről később kiderül, hogy nem alapult pontos információ.

Remélem, hogy az elnök úr nem veszi „pontatlan információnak” ennek a cikknek, portrénak romantikus részleteit és megnyugszik abban, hogy az író, újságíró sajátossága: másképpen látják az embereket, mint ők magukat.

Ötvenhat esztendővel ezelőtt született Stern Samu Nemesszalókon, Veszprém-megyében. A cikkíró mélyen fájlalja — így tudniillik sokkal

érdekesebb, „színesebb“ volna az egész —, de a gyermek szülei egyáltalában nem voltak szegény emberek. Sőt. Ezeröttszáz hold bérleten és kétszázötven hold saját földön gazdálkodtak és fölteszem, hogy a környék patriciusainak számítottak. Az egyetlen fiú reáliskolát, kereskedelmit végzett, érettségit tett és huszonkétéves korában megnősült. Akkor már két esztendeje gazdálkodott. Észre vette, hogy a magyarországi tejtermelés, tejértékesítés kritikán aluli. Tejgazdaságot alapított, külföldi tanulmányútra ment, modern gépeket vásárolt és megcsinálta az első, az idegen országbeliekkel egyenlő értékű, aktív büdzsével dolgozó vajgyárat. Exportképes, jó vaját gyártott a húszegynéhányéves fiatalember és olyan meglepő sikerrel, hogy a földművelésügyi minisztérium két „hivatalos“ vajgyára jobbnak látta, ha fuzionál Stern Samuval. Meg is történt.

Akinek nincs érzéke az ilyen látszólagosan „detail“ közgazdasági munka iránt, annak számára csak ennyit: Dánia aktív költségvetését, fantasztikus jólétét, gyönyörű kulturáját, gazdagságát tej- és tejtermékexportjának köszönheti.

Jelenleg a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank érdekkörébe tartozó Magyar Élelmiszerszállító Részvénytársaság elnöke Stern Samu és — mint már említettük — a Kereskedelmi Bank igazgatóságának tagja egyúttal. Udvari tanácsosságát még Ferenc József idején kapta.

Tévedés volna azt hinni, hogy az új elnök műveltsége, kulturája egyoldalú, kimerül a gazdasági élettel kapcsolatos speciális ismeretekben. Stern Samu sokat olvas, sokat utazik, könyvtára egyike a legszebbeknek, leggazdagabbaknak Budapesten és útjait mindig úgy választja meg, hogy a világ pillanatnyilag legaktuálisabb politikai és gazdasági kérdéseit a helyszínen tanulmányozhassa. Nemrégiben Egyiptomban és Palesztinában járt, megnézte a kolóniákat, végigjárta a telepeket. Zsidó szívvel érdeklődött részletek és lehetőségek iránt, anélkül, hogy „cionista“ volna.

Mint a pesti hitközség elnöke, akinek pártok és mozgalmak felett kell állania, kontaktusban maradnia a hatóságokkal, a kormányzati rendszerrel és sikerrel dolgoznia a magyar zsidóság tragikus sorsának megváltoztatásában, — úgy érzi, hogy ma, a mostani viszonyok között sem politikai, sem zsidó-politikai nézeteket hangsúlyozottan nem vallhat.

A *Múlt és Jövő* számára ezt mondotta az új elnök: „A gazdasági célok mellett programom: a budapesti zsidóságot a zsidóságnak megtartani, a kikeresztelkedéseket meggátolni, a megfélemlített, vallásukat szégyenlő polgárokból öntudatos, büszke embereket nevelni, az antiszemitizmus valótlanosságaira, igazi okaira rámutatni, a zsidókat a más felekezetűekkel ismét egyenlő jogú és magukat egyenlőknek érző emberekké emelni.“

Szép, nemes, rokonszenves program. Öntudat, büszkeség, igen, ez hiányzik legtöbbünkben.

Dr. Groszmann Frigyes: Atheisták — haláluk előtt

(Clemenceau — Hugó Viktor — Schoppenhauer.)

Clemenceauról köztudomású, hogy egész életében atheistának vallotta magát. Ilyen szellemenben ír „Az emberi gondolat és gondolkodás történelméről“ című 1000 oldalas munkájában is. 88 esztendővel ezelőtt született és apja meg nem keresztelte. Az atheizmust már a szülői házban szívta magába. Atyja, mint azt ő maga írja, szelleme kialakulására döntő hatást gyakorolt. Atyja viszont Michelet eszméinek hatása alatt állt, utóbbi Hugó Viktor tanítványa.

És mégis, Clemenceau utolsó éveiben, mintha megingott volna hitetlenségében.

Egész Franciaország csodálkozására, Foch marsall ravatalánál *térdelve imádkozott*. Olvasuk, hogy betegágyánál püspök áldotta meg, a megkereszteletlen keresztényt.

Pozitívabb lelki átalakulást látunk halála előtt *Hugó Viktornál* (1802—1885), ki egész életében egyháza ellen küzdött és mégis végrendeletében *hívőnek vallja magát*. Szükszavú végrendelete így szól: „50.000 frankot hagyok a szegényeknek. Azt akarom, hogy az ő halottaskocsijukon vigyenek a temetőbe. Visszautasítom minden egyház gyászszertartását. *Kérek egy imádságot minden lélektől. Hiszek az Istenben.*“

Schoppenhauer Artur (1788—1860) az atheista, midőn második olaszországi útjáról visszatérve, súlyosan megbetegedett (1824 május), fizikai szenvedései mellett lelki kétségek is gyötörték és ebben a teljes lehangoltságban pesszimista világnézete a végletekig fokozódott. Ekkor született meg a „Szkeptikusok imája“: „Isten, ha vagy, mentsd ki a sírból lelkemet, ha van!“

*

Clemenceau élete immár a történelemé. A Dreyfus-affér korszakában, lapjában, L'Auroreben 1897 október 20-tól 1899 december 16-ig 681 cikket írt *Dreyfus védelmében*. A meggyőződés tüzes fegyverével Clemenceau-i keménységgel állta a harcot évekig, ezzel szolgálatot tett nemcsak hazájának, hanem az egész emberiségnek és közvetve a zsidóságnak is. Ha akkor nem diadalmaskodik az igazság, ez a „hazaárulás“ kihatással lett volna az egész világ diaszporájában élő zsidóságra, azok érvényesülésére és megbízhatóságára.

A Dreyfus-affér évtizedekre kiható küzdelme volt a világosságnak a sötétséggel és a világosság egyik gloriális fényét — Clemenceau szolgáltatta.

És csodálatos, hogy ez az ember, aki Dreyfusnak kivívta a becsületrendet, akiért kormányokat buktatott, ez az ember *Dreyfus kapitányt soha személyesen megismerni nem akarta*. Még győzelmének kivívása után sem.

És Clemenceau történelmi emléke fölött ki-

gyúl a Dreyfus-ügy küzdelmében kivívott dalainak gloire-tüze is, melynek fénye mellett viraszt egy immár összetört nyugdíjas francia zsidó katoná, ezredesi rangjelzéssel, becsületrenddel a mellén és a franciák millióival együttesen ő is könyezve tiszteleg egykori védelmezőjének emlékezte előtt.

JUGOSZLÁVIAI LEVÉL.

Nagy meglepetést keltett itt is, hogy a pesti izraelita Hitközség első ízben engedte meg a templomi adakozást a Keren Kajemeth Löjizrael javára és kikéri részét a Palesztina-munkából épügy, mint a többi európai országok zsidósága, vagy akár az amerikai és afrikai zsidóság.

Itt, Jugoszláviában ez rég történik. A mult számunkban beszámoltam Belgrád, Zágráb, Ujvidék zsidómozgalmáról, Palesztina érdekében, ehelyütt újból néhány jellemző apróságot közlök, hogyan járul az itteni zsidóság dinárjaival a Keren Kajemeth Löjizrael-alaphoz.

Szabadka. Jugoszlávia egyik leggazdagabb zsidó hitközsége. A Sabath Hagodolt (Nagyszombat) engedte át a Keren Kajemeth Löjizrael javára. Minden „alijával“ a cionisták rendelkeznek és minden bevétel e szombaton kizárólag az ő céljukat szolgálja és a palesztinai zsidókról emlékezik minden e napon.

Nagybecskerek. Kétszázöven zsidó család él a Bepart városban. Minden hitközségi nyugtán K. K. L.-bélyeg van. Templomülés, hitközségi adó, Chevra-nyugta, minden elismervényen bélyeg: K. K. L. és bár ritkán jut eszünkbe máskor, mint a hitközségi adófizetésnél, hogy zsidók is vagyunk, gyűlnek az összegek Palesztina részére apránként, apránként, hogy az év elteltével ezerdinárosokat is lehessen kiküldeni.

Zenta. Mázkir. A halottak emléke suhan be a zsúfolt templomba. Az emberek szemében az emlékezés áhitata ragyog. Mindenki kezében a Keren Kajemeth Hazkára-lapja, melyet Mazkir-tartalommal külön e célra nyomattak, rajta a behajtható szám 10—20 stb. száz dinárig. És mikor megindult lélekkel a halottak lelki üdvéért imádkozik, felajánlja összegét az élő, a legszentebb emlékezésnek, Palesztinának, így köti össze szereteteinek dicső emlékét a reményteljes jövő emlékével.

De azért senkisémet tartja itt a zsidókat hazafiatlanknak. Sőt kellemes meglepetésben részesült a jugoszláviai zsidóság itteni kormánya részéről, amely Palesztinában követséget állított fel zsidósága érdekeinek képviseletére. Vezetője lett: dr. Grünwald Kurt, a volt bécsi főrabbi fia és unokája dr. Bloch Józsefnek, aki nagy ünnepség közepette adta át megbízólevelét a palesztinai kormánynak.

A békés egyetértésnek és felekezeti türelmességnek szép példáját látiuk mindenütt. Nagybecskereken a nagyünnepken a keresztény kereskedők Ristics György indítványára, a zsidók iránti lojalitásból, csak délig tartották nyitva üzleteiket. Az államvasutak pedig a zsidó kereskedőknek a jomkipuri napon a vagonokért fekbért nem számítottak fel.

Óbecsén szívesen látogatják a nem-zsidók is a zsidó istentiszteleteket, melyeket Raffael főkantor vezet. Gyönyörű kórusának minden egyes tagját külön-külön volna érdemes kiemelni, mind képzett zenészek, akik „civilben“ orvosok, ügyvédek, nagykereskedők, háztartásbeliek; de a karvezető jeladására csak énekesek és művészek, kik a közönség lelkes tetszésében nyerik el elismerésüket. A Belgrádi Stúdió átirattal fordult hozzájuk, hogy egyik péntek esti istentiszteletét szívesen közvetítené. Fodor Dezső.

Avigdor Hameiri héber verseiből:

E TEMPLOMBAN MINDENKI SZENDEREG

E templomban itt mindenki szendereg,
E templomban hej, vajudik a dal,
Alomban szundikálnak öregek
S mögöttük ásit a nép, a fiatal, —
E templomban mindenki szendereg.

E templomban itt vannak kántorok,
E templomban csak egy az imarend.
Sóhajtást cifráz trillázó torok,
S a „Halljad“ után hosszú, hosszú csend...
E templomban itt vannak kántorok.

E templomban olykor kitörnek harcok,
E templomban hej, lázadás kísért...
Apákra merednek bösz fiarcok,
És tintatengert ontnak, mint a vért.
E templomban olykor kitörnek harcok. —

E templomban akkor mindenki ébred,
E templomban akkor kél a remény:
Talán e sötét barlangmélyből éled
Uj nemzedék, erős, csontos, kemény...
E templomban akkor mindenki ébred.

S a templomban minden marad mi volt,
E templomban megful minden vihar...
Almosan bámul rá a teli hold
S egy dalra hortyog öreg, fiatal —
E templomban marad minden mi volt...

A kéziratból fordította: Patai József.

A Szentek Erdeje

Erdőt Erec Jisraelben a háború hőseinek nevére.

Erdőt Erec Jisraelben lövészárokbeli testvéreim nevére, akiknek vére Jeruzsálem falainak hajdani harcosaitól öröklődött át, Macada hőseinek és a Szentély-hegye védőinek vére...

Erdőt a drága dr. Österreicher nevére, aki taliszban és teflinben harcolt és aki nehéz hátizsákjában egy maréknyi Erec Jisrael-földet vitt fáradt vállán.

Erdőt a jesivából jött gefreiter Margoliosz nevére, aki a szuronyok között Galicia mocsarában kiáltotta: „Népünkért és Istenünk városaiért!“

Erdőt Léb Adler nevére, akinek szemében minden muzsik „fliszteus Góliáth“ volt, a mars a zlatkovi síkságon „Izrael menetelése a Szin sivatagában“ és Psemisl vára: „Cijon bástyája“.

Üdv a zsidó katonának, akinek adatik, hogy őrt állhasson e szentek erdejében.

Avigdor Hameiri, Tel-Aviv.

IRODALMI KIS TÜKÖR.

A magyar könyvpiac zsidó szenzációja feltétlenül Szöllősi Zsigmondnak úgyis mint nagyszerű ízlésű írónak, de úgyis, mint könyvkiadónak bátor kísérlete volt, amellyel a modern Amerika nagyszerű zsidó írójának Ludwig Lewisohnnak hatalmas regényét (Az örök sziget) szinte egyidőben a német kiadóval, piacra hozta. Nincs könyv, legyen az akár tudományos, akár irodalmi, amely a mai zsidóság lelki válságát, belső vajadását olyan mélyen megvilágítaná, mint ez az amerikai zsidó regény, amely egyben az egész zsidóság regénye is. Valóban áll erre a könyvre: nem szabad ismertetni, nem szabad a közönség kényelmére bízni: megelégszik-e a recenzióval, vagy el is olvassa. Mert el kell olvasni. Azért, hogy azután izekre szedjük és úgy vitassuk meg ezt a könyvet, amely mindannyiunk életének egy darabja.

Amerikából írta meg Schalom Asch legújabb regényét, egy hatalmas regényciklus első művét: *Petersburg*-ot. Ez a régi regényíró különös változáson megy át: olyan elmélyülésen, amely írói jelentőségének egész új irányt ad. A ghettó életének utolsó nagy krónikása Schalom Asch; s most meginduló regényciklusa ma már szinte: emlék. A jidis-irodalom lassú kimulását siratjuk, amikor Schalom Asch újabb könyveit kezünkbe vesszük. Mert csak a jidis nyelv alkalmas arra, hogy ennek a világnak életét megörökítse.

Petersburg — a cári főváros utolsó idejét rajzolja meg két zsidó polgár-család életének tükrében. E két gazdag zsidó család sorsában egy darab orosz-zsidó élet kapott történelmi monumentumot. Ez a regény első része annak a trilógiának, amelynek további két regényrészre: „*Warschau*“ és „*Moskau*“ rövidesen megjelenik.

A legkedvesebb, legdrágább ajándékot a zsidóság a *Penfan prophet* nagyszerű írójától, *Edmond Fleg*-től kapta, aki „*Mózes*“ címen írott könyvében a Biblián, a Talmudon és a kommentátorokon át olyan portrét rajzolt a zsidóság e ködbevesző nagy formálójáról, amelynek emberisége ép annyira teljes, mint legendás szin pompája. Mózes alakjának életközelségét még azok is megérik, kik távol élnek a profécia világától. Sohase volt ember Istenhez közelebb, mint Mózes, sohase ismerte fel még nép istennel való egységét, mint az a zsidóság, amelynek útját ez a nagy világtörténelmi alak jelölte ki a népek sorába.

És most ragadjunk ki egy kis exotikumot: Mathilde Ludendorff könyvét: *Der ungesühnte Frevel*: néhány füzetet a különböző Ludendorff folyóiratok sorából és a legjellemzőbb ludendorffiadát: Jens Jürgens írását *Der biblische Moses* és ezekből hadd állítsuk össze — a kitűnő Willy Haas nyomán — a „Ludendorff-iskola“ világtörténelmi szisztémáját.

Minden bajnak gyökere az a *Brit* — Szövetség —, melyet Jahveh a zsidókkal kötött. Ez a baj azután „*Cion Bölcei*“-nek színhedronjával folytatódik, a „mindentudóké“-val, a „beavatottak“-éval, akiknek kezében a világuralom kulcsa. Ennek a Britnek célja — vérszövetség ez — minden nem-zsidó nép megsemmisítése. Ábrahámától napjainkig.

Ehhez a Brithez csatlakoztak azután a — katolikus egyház és a szabadkőművesek. Ennek a Szövetségnek legfőbb eszköze: az uzsorakölcsön. A Szövetség legutolsó főpapja Rathenau volt, de épúgy a Szövetség szolgálatában állott Stinnes, Briand, sőt Stalin és — Morgan is. Valamennyi mai államférfiú hozzátartozik a Szövetséghez. Ezek az úgynevezett „*Wahljuden*“ csoportjához tartoznak, ami egy azzal, hogy zsidó valaki. Igen sok pápa ugyancsak Andó „*wissender*“ zsidó volt, így VIII. Bonifac, X. Leó és IX. Pius is.

A Rathenau-féle gazdasági terv és az infláció tulajdonképeni feltalálója egyiptomi József volt. Abban az időben a zsidók orrát levágták, ezért görbe most a zsidók orra.

A statisztika: „tudományos megállapításai“ szerint minden zsidó tizenöt német lányt becstelenített meg. Mindenesetre tudományos tény, hogy Mózesnek a pusztában 32 germán nővel volt viszonya, akiket 32.000 germán lány közül saját maga keresett ki.

A papírpénz feltalálója az egyiptomi József. Ő csinálta az első inflációt, amelynek következtében a papírpénz ötszázad részére esett. És így az egyiptomiak a zsidók rabszolgái lettek, akár a németek most. Mikor azután az egyiptomiak fellázadtak a zsidó ellen, ezek előbb pestis bacillusokat terjesztettek, azután pedig ellopták az elsőszülött árja — egyiptomi — gyermekeket és halálra kínozták őket. Az így kiontott vért azután kovásztalan lisztrel keverték és megsütötték. Az ilyen vérral sült kenyér ugyanis hipnotikus hatalmat ad a zsidóknak a nem-zsidók felett. Ez még ma is így van és az egész német nép az ilyen vérral kevert kenyeret evő zsidók hipnozisa alatt áll. Németországban évenként 500 árja gyermeket tüntetnek így el a zsidók, 1921-ben például 250 árja gyermek vérért vették.

Egész különös szerepe van ebben a Britben Mózesnek, aki már ismerte a lőport és a dinamitot. A lőport úgy állította elő, hogy az áldozatok vérért hamuval keverte, a dinamitot pedig az áldozatok zsírjából. Mózes laboratóriuma a Szentély volt. A frigyláda tulajdonképen egy elektromos gép volt, amellyel azután a dinamitot felrobbantották. Így például a kinyilatkoztatás a Szinaj-hegyén nem volt egyéb, mint elektromos áramok kisütése. Elektromos árammal ölték meg Korahot és társait, sőt Jericho falai is úgy dőltek össze, hogy alattuk aknákat helyeztek el és azokat elektromos úton felrobbantották. Különben Mózes volt az, aki az adókat is kitalálta.

A zsidók a történelem folyamán még a következő gonosztetteket követték el, például: meggyilkolták Luthert. Ép így meggyilkolták Mozartot és Schillert. Schiller megöletésében a „*Wahljude*“ Goethének is szerepe volt.

Még sokáig lehetne ezt a listát folytatni Mathilde Ludendorff a második feleség „*Der ungesühnte Frevel*“ és más hasonló szellemű írások nyomán. Ludendorff ez újabb „hadvezéri“ tevékenysége azonban mégsem olyan ártalmas, mint amilyen a háborúalatti volt, amikor százazrek és százazrek pusztultak el egy ilyen démonikus örült keze alatt.

Mielőtt e kis irodalmi szemlénket befejeznők, hadd vegyünk búcsút egy nagyszerű fiatal zsidó írótól: *Hermann Ungar*-tól, akinek „*Rote General*“ című szindarabja nemcsak a mult berlini szezon legnagyobb szinpadai sikere, de bátor kinyilatkoztatás volt — a zsidóság mellett is. Ungar a prágai ifjúsági cionista mozgalomban is értékes szerepet vitt, a fiatal német irodalom egyik legnagyobb tehetségének tartotta.

És szinte búcsúznunk kellett Franz Werfeltől is — mint zsidótól. Így hirlett, hogy kikeresztelkedett ez a nagyszerű író, aki nem egyszer tett forró vallomást önérzetes zsidósága mellett. Emlékezzünk csak a „*Paulus unter den Juden*“ című szinművére. Másnap azonban érelyesen cáfolta ezt a kikeresztelkedést, amely igaz volt és nem is. Igaz volt, mert valóban kikeresztelkedett, hogy elvehesse nem-zsidó menyasszonyát — Ausztriában nincs polgári házasság — és igaz volt az is, hogy nem keresztelkedett ki, mert közvetlenül az esküvő után visszatért a zsidósághoz, melyet elhagyni sohasem akart.

A berlini színházi életnek két nagy szenzációja van, amelyek bennünket közlelől érdekelhetnek. Kezdjük a fris-

Hároméves eukalyptus-erdő Kinereth-kolonián

sebbel, a Berliner Volksbühne bemutatójával. A darab címe: „Affäre Dreyfuss“, de a két kitűnő szerző Wilhelm Herzog és Hans Jose Rehfisch valójában csak alkalmul használja fel a Dreyfuss-affért, hogy megírja az igazság és az emberiség mindig aktuális, igaz darabját. A darab közép-pontjában *Piquard* ezredes áll s vele szemben mindazoknak a frázisoknak képviselői, akik a hadsereg becsülete, a haza veszélyben és hasonló jelszavakkal a szájukon, könyörtelen és eszközeiben válogatást nem ismerő kamarillát alkotnak minden és mindenki ellen, ki nincs velük, vagy nem az ő érdekeiket szolgálja. Dreyfuss alig pár hete ünnepelte születésének hetvenéves fordulóját. Élete már régóta színpadra kívánczolt, csak az a különös, hogy német írók azok, akik a francia ezredes darabját megírták. Vajjon nem akadt Franciaországban, ki ezt a darabot megírta volna, vagy talán nincs olyan német sors, amelynek darabja német író tollán már közönség elé érett? Mindegy: Dreyfuss sorsa nem francia és nem német sors: örök zsidó- és az a nagy siker, amellyel ezt a darabot Karl Heinz Martin rendezésében fogadták, bizonyítja azt, hogy elérkezett az idő, amikor a színpadról igazságokat lehet hirdetni, anélkül, hogy a művészet csorbulna bele.

Sokkal vitatottabb művészi jelentőségében *Piscator* színpadának ugyancsak nagysikerű darabja. Mehring szabadon Shakespeare után megírta a „*Kaufmann von Berlin*“ címmel azt a darabját, amelyben egy bizonyos Kaftan személyén át a német inflációt rajzolja meg kétségbeejtően mélyen látó kegyetlenséggel. Ez a darab, amelyet jidisül beszél végig a főszereplője, nem antiszemita, mert az igazság sohase antiszemita. A német infláció viharában egyesül a két inflációs típus: a száz dollárral milliókat szerző keleti

zsidó és a „fajvédő“ ügyvéd, akinek csak egyben nincsenek skrupulusai: a pénzszerzésben. Kaftan és a Kaftanok csak egy hajszálnyival jobbak, mint azok, akiket németül Müllereknek nevez Mehring, a szerző. De ez a hajszál, ez — két világot választ el. Mehring darabja körül — pedig már szinte két hónapja játszáék egvfolytában — még mindig folyik a vita, bizonyos azonban, hogy ez a háborúutáni korszak egy olyan darabja, mely csak azért nem lehet klasszikussá, mert maga a leplezetlen, szépítésnélküli művészietlen élet.

SZÉKELY BÉLA.

Mikor a zsidó ember elhagyja a temetőt, fűvet lép ki a földből, miközben ezeket a szavakat mondja:

„És csirázzanak ki a városból, mint a föld fűve.“

A Keren Kajemet fákat akar ültetni az atyák és gyermekek földjén a háború elesettjeinek emlékére.

Minden egyes fában, amelyet ott elültetnek, mintha egy-egy elesett testvérünk nőne ki és támadna fel az ősök földjén...

*Prof. Klein Sámuel
a jeruzsálemi héber egyetem tanára.*

Farkasházy Miklós: Téli táj

Patai Edith: Farkasházy Miklós

Mikor a csinos, rendes „polgári” előszobán keresztül beléptem Farkasházy Miklós műtermébe, meglepetve és megilletődve álltam meg a ragyogó színek és különös hangulatok sugárzásában. A rajzoló művész, akinek kevés eszközzel sokat kifejező, energikus rajzait ismertük eddig, most a színek álmodó lovagjává szegődött. Dúsan, tömötten, erőteljes tónusokban sorakoznak a pasztell új színei képein és én, aki néhány évvel ezelőtt szinte értetlenül álltam egy azóta Berlinben beérkezett ifjú művészünk, az egri Klaus Imre színszimfóniái előtt, most teljes mértékben élveztem és szinte zeneileg érzékelttem Farkasházy gyönyörű „színszimfóniáit”. Igaz, hogy a „gyöngébbek kedvéért” itt az alapmotívumot kiemeli a művész; például egy kis ringó csónok úgy hat a meleg barnás, zöldes, vöröses színek játéka közepette, mint a zenei téma, melyet szárnyaló, fölemelkedő, lehulló melodikák ölelnek körül. — De ott is, ahol egy reális tájkép a művészi alkotás megindítója, Farkasházy művészete teljesen szubjektív marad. Hidegen csillogó kékbe vagy meleg, sugárzó vörösökbe öltözteti a táj keretei között a saját egyéni mondani valóját, máshol meg valami misztikus, a természet végső titkait kutató hangulat ömlik el a képen. Így alakul ki aztán ezeknek a tájképeknek kettős hatása. Egy zenei és egy tartalmi. És így alakul ki az a vízió, amelyet tudatosan vagy öntudatlanul nézünk: feltáruló kapuk, megnyíló ablakok sohasem látott, de gyakran megálmodott tájak felé vezetnek.

Igy álltam én a reális élettől elszakadva, eltávolodva Farkasházy képei előtt. Csak később eszméltem rá, hogy milyen újszerűen kezeli a pasztellt, hogy úgy hatnak a képei, mintha olajképek

volnának, amelyek mögött valami láthatatlan kéz apró fémeket villogtat.

És még később, már búcsúzóban jutott eszembe: miért van az, hogy Európa legelőkelőbb művészi centrumaiban helyet adnak ezeknek a képeknek, csak nálunk nem? Milyen szempontok érvényesülnek nálunk a művészi érvényesülés körül? Miért lesz Farkasházy kiállítása Párizsban és Milánóban — és miért nem valahol itthon, Pesten? — És miért, hogy ő, akinek fiókjában halomszámra gyűlnek a nagyszerű külföldi kritikák, úgy eped a hazai elismerésért? Miért? Miért? — Kérdések, amelyekre nincs felelet...

MORO ELEFÁNTCSONTFARAGÁSAI

A „Mult és Jövő” már több ízben méltatta ennek a fiatal jeruzsálemi mesternek, a nemrég még Becalél-növendéknek és most tanárjának finom renaissance-művészetét. Bibiai tárgyú kámedai és gemmái, ékszerei és kazettái, plakettjei és táblái valóban bibliai szellemet elevenítenek meg igazi keleti levegőben. Amikor pedig mai zsidó életből merít, mint például a „Tórai”-ban, az elmélyülést a legegyszerűbb eszközökkel oly megindítóan tudja kifejezésre juttatni. Moro legutóbb Zürichben a kongresszusok alkalmából rendezett kiállítása nagy sikert aratott újabb műveivel, amelyek közül néhányat mai számunkban bemutatunk olvasóinknak.

WEISZ GÁBOR: A PÉCSI IZR. HITKÖZSÉG MONOGRAFIÁJA. A pécsi hitközség megbízásából írta meg Weisz Gábor főtitkár ezt az értékes munkát. Jellemző képét adja e monográfia a zsidók nehéz helyzetének a XVIII. században és a XIX. század elején. Pécsen a zsidók letelepedése különös nehézségekbe ütközött. Így, amikor 1809-ben Pécs városa is kénytelen volt ujoncokat állítani a haza védelmére, egy bizonyos Löwy Izrael házaló ajánlkozott a pécsi magisztrátusnak, hogy belép a csapatba, ha a hadjárat után jutalomként letelepedési és házalási engedélyt kap. A város ebbe bele is ment, de szegény Löwy Izrael nem sokáig élvezhette a város türelmét, mert a harcban halálos betegséget szerzett és visszatérve Pécsre, nemsokára meghalt. Amint a pécsi zsidó családok száma meghaladta a tizet, Chevra Kadisát alapítanak és megválasztják első rabbiukat, Löw Izraelt 1842-ben. A szerző a pécsi zsidók történetét a hitközségben működő rabbik szerint osztja fel korokra. A gyorsan fejlődő pécsi hitközség élén ugyanis olyan világhírű szellemeket találunk, mint Kohut Sándor, aki itt kezdte meg hatalmas művének, az Aruchnak megszerkesztését és Perls Ármin, akinek nyomtatásban is fenmaradt halhatatlan szépségű beszédei a pécsi templom szószékéről hangzottak el. Itt működött egy ideig Pfeiffer Izsák monori rabbi, a finomszavú költő-pap is. A hitközség jelenét dr. Wallenstein Zoltán főrabbi ifjúi lendületű működése jellemzi. És az új elnök, dr. Deutsch Zsigmond, aki elment a Szentföldre, hogy saját szemével lássa, mi történik ott, hazatért mint a zsidó renesszánsz lelkes híve. Ezzel a pécsi hitközség életében új kor nyílik meg, mely elé csak a legnagyobb várakozással tekinthetünk. A könyv első lapján a hitközség előliárósága köszönetet nyilvánít a szerzőnek, aki mint a hitközség főtitkára, egy emberöltőn át végzett kitűnő tevékenységével elévülhetetlen érdemeket szerzett. Külön ki van emelve, hogy ez az első lap a szerző tudtán kívül került a könyv élére.

Moro (Jeruzsálem, Becalel): Rebeka inni ad Eleazarnak

Dr. Edelstein Bertalan: A boroszlói rabbiszeminárium 75 éves jubileuma

Fel sem tudjuk ma már mérni annak jelentőségét, hogy mi volt az háromnegyed századdal ezelőtt: rabbiképző intézet. A zsidók világi műveltsége emelkedőben, vallási szelleme veszendőben, vallási tudása csökkenőben. Lelkéhez alig is tudtak szólni azok, akik erre hivatva voltak.

Voltak híres jesívák és kiváló képességű tanítók, de a leendő rabbi számára az életre való előkészülés, óriási hagyományos anyag megtanulásában állott, ami után époly idegenül vagy még idegenebbül állt az élettel, a minden tekintetben megváltozott, újabb alakot öltött valósággal és a vallásos felfogásban is megváltozott hívővel szemben, mint azelőtt. Aki, mint autodidakta vágott neki más tudományköröknek, hogy szégyent ne valljon azzal szemben, akinek lelkére, zsidó öntudatára kívánt hatni, annak műveltsége többnyire darabos, rendszertelen maradt. Hovatovább belátták a zsidóság sorsáért aggódó elmék, hogy rendszeres útmutatás szükséges a vallási és világi tudományok együttes elsajátítására. A leendő rabbinak „tudnia kell, mit is válaszoljon a hittagadónak“, a talmudi tanszakok mellett ismernie kell az egyéb héber és vallási irodalmat, történetünk dicső, véráztatta lapjait. Akik a jövőt akarják megépíteni, nem mellőzhetik a multnak semmiféle kincsét.

Először a számban megfogyatkozott olasz zsidóságban történt ilyen kísérlet. Luzzatto Sámuel Dávid gyűjtött maga köré tanulnivaló ifjakat, de éppen a középeurópai zsidóság zöme számára, mely németajkú tájakon élt, tehát országhatároktól eltekintve: Elásztól Oroszországig, a volt

Ausztria-Magyarországot is beleértve, még mindig egyoldalú maradt a rabbiképzés.

Ekkor dolgozott ki Drezda rabbija, Frankel Zachariás, egy tudományos tervezetet egy felállítandó rabbiiskola tanulmányi menete számára, a boroszlói Fränckel Jónás kereskedelmi tanácsos pedig nagy vagyonát zsidó jótékonyági, tudományos és kulturális célokra, többek közt ily szeminárium létesítésére hagyományozta.

Hetvenöt évvel ezelőtt így nyílt meg a „Jüdisch-theologisches Seminar“ s az egész világból özönlöttek felé a vallási és világi műveltség együttes megszerzéséért buzgólkodó ifjak. Előbb egész Közép- és Kelet-Európa szállította ennek az intézetnek a növendékek seregét, majd ez az iskola látta el egész Európát, sőt még a tengerentúli országokat rabbikkal, vallástanítókkal. Anyaiskola lett, melynek tanmenetét, anyagfelosztását, mérsékelt haladó irányát követték mindazok a szemináriumok, melyek hatása nyomán keletkeztek s ezt vették mintaképnek. Idővel pedig a német és az amerikai orthodoxia is hasznosabbnak látta, hogy a rendszeres rabbiképzésre térjen, ha talán konzervatívabb célzattal is.

Most pedig impozáns ünnepségre gyűltek ennek az iskolának növendékei, sokan maguk is neves tudósok vagy más rabbiképzők tanárai, zsidó tudomány fejlesztői, zsidó szellem fenntartói s gyarapítói, hogy lerójják hálájukat az iskola, kegyeletüket a néhai tanárok iránt. Frankel, Bernays, Rosin, Grätz, Isr. Levy, Brann, a régi gárda díszai, kiknek sírját is a meghatottság érzésével keresték

fel. Viszont ünnepelték a mai tanári kart, melynek egyik büszkesége dr. *Guttmann* Mihály szemináriumi rabbi, a mi Országos Rabbiképzőnk volt növendéke, majd tanára, a talmudi szak kiváló mestere, akinek műve „Das Judentum und seine Umwelt“ csak az imént keltett méltó feltűnést Németország zsidó és nem-zsidó köreiből egyaránt.

Az ünnepélynek volt komoly, vallásos és tudományos része, de szóhoz jutott a kedély és az érzés, sőt a vigalom is: sok vendégséggel, diákünnepélylyel, kommersszel, hogy a töméntelen beszédről meg ne feledkezzem. (Bár akadtak elvéve egyes rabbik, akik a szónoklás jogával nem éltek, vagy nem éltek vissza.)

Az ünnepi istentiszteleten, Beréssz szombatján, *Guttmann* Mihály elmélkedett az intézeti templomban a tudományok és a vallás különbségéről, egymáshoz való viszonyáról, a kölcsönhatásokról. Az Akademische Feier keretében, sok-száz vendég, a hivatalos állami, városi, egyetemi s műegyetemi hatóságok jelenlétében I. *Heinemann* tanár a zsidó tudomány eszményeiről tartott, magasan járó, elragadóan szép, tartalmában igazán a művelt elmékhez szóló, klasszikus beszédet, mely a hallgatóságot felekezeti különbség nélkül elragadta.

Beszédben különben a két napig tartó ünnepségeken nem volt hiány. Összesen 47 hangzott el, köztük sok értékes, mint a kormányelnökhelyettesé, a polgármesteré, a rektoré, kik a főiskola jelentőségéhez mért üdvözlőbeszédekben — ők ugyanis nem elégedtek meg egymondatos köszöntéssel, mint ahogy azt másutt kegyképpen odavetik — méltatták a rabbiiskola érdemeit, eredményeit,

Moro (Jeruzsálem): Tóraíró

komoly tudományos munkáját. Az egyetem rektora külön kiemelte, hogy szinte a maguk zsidó teológiai fakultásának tekintették a szemináriumot s büszkéek lehettek ennek, a vallástudomány fejlesztésében kifejtett működésére. Országos zsidó intézmények, szervezetek, testületek szintén ennek az akadémiai ünnepélynek keretében szólaltatták meg kiküldötteiket, itt köszöntötte dr. *Blau* Lajos, a magyar Rabbiképző igazgatója is az összes külföldi szemináriumok képviselőjében nemesveretű, bölcs beszédben, az előkelő közönség élénk tetszésnyilatkozataitól kísérve, a boroszlói alma matert, a mi első tanárainknak, *Bacher* Vilmosnak és *Kaufmann* Dávidnak nevelőanyját.

A rengeteg sok üdvözlőbeszéd közepette, majd a különböző estélyeken és vendégségeken elhangzott felköszöntő, komoly és tréfás tósztt közben a sok hivatásos szónok kénytelen volt megállapítani: jóval könnyebb beszédek tartani, mint meghallgatni, illetőleg könnyebb szónoknak lenni, mint hallgatónak. A szónok megmozdulhat, taglejtéssel kísérheti szavait; a hallgató mozdulatlan némaságban tartozik ülni, irgalom nélkül ki van szolgáltatva a szónok kénye-kedvének. — Egyedül a könyvtár ritkaságainak és új szakszerű bemutatását követő, *kidussal* kapcsolatos Imbissnél mutatkozott némely megértés. A kurátorok ugyanis, *Ludwig Laqueur*, *Siegbert Peiser* és *Hans Kober* — akik megérdemlik, hogy nevüket följegyezzük, mert önzetlen működésükkal, áldozatkészségükkal, céltudatos munkásságukkal újra felvirágoztatták a háború folytán rosszabb anyagi helyzetbe került főiskolát — eleve kijelentették, hogy a könyvtár szabályai szerint „az olvasóterem csendjét megzavarni tilos“, tartózkodjanak tehát a felköszöntőktől.

A sörkommersszel egybekapcsolt ismerkedési estélyen a volt hallgatók német egyetemi mintára diákdalokat és *ex-ivás* közben régi emlékeket újítottak fel, a mostani diákok pedig tréfás előadásokkal a tanárok megszokásaira való nem is egészen ártatlan célozgatással, egyes sajátságaik kielégzésével mulattatták a közönséget és — a tanárokat.

Két tréfás ujságot is adtak ki a diákok erre az alkalomra, egy hébert és egy németet. A héber: talmudi mintára van megszerkesztve és külső kivitelében is utánózva, sok sikerült és kevésbé sikerült élccel, egyes hallgatókra, tanárok kegyenceire való célzással, a Boroszlóba kerülő „keleti zsidó“ tanítványok gyors átváltozásáról, jelöltek nagyképűségéről. A német élclap is sok ottani helyi célzást tartalmaz, idegen hallgatók, köztük magyarok kigúnyolását. Legjobb tréfája talán még a héber egységes imakönyvről szól, melyet most akarnak a német községekben egyöntetűen bevezetni, az *Einheitsgebetbuch*ról, melyet a szemináriumi termék hidegségére való tekintettel *Einheitsgebetbuch*nak, tüzelni valónak akarnak felhasználni. Nem rossz a tréfás kérdés sem: *Wie ist das Verhältnis unter den Tarnopolen?* Felelet:

Gleiche *Polen* stossen sich ab. — Különben a kedélyesség egészen német, száraz viccekkel, szójátékokkal és szinte eszébe jut az embernek *Karinthy* kiszólása: a humorban tréfát nem ismer.

A mi magyar főiskolánknak nagy elismerés és tisztelet jutott a boroszlói jubileumon. A mi rektorunkat, Blau Lajost, a külföldi rabbik és tudósok állandóan körülfogták, szinte körülrajongták. Annyi komoly és tartalmas szót tud az előbbi nemzedék zsidó tudósainak ajkáról, annyi érdekes adalékot életükből, a héber és zsidó tudományok tárházának minden értéke annyira kezeügyében van, a talmud kortörténeti megértéséről szóló fejtegetései olyan meglepőek, hogy mohón lesték a szót ajkairól. Fiatalos hévvel és meglepő frissességgel lekötötte hallgatóinak érdeklődését és udvart teremtett maga körül. Az iránta való hódolat nemcsak abban mutatkozott, hogy az összes rabbiiskolák őt bízták meg üdvözlétük tolmácsolásával az ünnepélyen, hanem, hogy annak az eszmének keresztülvitelére, mely ezen a jubileumon vetődött fel s mely a boroszlói iskola 75. évét későbbi időkben is emlékezetessé fogja tenni, Blau Lajos rektort találták legalkalmasabbnak. Elnöklete alatt az összes zsidó főiskolai delegátusok egy munkaközösség megteremtését határozták el, zsidó tudományos érdekek művelésére. Ennek a munkaközösségnek feladatai közé tartozik majd héber tudományos művek és folyóiratok kiadása, teológiai művek megíratása, cseretanárok vendéglőadásainak rendezése. Ez a tudományos egyesülés, melynek hatása a zsidó teológiára és a rokon tudomány-szakokra most még kiszámíthatatlan, egy új pálya jelzőkövévé avatja a jubileumot.

Maga a főiskola irodalmi emlékművel, hatalmas két kötettel lepi meg, mint ünnepi ajándékkal a tudományos világot. Az egyik kötet a tanári kar munkálatait, a másik a volt növendékek dolgozatait tartalmazza. A tanárok külön-külön műnek is beillő tanulmányai a következők: Isaak *Heinemann*: *Philons griechische und jüdische Bildung I.* (96 oldal), Albert *Lewkovitz*: *Das Judentum und die geistigen Strömungen der Neuzeit II.* (154 oldal), Israel *Rabin*: *Studien zur vormosaischen Gottesvorstellung I.* (103 oldal) és Michael *Guttmann*: *Erec Jiszroél be-midrás ve-Thalmud* (148 oldal, héberül). — A volt növendékek sorában, kiknek munkálatai a 2. kötetet töltik meg, olyan előkelő neveket találunk, mint Adolf *Schwarz*, a bécsi szeminárium rektora (különben szintén magyar születésű tudós), aki a tósziftának egy traktatusát adja ki saját magyarázatával héberül, David *Simonsen* kopenhágai rabbi, aki „különös nevek-ről“ ír és M. *Gaster* londoni szefárd rabbi, aki a karaiták szerint való 613 tórai parancsolatot, illetőleg tilalmat állítja össze és ír róluk német értekezést is.

Ennek a szokatlan díszes és terjedelmes emlékműnek megjelenését is a főiskola kuratóriumának bőkezűsége tette lehetővé.

Alex Stein a csodarabbi szerepében

A Holder Józsefnek dedikált képre a művész reáírta a következő idézetet s megjegyzést: „Egy létra áll a földtől az égig... és angyalok járnak fel és alá rajta... Még az angyaloknak is lépcsőkre van szükségük a fölemelkedéshez... hát még az embernek...“ Ki a lépcsője egy Zsidó Színháznak Budapesten?... Szomorú, de meg kell mondani az igazságot: zsidó színháznak itt nincsen helye...

A vilnai Stein-csoport Budapesten

A vilnai jiddis színészek budapesti vendégjátéka körül különböző kombinációk és vélemények merültek fel sok oldalról abban az irányban, hogy ezek a „valódi vilnaiak“-e vagy sem. Elsősorban tehát állapítsuk meg a tényeket. Nem, ezek nem voltak „a vilnaiak“, csak „vilnaiak“. A Vilnaiak alatt a világhírű „Wilnauer Truppe“-t értjük, amely bejárta egész Európát és meghódította az egész színházi kritikát. Ez a „Wilnauer Truppe“ most Lengyelországban van és éppen szülővárosában játszik, Vilnában. A Budapesten vendégszerepelt társulat tehát nem az. Legföljebb csak egy töredéke, de leginkább hajtása annak, amennyiben ezeknek a színészeknek a játékművészetén is lebegett az immár tradicionálissá vált vilnai szellem, amelyet *Alex Stein* hozott magával az eredeti vilnaiaktól. Ez azonban pusztán csak ténymegállapítás, amivel tartozunk az igazságnak, de nem szolgálhat fokmérőül a Steinék művészetének temperaturáját illetően. Naivítás volt

tehát azok részéről, akik kritizálásuknak iránytűjét a Steinéknek az eredeti vilnaiakhoz való tartozásához vagy nem-tartozásához irányították, de naivitás volt azok részéről is, akik elragadtatásukat vagy a nem százszázalékos megelégedésüket ugyanaz eshetőséghez kötötték, vagy talán éppen a zsidó művészettel szemben való rosszindulatukat azzal akarták palástolni.

Itt csak egyetlenegy szempont lehet: művészet-e az, amit nyújtottak nekünk, vagy nem az. Kik ők, honnan jöttek — nem érdekel. A művészet szempontjából nem fontos. Legföljebb csak nekünk lehet fontos. Nekünk zsidóknak. És mi tudjuk és büszkén vállaljuk: Steinék Vilnából jöttek, Lengyelországból és művészetet hoztak magukkal, igaz zsidó művészetet. Jiddis nyelven beszéltek a Magyar Színház színpadján. Itt szólaltatták meg azt a gyönyörűen csengő jiddis nyelvet, amely át van itatva a zsidó nép könnyeivel, örömeivel, türelmes és türelmetlen szenvedésével, mosolyos bánatával és bánatos mosolyával. Salom Ascht szólaltatták meg. Salom Alejchemet, Anszkit és Oszip Dimovot. (De adták Andrejev Gedankeját is. Hogy megmutassák azoknak, akik nem vállalják a Getthó művészetét, hogy ők „európaerek“ is tudnak lenni, ha kell. És éppen ebben a nem gettho-darabban nyerte el Stein a magyar sajtó legnagyobb elismerését. *Wegener* és *Moissi*hoz hasonlították — sőt még azok fölébe emelték.) Mind olyan nevek, akik előtt az egész világirodalom kritikusi meg-hajtották az elismerés lobogóját. És senkisem törődött azzal, hogy e hatalmas írók honnan és miből merítették témáikat, a szomorú getthóból, avagy a „vidám“ Európából. Hogy a misztérium láthatatlan falaiba hasítottak e réseket, avagy a realizmus kegyetlenségeit vonultatják fel szemeink előtt.

Sajnos, nem lehettek sokan a zsúfolt Magyar Színházban, akik teljes mértékben megértették Steinék előadásait, de azok számára, akik megértették — nagy élmények voltak és az az izzó művészet, amit ott kaptak, soká fűti majd lelküket és sok gyönyört nyújt nekik. Elsősorban az első előadásra gondolok. Ansky „Tog un Nacht“-ja volt. Stein játszotta a cadikot, aki, mint később kiderül, félig zsidó- és félig kozákvérű és kettős életet él. Ő éjjel-nappal (Tog un Nacht) talmudot tanul és a lelke valahol dorbézol vad orgiákon. Borzalmas tragédia átszöve a misztikum legelrejtettebb fonalaival, Stein hatalmas volt szerepében. Szinte magikus erővel építette fel a misztikumtól a valósághoz vezető hidat és megborzongatta a néző hátát. Mellette Ádám Domb, a gabbe, Klara Segalovits (Mirjam) és Sonja Altbojm nyújtottak kristálytisza művészetet. A „Tog un Nacht“ harmadik felvonásának a megrendezése a rendezési művészet csúcsát érte el. Ilyen perspektivákat eddig csak jól megrendezett filmekben láttunk.

Salom Alejchem „Tevje der Milchiker“ tragikomédiája vagy drámája vagy családi képe (így nevezi a szerző) egy keservesen mosolygó dal, egy keservesen mosolygó ember-ről, zsidóról, kinek mosolyában és könnyeiben az egész zsidóság sorsa tükrözik vissza; a fájdalom, a száműzöttség, az emberietlenség és mindaz, amiben ennek a könnyeknek mosolygó népnek része volt kétezer év óta. Tevjet Domb adta. Szívvel, áradó melegséggel, nagy-nagy tehetséggel. Megértette, átérezte a nagy Solem Alejchem nagy szívverését és közvetlenül közvetítette nekünk. Megnevettegett bennünket, amikor a kozákkal a „vachlaklakot“ szót mondatja és az majdnem belefutad abba a nehéz héber szóba (amelyet sajnos a zsidó hallgatóságból is csak kevesen tudtak volna kiejteni) és könnyeket csal ki szemeinkből, amikor búcsúzik lovától és még a macskát is sajnálja, hogy el kell hagynia szülőhelyével és kis kutyájával együtt.

Aztán „Schwer zu sein a Jíd“-ről lehetne sokat be-

szélni. Szintén Solem Alejchem írásműve. Numerus clausus darab. Amikor íródott, csak Oroszországban volt aktuális. Azóta nagy karriert futott meg.

És Salom Asch „Kidus Hasém“-ja, amely bár nem szerozható a nagy író legjobb művei közé, de Steinék előadása azt is hatásos drámává fokozta. Stein misztikus figurája (dos heilige Schneiderl) mint egyike a „lamedvív cadikim“-nak és Domb mint a lengyel agyonkínzott és medvebőrben megtáncoltatott rabszolgája — felejthetetlen.

De Steinék művészete Oszip Dümov „Szomorúságának érekesében“ (Der Singer fun sein Trojer) érte el kulminációját. Ugy játékban, mint rendezésben. Ez volt a búcsú-előadás. Gyönyörű búcsút vettek a jiddis színészek Budapesttől. Sohase fogja őket elfelejteni. Soha.

HOLDER JÓZSEF.

ZSIDÓ HUMOR

AZ ISTEN KÜLDÖNCE.

Egy igen gazdag, konzervatív, de igen fősvény hit-testvér meztagadta, hogy Palesztina felépítésére adakozzon, mert — úgymond — Av hó 9-ikén olvassuk: „Uveés ato oszid livnoszo“ És tűzzel fogod Te (Uristen) azt újból felépíteni, tehát az Uristen magának tartja fenn Palesztina felépítését, ennél fogva cionista mozgalomra egyáltalán nincsen szükség. A cionista erre a következőképen replikázott: Mondja csak barátom, mi áll az idézett imarész előtt? „Ki ato Adonaj boés hicatoh“ Mert tűzzel gyújtottad fel (Uristen) a szent várost. Nos, hát tényleg úgy történt? Nem. Egy római katona a nyitva felejtett aranyablakon keresztül zsarátnokot dobott be a szentélybe és attól gyulladt ki. Tehát nem az Uristen maga, hanem megbízott által gyújtotta fel. No mármost éppen úgy felépítését is megbízottjai útján fogja eszközölni. És talán ön is egyik megbízottja az Uristennek.

VEZÉREK ÉS KUTYÁK.

A babiloni Talmud „Szóte“ traktátusának 49-ik oldalán olvassuk: „A Messiás megérkezése előtti súlyos korban a vezérek a kutyához fognak hasonlítani“. Ennek értelmét egy kiváló zsidó tudós a következőkben adja: Figyeljük meg, ha a gazdálkodó, vagy földbirtokos kikocsikázik, kutyája folyton a lovak előtt futkos. Ezt a kutya azért teszi, hogy azt higgyék róla, mintha ő vezetné a kocsit, mintha ő irányítaná a lovakat. Amellett folyton hátratekint és a kocsis kézmozdulataiból tájékozódik, hogy jobbra, vagy balra, előre vagy hátra fusson-e. Ezért mondja a Talmud Messiás megérkezése előtt a zsidó vezérek a kutyához fognak hasonlítani. A vezetők el akarják majd hitetni, hogy ők, miután elől járnak, vezetnek, de tekintetük mindig a nép felé lesz irányítva és folyton azt lesik, hogy hová akar a nép menni, melyik út tetszik a népnek a legjobban és ezen szaladnak ők aztán előre.

Beküldte: Klein Armin hitk. jegyző, Novisad.

	Kitűnő minőségű
	Hutter szarvas szappan
	כשר
	Kapható minden fűszer- és festékkereskedésben.
	Gyártja a budapesti orth. hitközség rabbínátusának felügyelete mellett:
	Hutter József Szappangyár — Olajipar Részvénytársaság
	Budapest, VII., Erzsébet-körút 6. Tel.: J. 461-91, 92, 93, 94

ÚJ KÖNYVEK

MAURICE SAMUEL:
WHAT HAPPENED IN PALESTINE.*)

Alig néhány hónapja, hogy a palesztinai szomorú események lefolytak és ime egy vaskos, kékbe kötött könyvet hoz a posta, a fedelén fehér betűkkel a cím: What Happened in Palestine. Mi történt Palesztinában? Amerikai gyorsaság, amerikai stílus. De csak a vastag fehér lapok, a könnyen olvasható, nagybetűs nyomás árulják el Amerikát, az írás maga a zsidó lélek fájdalmát és újraéledő reménységét tükrözi vissza. Mindamellet ne gondoljuk, hogy a könyv szerzője elfogult, hogy csak a maga, csak a zsidók szempontjából bírja az eseményeket tekinteni, nem, egyáltalán nem. Az első fejezetben, melynek címe „Personal Problems“, leírja a szerző, hogy milyen problémái, nehézségei voltak, mielőtt letelepedett Palesztinában. Milyen higgadtan mérlegelte, mit veszítenek kis gyermekei az angol nyelv, az angol kultúra elfelejtésével és mit nyernek ezzel szemben a héber nyelv, a héber kultúra elsajátításával, a zsidó nemzetiségbe való belekapcsolódásukkal. A mérlegelés eredménye pozitív volt és 1929 júliusában Samuel letelepedett családjával együtt Palesztinában. És egy hónapra rá, mikor a zavargások elkezdődtek, Samuel nyitott szemmel tárgyliagosan, elfogulatlanul nézett szemben az eseményekkel és mikor aztán könyvét megírta, csak az igazság kimutatására, a valódi helyzet megismertetésére törekedett. Mégis könyve több, mint az események egyszerű leírása, száraz katalogizálása. Részletes tanulmányt ad az emberekről, drámai analízist a különböző csoportok reményeiről, ambícióiról, erényeiről és hibáiról, ismerteti a helyzetet, mely a zavargásokat előidézte, az ország vallási és kulturális erőit és rámutat az események valódi jelentőségére. Egész sor kérdés maradt nyitva a világ előtt: Mi volt a célja a fölkelésnek? Tervszerű volt-e vagy spontán? Mit tudott az angol kormány? Mi az arabok és mi a zsidók célja? Mind-czeket a kérdéseket letárgyalja Samuel. Közli a héber és arab sajtó véleményét és tudósításait, a vezetők határozatait, a pártok manifesztumait, a brit adminisztráció állásfoglalását és analizálja azokat az új események által megvilágítva.

Maurice Samuel már régóta foglalkozik a Palesztina-kérdéssel. De ez a könyve különösen figyelemre méltó, mert mint szemtanú közvetlenül látta és élte át az eseményeket és könyvében teljesen megérzőkítve adja vissza azokat. Az utolsó fejezet a „Foundation of Peace“ A béke megalapozása. Ebben rámutat a szerző arra, hogy a zsidók és arabok további békés együttműködése az építés alapfeltétele. S, hogy a béke lehetséges, azt legjobban az a körülmény bizonyítja, hogy a zavargások idejében is igen sok helyen a zsidók és arabok barátságban dolgoztak tovább egymás mellett.

„Angliával pedig meg kell értetnünk, — így fejezi be könyvét Samuel — hogy a zsidó otthon felépítése Palesztinában nem sorozható a közönséges kolonizációs feladatok közé, hogy Palesztina nem egyszerűen a hazája 160.000 zsidónak és 750.000 arabnak — két csoportnak, melyek között a hatalmi egyensúlyt a régi diplomácia elavult éleseszségével kell fentartani; hogy Palesztina sokmillió zsidó teremtő reményeinek központja, mely felébreszt bennük több mint egyszerűen nemes érzelmeket és olyan energiákat, melyek a világ hasznára válhatnak.“ Patai György.

*) What Happened in Palestine. The Events of August 1929 their Background and their Significance. By Maurice Samuel. The Stratford Company, Publishers, Boston.

AZ IMIT ÉVKÖNYVE ÉS BIBLIÁJA. Az IMIT többévi szünetelés után újra megkezdte működését, elnökül választva Wertheimer Adolfot, aki nagy agilitással és aldogatkészséggel fogott hozzá a teljes restauráláshoz. A Bibliafordítás után most megjelent az 1929-es Évkönyve, dr. Szemere Samu szerkesztésében, dr. Hevesi Ferenc részvételével. Az Évkönyv hűségesen a régi híres évkönyvek nyomdokai követi és magas irodalmi színvonalával méltán sorakozik az IMIT régebbi pompás évkönyvkötetei mellé. A Társulati közleményekből kiviláglik, hogy egy esztendő leforgása alatt sikerült az IMIT teljes újjászervezése. A felolvasó-bizottság rendezésében újra megindultak az ismeretterjesztő felolvasások, melyek mindegyike irodalmi jelentőséggel bírt. Az igen gazdag és változatos irodalmi rész méltatása helyett álljon itt a közreműködő írók és tudósok névsora: dr. Blau Lajos, dr. Hevesi Ferenc, dr. Szemere Samu, Lenkei Henrik, Kóbor Tamás, dr. Heller Bernát, dr. Kiss Arnold, dr. Kecskeméti Ármán, dr. Patai József, dr. Weisz Miksa, Palágyi Lajos, dr. Hevesi Simon, dr. Goldberger Izidor, dr. Fényes Mór, dr. Bakonyi László, dr. Turóczi-Trostler József, dr. Edelstein Bertalan. Utóbbi a háború utáni évtized zsidó történetét foglalja össze.

Az IMIT Évkönyvét és Bibliájának köteteit tagjainak tagilletményként ingyen adja. Ezen kiadványoknak az értéke jóval felülmúlja a tagdíj csekély összegét és csupán ezért is méltán elvárható, hogy az IMIT régi tagjai sietni fognak IMIT-könyvsorozatukat az új kiadványokkal kiegészíteni és igyekezni fognak az IMIT-nek minél több új tagot szerezni.

KECSKEMÉTI VILMOS ÉVKÖNYVE. Míg az IMIT Évkönyve a zsidó irodalom és tudomány nagyvonalú kérdéseit karolja fel, Kecskeméti Vilmos más célt tűzött maga elé. Meg akarja rögzíteni a zsidó élet mai eseményeit, annak mindennapi, de mégis fontos és sokszor maradandó értékű megmozdulásait. Az Évkönyvbe a zsidó közélet összes vezetői írtak egy-egy apróságot, de egyesek valóságos tanulmányokkal is gazdagították. A zsidó intézmények munkájának tükré egyszersmind az Évkönyv, amely a tényeknek megörökítésével jó szolgálatot tesz. Számos szép illusztráció is díszíti Kecskeméti Vilmos Évkönyvét, amely bizonyára nagy népszerűsége fog szert tenni.

DR. LINKSZ IZSÁK: A CSALÁDI BOLDOGSÁG. AZ ALDÁS FORRÁSA. Oppenheim illusztrációival. A magyar nyelvű zsidó irodalomban kivételes hely illeti meg dr. Linksz Izáknak ezt az igaz vallásos érzéstől áthatott, szép könyvét. Minden sorából kicsillog az élő hit, mely cselekedeteinket is kell, hogy megszabja. Egyszerű, keresetlen mondatok, de az élet értelmének a mélységeit szántják. Csak a felületes műveltség száll szembe a vallásos formákkal, — ez a tanítás csendül fel a könyv majd minden lapján, — az igazán kultúrált lélek átérzi a valláselőírta követelmények értelmét és követi őket. A legjobb régi vallás-etikusokra emlékeztet ez a közvetlen, meleghangú könyv, melynek hangja kezdetben talán kissé idegenül hat, de dialektikájának meggyőző ereje végül mégis bűvös körébe vonja az olvasót. Nagyon, nagyon szükség van ma ezekre a tanításokra, melyek a földi hiúságokat a legtisztább valláserkölcse szempontjából kellő értékükre állítják be és a tülekedés izgalmi helyett az Istenben való megnyugvás és bizalom enyhítő vigaszt nyújtják. És ez a könyv megérdemli, hogy nagyon sokan olvassák is el és megtalálják azokat a szempontokat, melyek rettenetes korunkban megbékéltessék őket lefelé ívelő sorsukkal. A szép kiállítású, illusztrált mű szerzőnél, Kőszegen rendelhető meg. Ára 3 pengő 50 fillér.

Dr. Molnár Ernő.

TOLLHEGYRŐL

VIHAR EGY POHÁR PEZSGŐ KÖRÜL.

A „Sprevia“ berlini zsidó öreglegények egyesülése, amelynek jubileumi vacsoráján négy német katonatiszt is részt vett. Ekörül aztán óriási vihar támadt. A német fajvédő lapok úgy írnak erről, mintha a négy tiszt már egyenesen zsidó vallásra tért volna. Viszont a „zsidó-párti“ napilapok védelmükbe veszik a becsületükben megtámadt tisztet, akik nem tettek egyebet, minthogy dokumentálták a békét a különböző felekezetek között. Az antiszemita sajtó azonban sehogysem nyugszik bele és rettentő inzultust lát itt a német hadsereg faji tisztasága ellen. Valóságos vihar egy pohár víz vagy pohár pezsgő körül, amelyet régi bajtársak között ivott meg a négy német tiszt. De ha a német lapokat figyelemmel kísérjük, látjuk, hogy minden csekély esemény hasonló viharokat idéz elő. A fajvédő lapok mindjárt a német faj tiszta vérének megővéséről regélnek, a zsidó-pártiak pedig reámutatnak, hogy a zsidó vér époly tisztán folyt a csatatéren Németországért, mint a faj-németeké. A józanabb német sajtó pedig figyelmeztet, hogy kár a német kultúrába beolvadt zsidóságot az antiszemita-agitációval a nemetségtől elidegeníteni. Mindenesetre nagy lehet a feszültség, amely a legcsekélyebb emócióra folyton kirobban.

KAPITALIZMUS A ZSINAGÓGÁBAN.

A német zsidó lapok egyre sűrűbben foglalkoznak a zsidó istentisztelet „pénzügyi“ kinövésével, a „snoderozás-sal“. Most már a németországi orthodoxia orgánuma, a frankfurti „Israelit“ is napirendre tűzte a kérdést és kifejti, hogy a snoderozás mai formája, ha akármilyen régi tradíciókon nyugszik is, tarthatatlan. A Tóra szövegének a heti szakasznak felolvasása egyre mellékesebb keretté válik a „snoderozás“ pénzügyi lebonyolítása számára, amely minden figyelem középpontjába kerül. Helytelen szerinte már az is, hogy a Tóra elé való járulásra, az „alija“ tiszteletére a vagyon, a gazdagság a legfőbb kvalifikáció. A kérdést mindenesetre megfontolás tárgyává fog kelleni tenni nálunk is, ahol különösen feltűnő az, hogy a miseberach egész szövegét héberül mondják, aztán kiugrik a héber szövegből hirtelen a pénzbeli summa vásári hangos kikiáltása: „Mi seberach, . . . hu jevoréch . . . baavur senodar . . . három pengőt . . . venómar omén“ . . . Annyit legalább is meg lehetne tenni, hogy az összeget is miként hajdanán, héberül mondják, feltéve, hogy a kántor és a „gabe“ még le tudják fordítani az összegszámokat héberre — ami, sajnos, távolról sem olyan nagyon bizonyos!

A JÓHISZEMŰ GRÓF COUDENHOVE KALERGI.

A Pan-Európa és a világbéke lelkes apostola igen értékes könyvet írt az antiszemitizmus ellen. Szerinte az antiszemitizmus fellegvára vagy „szellemi centruma“, ha lehet antiszemitizmusnál szellemről beszélni, Németország. Míg a többi vezető államok már hátat fordítottak a zsidógyűlöletnek. Bár így volna, bár igaza volna, „Haleváj!“ — mondaná a chászid zsidó. Aminthogy viszont a neolog zsidó is azt mondhatja: „bár így volna!“, amikor például azt olvassa, hogy „a zsidóság csak a szellemi értéket becsüli és tiszteli, nem a pénz emberét. „Haleváj!“ Nem tudjuk, hol és mikor ültették a zsidó tudósokat elnöki vagy előljárói székekbe. Vannak például szép számban még ma is nagynevű zsidó egyetemi professzoraink, hogy csak néhányat említsünk, Török Lajos, Donáth Gyula, Fehér Lipót, Vass Bernát, Mahler Ede, Klug Lipót és még a pesti hitközség képviselő-testületébe sem választották be őket. Mikor több mint

300 embert számláltak össze, hogy reprezentálják a pesti zsidóságot, a szellemi munkásokat nem tartották érdemesnek számon tartani. Bacher Vilmos, Goldziher Ignác, Kiss József, Ágai Adolf, Bánóczy József stb., stb., akiknek a nevével, a zsidóság büszkén nagy kultúrjelentőségét bizonygatja, nem soroztatott be a 300 „legelső pesti zsidó“ közé. Aminthogy „untauglich“ lett a zsidó képzőművészek nagytekintélyű gárdája is és nem viselheti a pesti zsidóság képét Magyar-Mannheimer Gusztáv, Fényes Adolf, Róna József, Katona Nándor, Szenes Fülöp, Hermann Lipót, Zádor István stb., stb. Sőt, ha egészen őszinték akarunk lenni, ezek nemcsak hogy nem viselhetik a pesti zsidóság képét, de legtöbbször még csak nem is festhetik és nem is mintázhatják a képét. Mert a pesti zsidók túlnyomórésztben divatból, snobizmusból és tüntetésül nem-zsidó művészeknek adják megbízásaikat. Még a zsidó temető számára is kikeresztelkedett művészekkel készíttetik az emlékműveket a pesti izraeliták. Így fest a dolog a valóságban. És bizony irigyljük a nemes Coudenhove Kalergit, hogy kívülről állva ilyen jóhiszeműen ítél meg bennünket és a mi szellemi értéktiszteletünket. „Egyszer volt, egyszer volt...“

A JAJTKIÁLTÓ NÉGYKILÓS CSUKÁRÓL

és az ahhoz fűződő kedves babonáról és még kedvesebb falusi anekdotáról poétikus novellát írt a *Zsidó Szemlében* Ujvári Péter, akit egyszer az *Egyenlőség* mint zsidó Mikszáthot méltatott. Egy antiszemita napilap kipécézte a novella egyik részletét, annak bizonyításul, hogy ime egy együgyű zsidó a jajtkiáltó csuka babonás rituális eltemetését saját leánya jövődöbelijének katonaszabadítására használta fel. Ilyen a zsidó! Na, ilyen a zsidó. Tudniillik a nem-zsidóknál még sohasem fordult elő katonaszabadítás ezen a világon. Az ilyen címen kimért büntetések mindig tévedésen alapultak. Csak az az egy zsidó eset élő valóság, mert az a zsidó író novellájában fordul elő. Ha Mikszáth furfangos parasztselt ír le, az kedves magyar móka. Ellenben ha Ujvári furfangos zsidócselt ír le, akkor az zsidó mintakép és vérvád-alap. A bíróilag bizonyított tízezer magyar-zsidó hősi halott nem dokumentum, a zsidó író humoreszkje ellenben napnál világosabb bizonyíték. Bizonyítani lehet a prófétából is, aki azt írja Izraelről: „Hej bűnös nép, vétkekkel terhes nemzetség“. Mert hát a többi nép mind mindig ártatlan és eszményi volt! — Az antiszemita lap persze játszhatja a maga kisded játékát a jajtkiáltó négykilós csukával és felfújhatja sokmétermázsás fiúmei cápává is, de a zsidóság csak szeretettel és büszkeséggel fog tekinteni a zsidó Mikszáthra, aki nemcsak a négykilós csukáról írt, hanem a világot tartó hatalmas „Levijátán“-ról is, még pedig olyan misztikus drámai költeményt, amely Holder József fordításában éppen most színpadi világsikerre indul és Ansky, Solem Aléchem és a legnagyobb zsidó íróművészek sorába iktatja a mi Ujvári Péterünk nevét.

ארטה כשר

„CERES“ ételzsír

a szokott kiváló minőségben minden fűszer-, csemege- és élelmiszerüzletben kapható.

HUTTER JÓZSEF
Szappangyár-Olajipar Rt.

Budapest, VII. ker., Erzsébet-körut 6. 97.
Telefon: József 461-91, 92, 93, 94.

Rendkívüli ajándék a Mult és Jövő előfizetőinek

Huszdik évfolyamunk megkezdése alkalmával a Mult és Jövő rendkívüli értékes ajándékkal óhajt kedveskedni olvasói hű táborának. Kulturprogramjához híven olyan művet akar egyszersmind a zsidó otthonba bevinni, amely a zsidó tudásnak, zsidó önérzetnek legjobb tápláló forrása.

A „Mult és Jövő“ kiadóhivatala nagy áldozatkészséggel megállapodást kötött dr. Kecskeméti Ármin

A ZSIDÓK EGYETEMES TÖRTÉNETE

című, két hatalmas kötetből álló művének kiadóival, melynek értelmében a Mult és Jövő előfizetői az IMIT. e pompás kiadványát eredeti aranyozott egész vászon díszkötésben

40 pengő bolti ár helyett összesen 10 pengőért kapják.

Azoknak tehát, akik ezt a kétkötetes nagy művet a „Mult és Jövő“ kiadóhivatala útján megszerzik, 30 pengő megtakarítása révén, a folyóiratnak több mint egy egész évi előfizetési díja teljesen megtérül. A Zsidók Egyetemes Történetének pedig ott kell lennie minden zsidó házban, melyben súlyt fektetnek arra, hogy a lélekemelő zsidó mult ismerete őrizze, óvja a zsidó jövőt és erősítse az új nemzedéket a hűtlenség kísértéseivel szemben. A Zsidók Egyetemes Története a babyloniai fogságból való visszatéréstől, a Bibliát bezáró korszakon, a makkabeusok, a Talmud és a gaonok periodusain és a középkoron át egészen napjainkig terjed, úgy hogy a nagy mű nemcsak kétezer esztendő csodás lefolyásával, a zsidóság eszméinek, tanításainak, irodalmának fejlődésével és gazdagságával ismerteti meg bennünket, hanem a legújabb események kapcsán regisztrálja mindazt, amivel a zsidóság a világ kulturájának minden ágazatát gyarapította, és így mintegy vértanúként ad minden aktuális zsidó kérdés megvitatásához, egyetemes kulturértekeink feltárásához. A Zsidók Egyetemes Történetéhez csatolt változatos képanyag különböző korszakok életét, viseletét, küzdelmét, mártíromságát szemléltetően is demonstrálja.

Minthogy a Zsidók Egyetemes Történetének kiadói csak korlátolt számú példányokat bocsátottak rendelkezésünkre, kérjük a „Mult és Jövő“ olvasóit, hogy a műre való igényüket lehetőleg január végéig juttassák el kiadóhivatalunkhoz.

A 10 pengő és portó előre küldendő be.

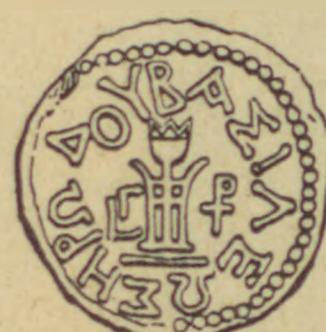
Makkabi Simon érme. Feliratai:

שנת ארבע לגאלת ציון
Negyedik esztendeje Cion megváltásának
הצי = fél sékel

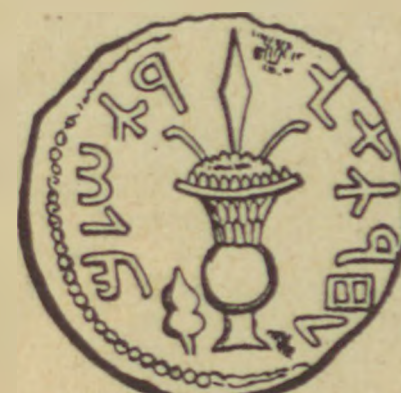
Herodes érme görög felirással

(Dr. Kecskeméti Ármin:
„A Zsidók Egyetemes Története“
című művéből)

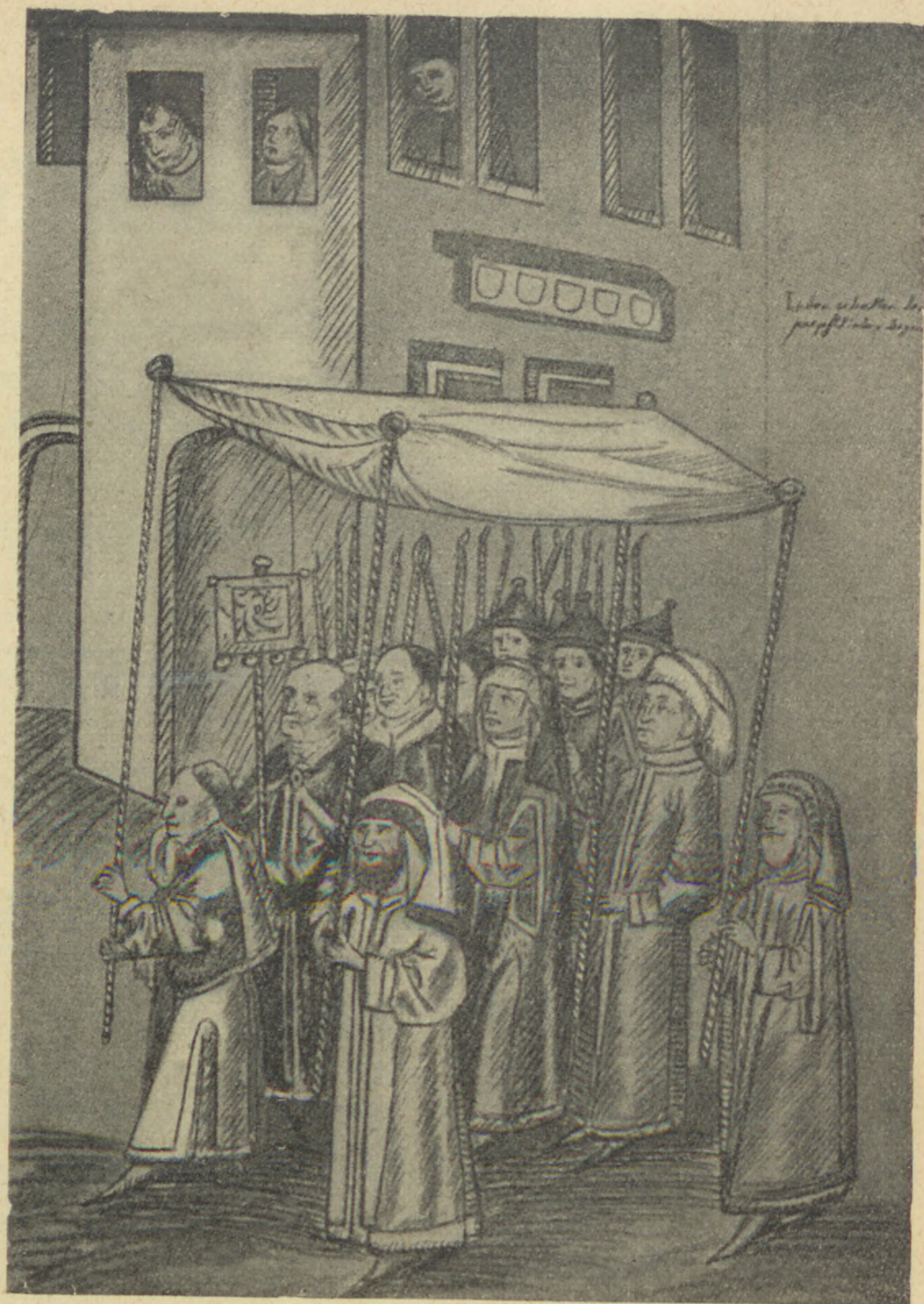
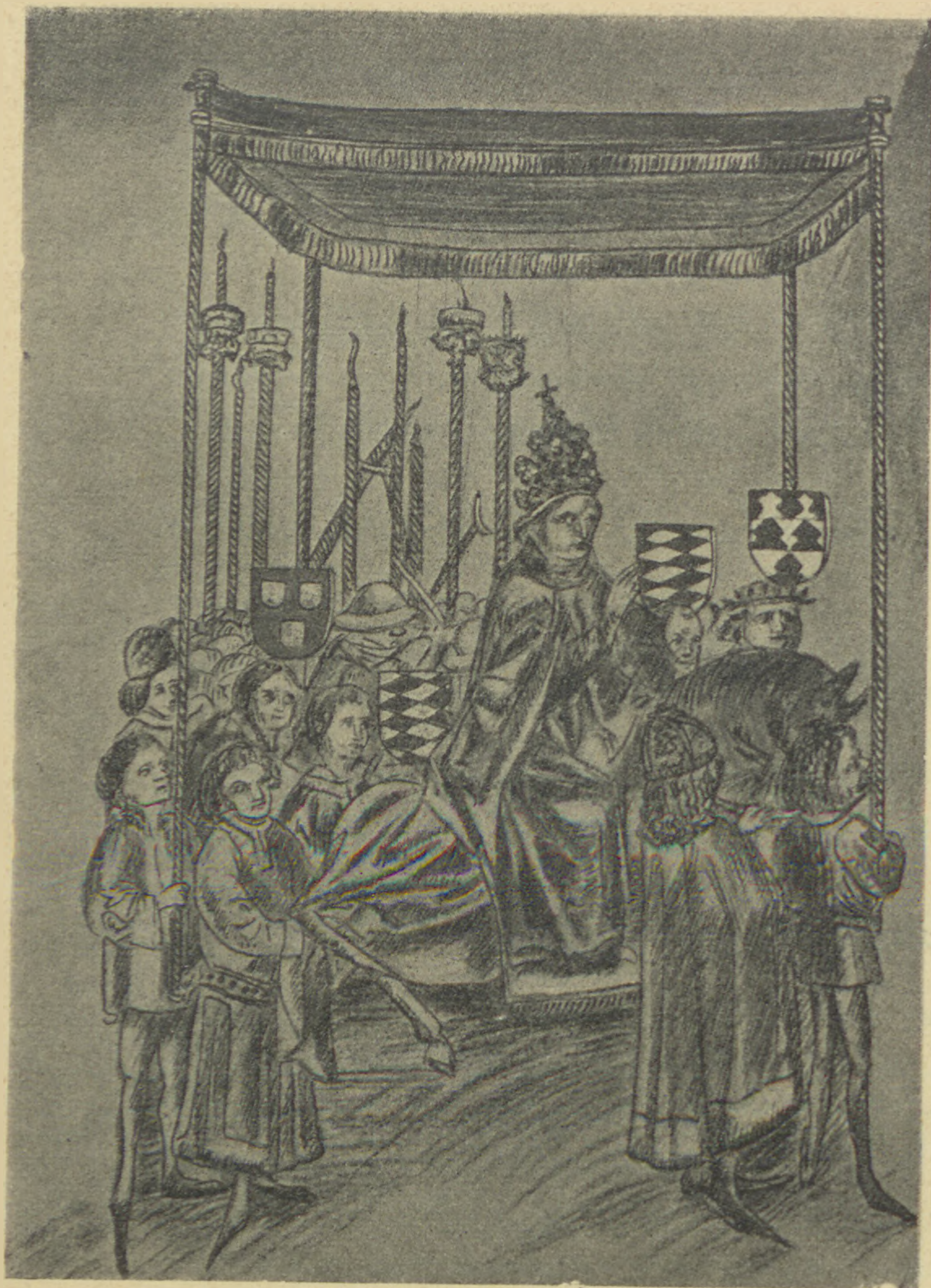
A templom
két oldalán

két részben
שמעון (Simon)

Bar Kochba érme

לחרות ירושלים
Jeruzsálem
szabadságának

Zsidók üdvözlő menete V. Márton pápa elé a konstanzi zsinat alkalmából, 1417-ben (Egykorú rajz után)

Sabbatai Cvi

Spinoza

Képek dr. Kecskeméti Armin: „A Zsidók Egyetemes Története“ című kétkötetes nagy művéből,
Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

HOGYAN FEJLŐDÖTT A HÉBER IRÁS?

Azoknak, akik olykor a kezükbe kapnak egy-egy régi zsidó érmet, vagy muzeumokban és könyvtárakban alkalmuk van régi zsidó emlékeket vagy reprodukcióit látni, fel-tűnik, hogy ámbár a mai héber betűt jól ismerik, a régi írások előtt értelmetlenül kell megállaniok. Pedig csak ter-mészetes fejlődés folyománya ez. Dr. Kecskeméti Ármín kétkötetes nagy történelmi műve „A Zsidók Egyetemes Tör-ténete” érdekes és tanulságos táblázatot mutat be a héber írás különböző korszakaiból. Egymás mellé állítva láthat-juk, hogy például az *alef* a régi pénzekben és pecséteken, majd a samaritánusok írásmódjában és később a második templom idejéből származó írásjegyekben milyen következe-tes átalakulásokon keresztül jut el a ma is használatos négy-szögletes betű formájához. Vagy hogy a *bét* eredeti alakja csakugyan tornácos ház alaprajzát adja, a *dalet*: sátorajtó-jáét, a *gimel* tevéfej és nyakformát, a *váv* horgot, kapcsot s így tovább. A táblázat mindenképp hasznos kulcs régi érmék feliratának olvasásához, ami az itt bemutatott ér-meknél ki is próbálható.

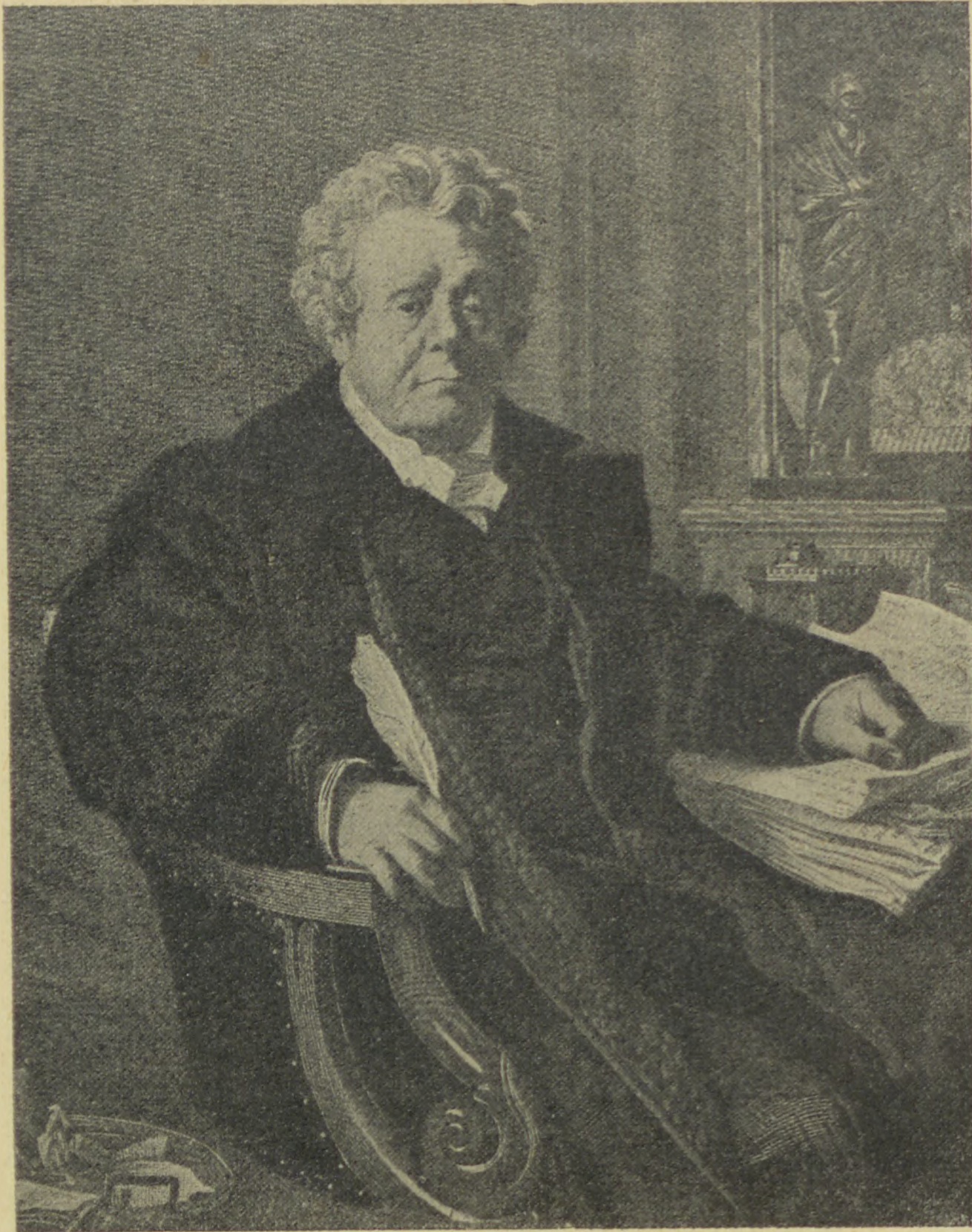
Írásjegyek régi pénzekben	Samari-tánus írásjegyek	Második templom idejéből	Négyszög-letes írás
𐤀𐤁𐤂𐤃	אבגד	אבגד	א
𐤄𐤅𐤆	הוז	הוז	ב
𐤇𐤈𐤉	חטק	חטק	ג
𐤊𐤋𐤌	ךץס	ךץס	ד
𐤎𐤏𐤐	עףצ	עףצ	ה
𐤔𐤕𐤖	קריש	קריש	ו
𐤘𐤙𐤚	תלם	תלם	ז
𐤛𐤜𐤝	נחכ	נחכ	ח
𐤟𐤠𐤡	פצק	פצק	ט
𐤣𐤤𐤥	מלנ	מלנ	י
𐤨𐤩𐤪	ספז	ספז	כ
𐤬𐤭𐤮	צמנ	צמנ	ל
𐤱𐤲𐤳	מלנ	מלנ	מ
𐤴𐤵𐤶	נחכ	נחכ	נ
𐤹𐤺𐤻	קריש	קריש	ס
𐤽𐤿𐥀	תלם	תלם	ע
𐥁𐥂𐥃	פצק	פצק	ף
𐥄𐥅𐥆	מלנ	מלנ	ץ
𐥇𐥈𐥉	קריש	קריש	ק
𐥊𐥋𐥌	נחכ	נחכ	ר
𐥎𐥏𐥐	מלנ	מלנ	ש
𐥔𐥕𐥖	תלם	תלם	ש

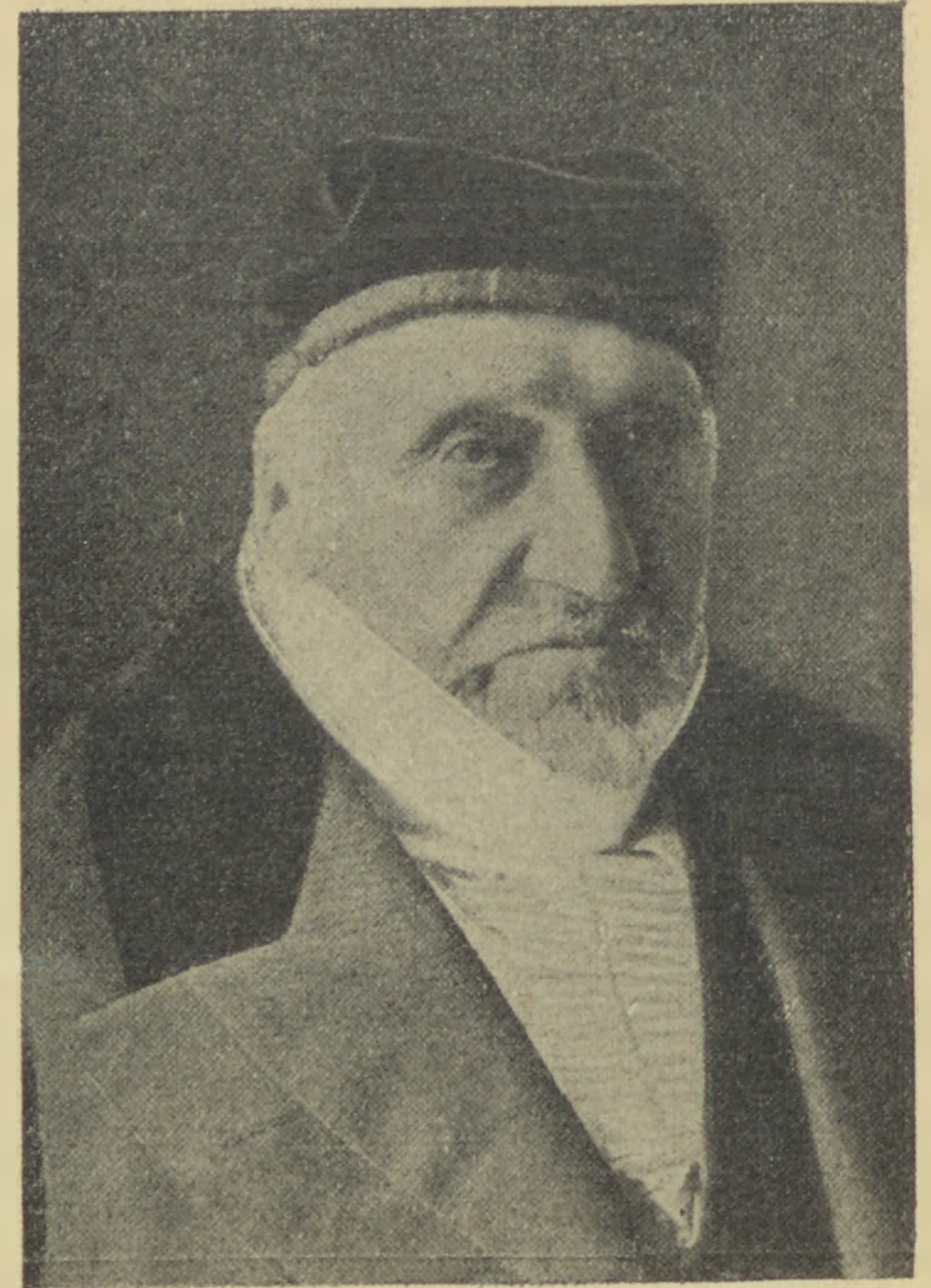
Maimonides tradicionális arcképe

A RABBISÁGRÓL.

Erről a több mint kétezer éves zsidó intézményről tartott előadást dr. Hevesi Simon. Szóval és képekkel bizonyította, hogy a zsidóság lelki vezetői mindig univerzális műveltséggel bíró férfiak voltak. És dr. Hevesi magával vitte a pódiumra és felmutatta dr. Kecskeméti Ármín „A Zsidók Egyetemes Története” c. művét, hogy annak képeivel „ad oculos” demonstrálja, milyen volt R. Mose ben Majmun vagyis a nagy filozófus rabbi Majmonides külseje, ruházata, viselete. És ilyenek voltak a többiek is. Voltak köztük híres orvosok, matematikusok, csillagászok, természettudósok, filozófusok. A szellemi hatalom képviselői voltak. A rabbi ma is feladata magaslatán áll. Mégis oly sokan rosszakarattal nézik. Sokan azt vallják, hogy a rabbi nem lehet vezetője a községnek, amelytől fizetést húz. Holott a miniszter is kap fizetést, az uralkodó is és azért uralkodhatnak és kormányozhatnak. Ferde felfogás, hogy a rabbi ott lehet a felsőházban, a megyeházban, a városházán, de a hitközség vezetőségében nem. Ugy hat ez, mintha a zsidók nem akarnák respektálni a jogokat, amelyekért folyton küzdenek. Jogot a zsidóknak — a jelszó, de ők maguk sem adnak jogokat „a zsidók zsidóinak”, a rabbiknak. („Der Jude der Juden“.) Pedig a zsidóságnak ragyogó példával kell elől-járnia. Dr. Hevesi példázatát még tovább is lehetne foly-tatni. A zsidók jogot, demokráciát követelnek, de a hit-községi életben belül elnyomnak minden kisebbségi véle-ményt, nincs általános választói jog és nincs lajstromos sza-vazás, amely lehetővé tenné az összes felfogások meg-nyilatkozását. A kongresszus idején megfosztották jogaitól a rabbit, mert félték a bizonyos „galíciai” irányú rabbik maradiságának uralmától. Hol tartunk már ma ebben a tekintetben a szemináriumból kikerült rabbikkal! Ugyancsak „galíciai elemek” ellen való védelmül állították fel a hit-községi tagok „bekebelezés”-ének bástyáját. Hol vannak ma már a galíciaiak? Kérdezzék meg a belügyminisztériumot. De az intézmény maradt, mint ama katona, aki még ott sétál őrségnek az üres helyen, ahol hajdan lőportorony állott.

*Adolphe Cremieux (1796—1880),
aki többször volt Franciaország igazságügyminisztere,
ő törölte az úgynevezett „zsidó-eskü”-t*

M. Montefiore

Montefiore Mózes, a nagy filantrop

*Középkori zsidó keresztény hitviták
A jobboldali képen a rabbik sárgafoltot viselnek,
a baloldalin úgynevezett „zsidó süveget”. Egyebekben
a viselet egyforma*

Képek Dr. Kecskeméti Armin: „A Zsidók Egyetemes Története” című kétkötetes nagy művéből

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

HUSZADIK ÉVFOLYAM.

Huszdik évfolyamába lép ezzel a számmal a „Mult és Jövő”. Huszadik éve, hogy folytatja a harcot, az úttörő munkát a zsidó kultúráért, a zsidó szépség-ideálért. Nem állunk meg a határkőnél és nem fujjuk meg az ünnepi karsonákat. Megdöbrentő, súlyos, martiriumteljes időket él a zsidóság és nincs most ideje az örömrivalgásnak. Mintha ma is hallanók a hangot mint hajdanán: „Az én népem szenvedésben szynlódik és ti ujjongásdalba fogtok?” Dolgozni kell tovább a fölemelő szépért és a megváltó szebbért.

TAGAVATÁS A PRO PALESZTINA SZÖVET-SÉGBEN. A Pro Palesztina új tagjait avatták november hó 28-ikán, közöttük báró Hatvany Bertalant és Dembitz Gyula kormányfőtanácsost. Dr. Friedmann Ignác kormányfőtanácsos emelkedett elnöki üdvözlésében vázolta a Palesztina-munka nagy céljait és a zsidóságot fentartó erejét. Az új tagok nevében báró Hatvany Bertalan tett szívhez szóló hitet a Palesztina-munkáról, mely lezárja a ghetto-korszakot. „Bűnt követ el az emberiség ellen, aki Palesztina felépítését meg akarja akadályozni. Ez ma már történelmi szükségesség. Ideig-óráig meg lehet akasztani, de fel fog épülni biztosan.” Ezután dr. Kiss Arnold mondotta el hatalmas költői lendületű avató beszédét, amelyet nagy lelkesedéssel fogadtak.

A MULT ÉS JÖVŐ DECEMBERI KULTURESTJE, amint azt a napilapok is kiemelték, már külsőleg is eseményszámba ment. Amire már rég nem volt eset, a Zeneakadémia impozáns nagyterme zsúfolásig telt meg, sőt fel kellett állítani még a pódium pótszékeit is és még így sem lehetett az érdeklődők nagy tömegét elhelyezni. A műsor pedig méltó volt e szokatlan érdeklődéshez. Az orgonánál új név: *Hegedüs István*, teljes sikerrel adta meg az intonációt Dubois hatalmas „Hallelujá”-jával. *Relle Gebriella*, az Operaház ünnepelt művésznője „*Elijáhu hanávi*” című héberszövegű szombatesti éneket adott elő az *Omike-dalkör* kíséretével. *Donáth Ede* karnagy vezetésével. Majd Halévy Recha-áriáját és Patai—Róth Tavaszi dalát és egy yemeni héber népdalt. És a lelkes közönség nem engedte volna a pódiumról, ha nem kellett volna az Operába sietnie, hol az est főszerepére volt kitűzve. *Deutsch Rózsi*, a nagytehetségű fiatal zongoraművész nő Rachmaninoff—Kreisler-darabbal aratott meleg sikert. *Somló István*, a Vígszínház kitűnő művésze középkori héber költőket és Patai „Barmicva” című versét szavalta mély átérzéssel. Frenetikus hatást váltott ki *Ney Dávid*, az Operaház legfiatalabb művésze, akinek neve csakhamar a legelső köze fog emelkedni. Palesztina-dalokat, szombati éneket és operáriákat egyformán meleg sikerrel interpretált. Az „Él jevné hagilil” (Isten felépíti Galileát) című palesztinai népdalt, amelyet az *Omike-dalkör* kísért, kétszer is meg kellett ismételnie. A kíséretet *Kenéz Lili*, az ismert nevű kiváló zongoraművész nő látta el. *Forrai Juliskával* új szavalóművész nő indult el a *Mult és Jövő* pódiumáról, ahonnan már nem egy ragyogó művészi pálya vette kezdetét. Ahogyan *Hameirinek* „*A Messiás árnyéka*” című versét előadta, a vízió teljes hatalmával hatott. Nagy sikert aratott Patai Edith és Kiss Arnold verseivel is. *Basilides Máriát*, az Operaház nagy művésznőjét, a daléneklés utólréhetetlen mesterét, megkülönböztetett szeretettel fogadta a lelkes közönség. „Amit ő nyújtott — írja a *Pester Lloyd* — ezuttal is, mint mindig, felejthetetlen élmény volt.” Händel Largója, a nagykállói rabbi nótája után Patai Józsefnek Kelen Hugó által megzenésített „Tűzre, vízre vigyázatok” című dalát énekelte, amelyet kétszer is meg kellett ismételnie. A közönség viha-

INNOXA
LABORA-
TORIUM
PÁRIS
KÉSZIT-
MÉNYEI

AZ ARTS
DECORATIFS
1925 ÉVI
KIÁLLÍTÁSÁN
ARANY-
ÉREMMEL
KITÜNTETVE

■ INNOXA-TEJ ■

Az Innoxa-tej az érzékeny arc bőr számára a szappant pótolja. Még a legjobb szappan is zavarokat idézhet elő az érzékeny arc bőrön. Különösen oly hölgyeknek ajánlható az innoxa-tej, akik állandóan használnak pudert, rouget vagy festékeket.

Az Innoxa-tej hatását kiegészíti az
INNOXA-MOUSSE CRÉME,
mely a legkönnyebb nappali krém és puder
alá a legkiválóbb.

Kaphatók minden jobb szaküzletben.

Vezérképviselő:
KANITZ IVÁN ÉS TÁRSA BUDAPEST, IV.

ros tapsokkal hívta a szerzőket a pódiumra. A rendkívül mély dalkompozíciót *Kelen Hugóné*, a finom technikájú zongoraművész nő kísérte. Kiváló külföldi vendége is volt a kultúrestnek, *Margarethe Bach* bécsi előadóművész nő, aki bibliai jeleneteket és modern zsidó költőket mutatott be igen mély hatással. A közönség lelkesen ünnepelte a vendéget, akinek finom művészetét a napisajtó is a legteljesebb elismeréssel méltatta. Az *Omike-dalkör* pompásan előadott chaszidikus énekei és szombati zemirothjai *Donáth Ede* karnagy kitűnő átírásában, fejezték be a *Mult és Jövő* estjének gazdag programját, amelyből mint eddig is, bőven fognak meríthetni a különböző zsidó esték és ünnepélyek.

DR. I. WILENSZKY MAGYARORSZÁGON. A *Keren Hajeszod* jeruzsálemi igazgatósága elhatározta, hogy munkatársainak egyik legelőkelőbb és legsikeresebben működő tagját Magyarországra küldi, hogy itt tervszerű és nagyobb arányú tevékenységet indítsa meg a Palesztina újjáépítés terén. A Jewish Agency megalakulása óta az egész világon a Keren Hajeszod munka képezi a Palesztina-barátok legfontosabb feladatát, amely téren a magyarországi zsidóság sajnos még igen keveset produkált. Dr. Wilenszky itteni munkájához igen sok remény fűznek. — Dr. Wilenszky Németországban végezte egyetemi tanulmányait. Universális műveltségű férfiú és elsőrangú szónok. Évtizedek óta állandóan Haifában lakik és a palesztinai zavarok idejében is Palesztinában tartózkodott, ahol az események szemtanúja volt és így igen nagy érdeklődésre tarthatnak számot az idevágó előadásai.

ELJEGYZÉS. *Stern Sándor* m. kir. állampénztári főtitzt, Békéscsaba eljegyezte *Krausz Hajnalkát*, Ózd.
Ungár Bözsike és *Klein Miksa*, Szarvas jegyesek.

Bekötési tábla az 1929. évfolyamhoz!
Nyolcoldalas teljes tartalomjegyzékkel
Ára 3 pengő és portó.

Megrendelhető a *Mult és Jövő* kiadóhivatalában

A HATVANÉVES FIUÁRVAHÁZ. Jubiláris díszülés keretében ünnepelte a zsidó Fiuárvaház fennállásának 60-ik évfordulóját. Ebből a hatvan esztendőből tizenöt esztendő esik *Vida Jenő* felsőházi tag, az intézet jelenlegi elnökének működésére. Nagyszabású elnöki megnyitójában történelmi visszapillantást vetett az intézmény hatvanéves multjára s kegyeletes szavakkal emlékezett meg az intézet kegyes szívű alapítójáról, néhai Fox Antal és nejeéről, akik nemeslelkű adományaikkal 1869-ben, lehetővé tették azt, hogy a zsidó fiuárvaház házagópótló intézményét életre keltesse a pesti zsidóság. A fasori intézet 150 árva fiú ellátásáról tud gondoskodni. *Vida Jenő* érdekes visszaemlékezésekben bővelkedő beszéde után dr. Hevesi Simon vezetőfőrabbi tartott magasszárnyalású beszédet, melynek során bejelentette, hogy a pesti rabbiság a maga részéről azzal akarja kitüntetni az intézmény élén tizenöt év óta kiváló érdemeket szerzett *Vida Jenőt*, hogy a morenu címmel tünteti ki. Hevesi főrabbi beszéde után Vass József népjóléti miniszter beszélt, aki beszédét a következő szavakkal kezdte: „Nem azt a hatvan évet kívánom köszönteni ezen a jubileumi díszülésen, mely elmúlt az intézmény fennállása óta, hanem azt a hitből, vallásos érzésből és jóságból fakadó szeretetet, mely ezt az intézményt hatvan éven át jentartotta és a mai napig fentartja.” Gyönyörű beszéde végén Vass miniszter a kormány s a maga szíve szeretetének nevében fejezte ki üdvözlését a vezetőségnek önzetlen munkásságáért. Utána dr. Gerlóczy Károly miniszteri tanácsos a kultusz-kormány, majd dr. Bercell Jenő alpolgármester a főváros nevében üdvözölte a jubiláló intézményt. Polnauer Béla bejelentette, hogy az intézet volt növendékei hálatelt szívvel ajánlanak fel 1000 pengőt a létesítendő tanoncotthon céljaira. A jubiláris díszülés *Vida Jenő* zárószavai és az intézet énekkarának Szózata után ért véget, majd az intéze templomában dr. Schmelzer Izsák főrabbi ünnepi prédikációban méltatta a nagy nap eseményét.

AZ IMIT novemberi estjén Horvát Henrik, a Petőfi-Társaság tagja, a kiváló műfordító, magyar zsidó költők műveiből mutatott be művészi átültetéseket. A németnyelvű műfordítások bemutatását érdekes és mélyenjáró előadás előzte meg, amelyben a fordítás művészetéről értekezett az előadó. A hallgatóság nagy lelkesedéssel ünnepelte az előadót.

DR. HELLER BERNÁT ELŐADÁSAI. Az OMIKE szemináriumi előadásainak során dr. Blau Lajos után most dr. Heller Bernát, a rabbiszeminárium tanára tartott két előadást „Az ókori zsidó emisszáriusok” címen. Bár a zsidó vallás sohasem volt hódító, térítő, sohasem volt harcoló mint a keresztény egyház, mégis, amint ezt éppen az evangélium veti szemére a farizeusoknak, a tengereket is bejárták egy veszendő lélekért. Különben is a leggyakoribb eset az volt, hogy maguk a pogányok jöttek a rabbikhoz a zsidóságba való felvételüket kérni. Így Heléna, Abjabéne királynője negyedszázaddal a második templom pusztulása

előtt Jeruzsálembé ment és áttért a zsidó hitre. Csak azokat a prozelitákat tekintették igazi megtérteknek, akik meggyőződésből tértek át, olyan időben, mikor a zsidóságnak rossz sora volt, szemben azzal a sok áttérrel, akik a zsidó birodalom fénykorában, érdekből, vagy félelemből lettek zsidóvá. Az előadások után a közönség meleg ünnepelésben részesítette a kitűnő tudós előadót.

A MAGYAR ZSIDÓ HŐSI HALOTTAK SZENTFÖLDI EMLÉKFA-AKCIÓJÁT méltóságteljesen lefolyt nagygyűlés vezette be a Pesti Chevra Kadisa dísztermében. Megnyitoul Pfeiffer Ignác, a Pro Palesztina Szövetség elnöke méltatta a zsidóság áldozatait a világháború előtt. „Tízezer magyar zsidó vitéz esett el a világháborúban. Minden zsidó vitéz elesett. Mert az élők között egyetlen egy vitéz sem találtatott. Az ismeretlen zsidó katona nem kapott idehaza emléket. Emléket fogunk állítani hőseinknek a Szentföld kegyeletes talaján, ahol a fák szent kadist fog mondani utánuk.” Dr. Fischer Benjamin pesti főrabbi, dr. Kiss Arnold, dr. Weissburg Gyula, Prof. Donáth Gyula, dr. Ostern Lipót, dr. Kahan Niszon, dr. Patai József, dr. Schönfeld József, dr. Edelstein Bertalan méltatták az akciót, amelyhez máris az ország legtöbb hitközsége csatlakozott. Lederer Ignác felolvasta a beérkezett sürgönyöket, Katona Gyula műszaki főtanácsos siógárdi Zöld Mártonnak, az egyetlen zsidó tábornoknak a Pro Palesztinához és a szentföldi emlékfa-akcióhoz való csatlakozását jelentette be.

A POZSONYI JESIVA JUBILEUMA impozáns ke-retek közt folyt le. Több mint 800 vendég gyűlt össze a világ minden tájékáról, részben rabbik, részben talmuddal foglalkozó világiak. R. Akiba Schreiber főrabbi a Chaszam Szófer utóda, hatalmas beszéddel adott kifejezést a nagy elődök tradícióihoz való ragaszkodásnak. Majd kivonultak a templomból a temetőbe, az elhunyt mesterek sírjaira, ahol Kohn csornai és Snyders győri főrabbi tartottak méltó beszédeket. Délután konferencia volt a Bellevueben, ahol R. Mose Weisz, Müller szentgyörgyi rabbi beszédei után Krausz Dávid hitközségi elnök bejelentette, hogy a hitközség 10.000 kronás alapítványt tesz a „Sévet Szofer” emlékére, szegény talmudisták támogatására. Fürst bécsi, Reich bátorkeszii, Spitzer szepesváraljai, Hirschler mederi rabbi beszédei után Sussmann Izidor (Galánta) javaslatot nyújtott be a pozsonyi jesiva-növendékek szövetségének megalakítására. A pozsonyi jesiva jelentőségének méltatására még visszatérünk.

JUBILEUM. Az abaujszántói zsidóság lelkesen ünnepelte Stern Adolf hitoktató áldásos működésének 25-éves évfordulója alkalmából. Főlemelően szép volt a mester és tanítványainak nagy szeretetben való találkozása. Blau Klári az elemi iskola nevében, Róth Lili a polgári iskola, dr. Goldstein Samu a volt növendékek, Rosenberg Manó a legrégebbi növendékei közül és Fuchs Adolfné az anyák nevében méltatták meleg szavakkal felköszöntőjükben Stern Adolf érdemeit. Megemlékezésük jeléül egy-egy szép emléktárgyat nyújtottak át a hitoktátónak, aki meghatottan mondott köszönetet az iránta megnyilvánuló szeretetért.

RADION

Gyártja:

HUTTER JÓZSEF

Szappangyár — Olajipar
részvénytársaság

Telefon: J. 461 — 94*

egymaga mos!

Budapest, VII., Erzsébet-körut 6.

PATAI JÓZSEF ELŐADÁSA PÉCSETT. A *Pécs. Napló* írja december 8-iki számában: „Pécs kulturális életének nagy szenzációja volt a *Miefhoe* irodalmi és művészeti estje. A Vigadó termét zsúfolásig megtöltötte az előkelő közönség, melynek soraiban ott láttuk *dr. Wessely Ödön*, az Erzsébet tudományegyetem rektorai, *dr. Holub József* bölcsészkar dékánt is. *Dr. Wallenstein Zoltán* főrabbi nyitotta meg beszédével a kultúrestet, lendületes szavakban figyelmeztette az egyetemi ifjúságot kötelességére s üdvözölte az illusztris vendégeket, *dr. Wessely* rektort, *Holub* dékánt és *Patai Józsefet*, a „legnagyobb zsidó magyar költőt“. Utána *Patai* tartotta meg előadását a héber költészet felujulásáról, ujjászületéséről beszélt s szavai nyomán szinte hallani lehetett a Jordán füzesének halk suttogását s érezni a Genezáret tava lágy szellőjének fuvallatát. Látni véljük a chalucok daloló, mosolygós, erőtlő duzzadó csapatait, amint víg nótával vonulnak követ törni, utat csinálni, mocsarakat szárítani. Az új héber népköltészet ismeretése mellett *Patai* feltárta az új héber poéták költészetét is. Széles strófákban hömpölygették ezek a költők mély gondolataikat, képeiket, metaforáikat, érzéseiket. Felsikolt soraikban a zsidó fájdalom, de él bennök a Messiásba vetett hit. A remekbe készült előadást nagy lelkesedéssel fogadta a közönség és melegen ünnepelte *Patait*. Utána *Forray* Juliska szavalataival gyönyörködtette a közönséget. Egy kiforrott művésznő biztonságával és tudásával tökéletesen interpretálta *Haméiri*, *Patai József*, *Patai Edit*, *Ady Endre* verseit, visszaadva azok minden szépségét. Nagy mértékben emelte az est sikerét *Ney Dávid*, az Operaház fiatal tagjának énekszámai. *Ney* csillogó tenorja mindjárt az első percekben behízelegte magát a közönség szívébe. Hatalmas, igazi wagneri erővel adta vissza *Lohengrin* áriáit, de különösen excellált a *Tosca* áriánál. Színes orgánuma azonban egyformán jól érvényesült akár palesztinai népdalt, akár *Lavotta* dalát adta elő. A kíséretet *K. Kepes Erzsébet* zongoraművésznő látta el precizen, ki azonkívül finoman és hangulatosan adott elő szólószámokat is. A jól sikerült estélyt *Günsberger István*, a *Miefhoe* elnöke zárta be kérészetlen, közvetlen szavakkal. A pécsi zsidó ifjúság ezzel az esttel is beigazolta, hogy nemcsak bált tud rendezni, de igazi kultúrát is tud adni. Az estnek igazán magas nivójú megrendezésében oroszánrésze van *Ungár Elemérnek*, a kultúrbizottság ifjú agilis elnökének és lelkes társainak“

Minthogy a kultúrest szombat este volt, *Patai József* már előző pénteken érkezett Pécsbe. A vonatonál az egyetemi ifjúság különböző csoportjainak küldöttségei és a hitközség előkelőségei fogadták, élükön *dr. Deutsch Zsigmond* hitközségi elnök, akinek vezetése alatt a pécsi zsidóság hivatalosan is nagy kulturális céljai közé iktatta a Palesztina-építőgondolatot. A péntek esti istentisztelet után a menzán ünnepelte az ifjúság *Patait*, aki *dr. Wallenstein* főrabbinak és az ifjúság szónokainak meglehangú üdvözlétei után a zsidó kultúra lényegét fejtegette. Este *jánosii Engel József* udvari tanácsos, községkerületi elnöknel, a *Mult és Jövő* régi munkatársánál gyűltek össze a vendég tiszteletére. Szombat délelőtt a templomi istentiszteleten *dr. Wallenstein* főrabbi *Patai* maftirja után a nyitott frigyláda előtt szívhez szóló imát mondott a hitközségért, a zsidóságért, a magyarságért és „Erec Jisraelért, a Feltámadó Szentföldért, amelyről a magyar zsidóság koszorús költője, *Gabirol* és *Juda Halévi* hárfás utóda hozza a lélekemelő követséget.“ Szombat délután a hitközség dísztermében a középiskolai ifjúság legfelsőbb osztályai gyűltek össze, ahol *dr. Wallenstein* főrabbi szabad liceuma keretében *Patai* részletes feleleteket adott az ifjúság különböző érdekes kultúrkérdéseire. Este az *Aviva* és *Barissia* üdvözölte a vendéget, aki a zsidó renaissance problémáját világította meg. A kultúr-

Hetenkénti gyorsjáratok

**TRIENT-ből EGYPTOM-ba
HELOUAN és VIENNA**

luxusgőzösökkel.

Kéthetenkénti közvetlen járatok

**TRIENT-ből PALESTINÁ-ba
ADRIA és CARNARO**

gyorsgőzösökkel.

Rendszeres járatok

Athén - Konstantinápoly - India - Kína - Japán-ba

Prospektust küld

LLOYD TRIESTINO tengerhajózási
társaság
Budapest, VII., Thököly-út 2 és Váci-utca 17.

est után az ifjúság bankettjén *Rácz Endre* tolmácsolta a pécsiek háláját és szeretetét a vendégek iránt, majd *Patai* kiemelte a Palesztina-építés és hazafiság harmonikus összeférhetőségét.

AZ OMIKE FELOLVASÁSA. „Az orvosi tudomány és a biblia“ címen igen érdekes előadást tartott *dr. Gonda Miklós*, a gyöngyösi hadirokkant-kórház főorvosa az OMIKE-ben. Végigvezette hallgatóságát Mózes öt könyvén és a tudományosan képzett modern orvos is csodálkozással és elismeréssel adózott annak a fejlettségnek, amiben Mózes és Áron idejében a zsidó orvosi tudomány volt. Hosszan tartó viharos tapssal jutalmazta a hallgatóság a tanulságos és élvezetes felolvasást.

A MULT ÉS JÖVŐ JANUÁRI SZÁMA, a finom illusztrációs nyomás technikájának megfelelően, már december hó utolsó hetében sajtó alatt volt, ennek következtében a Budapesten és az egész országban lefolyt *chanukai* ünnepekről és matinékről már nem emlékezhetünk meg.

* A „RATINOLRÓL“ az elismerőlevelek tömege nyilatkozik dicsőően. A többek között ezt írja gróf *Andrássy Mihály* szigetvári intézősége: A „Ratinol“ nagyon jó eredménnyel végződött. — Igy ír *Ferentzi Géza* erdőteleki községi főjegyző: „A két év előtti patkányirtás csodálatosan teljes eredményre vezetett, amennyiben a községi tenyészállatok istállójában befészkelődött patkányokat a „Ratinol“ előírással használata teljesen kiirtotta.“ — Ezen irtoanyag beszerezhető: Ratinol Laboratórium, Budapest, Murányi-utca 36.

Lohr Mária-Kronfusz vegytisztító és kelmefestő

Telefon: József 302—37

Gyár és központ: VIII., BAROSS UCCA 85.

Telefon: József 302—37

DR. MAKAI ERNŐ ELŐADÁSA AZ AMERIKAI ZSIDÓSÁGRÓL. Érdekes előadást tartott a Pro Palesztina Szövetség legutóbbi estjén dr. Makai Ernő, a Belvárosi Takarékpénztár vezérigazgatója, aki nemrég tért vissza amerikai útjáról. Éppen amikor odakünn volt, folyt az akció a palesztinai zsidó áldozatok javára és mindjárt az első napokban egymillió dollár gyűlt egybe. A gyűjtést banketten indítják meg, ahol sorba jelentkeznek először a 100 ezer, majd az 50 ezer, 40, 30, 20 és 10 ezer dolláros adományok felajánlói. Dr. Makai leírta az új Emanuel-templomot, amely most épült öt millió dollár költséggel, minden fantáziát felülmúló pompával. A zsidóság politika szerepe igen nagy, New-York helyettes kormányzója a zsidó Lehmann, de azért van ott is bizonyos társadalmi antiszemitizmus, amin azonban az önérzetes amerikai zsidók túteszik magukat. A Palesztina-mozgalom az összes zsidó árnyalatokat egyesíti magában és mondhatjuk, a zsidó Palesztina jövője az amerikai zsidóság kezében van. Dr. Makainak zajos tapsokkal fogadott előadásért dr. Friedmann Ignác kormányfőtanácsos, elnök tolmácsolta a hálás hallgatóság köszönetét.

NEY DÁVID ÖZVEGYE ügyében írt cikkünk Beregi Ármin tollából, mély benyomást keltett. Mindjárt a *Mult és Jövő* decemberi számának megjelenése napján elküldött szerkesztőségünkhöz az özvegy számára Kálmán Henrik kormányfőtanácsos, az Angol-Magyar Bank igazgatója 100 pengőt, Fleissig Sándor kormányfőtanácsos, a Tőzsde al-elnöke 50 pengőt. A segélyakciót aztán átvették a napilapok, melyek mind megemlékeztek a *Mult és Jövő* nyomán az özvegyről és reméljük, meglesz a megfelelő eredmény. Radnay Miklós a M. Kir. Operaház igazgatója, értesítette szerkesztőnket, hogy úgy az Opera, mint a Nemzeti Színház nagyobb karácsonyi segélyben fogja részesíteni Ney Dávid özvegyét. Ifjabb Ney Dávid, aki néhai Ney Dávid fivérének unokája, elmondotta ebből az alkalomból szerkesztőségünkben azt az érdekes esetet, amiért Ney Dávid leánya, Ney Hermina aránylag oly korán vált meg az Operától. Mindig apjával együtt játszott a nagy nő szerepeket és apa és leánya sűrűn a színpadon is mint apa és leánya léptek fel. Az „Istenek alkonyá“-ban és „Walkür“-ben Ney Dávid volt a Wotan és Ney Hermina a Brunhilde, a „Zsidónő“-ben Brogni—Recha, „Tanhäuser“-ben Örgrof—Erzsébet stb. Ney Dávid hirtelen halála után Ney Hermina szabadságot kapott a gyászhétre. A „siveo“ utolsó napján már nélkülözhetetlen volt a fellépése. És mikor a művésznő a színpadra lépett és megpillantotta a vele szemközt jövő páncélos alakot, az idegen arcot apja öltözetében, apja szerepében, olyan szorongás fogta el, hogy összeroskadt és elájult. És azóta nem volt képes többé magán uralkodni. Ez a szorongás megismétlődött valahányszor újra szereppel próbálkozott. És így el kellett hagynia a színpadot hangjának és művészetének teljében. Ez volt Ney Dávid egyetlen leányának tragédiája.

MEGJELENT dr. Rózsa Ignác: Áron öt könyve című regényének 1-ső könyve: „A Származás“ és a 2-ik könyve: „A Felszabadulás“. Kapható a *Mult és Jövő* kiadóhivatalában és minden könyvkereskedésben, kötetenként 5 pengőért.

A „PRO PALESZTINA“ MEGALAKULÁSA MISKOLCON fényes ünnepély keretében ment végbe. Dr. Venetianer Jakab lelkes megnyitója után dr. Weissburg Chajim, dr. Edelstein Bertalan budai főrabbi és Gábor Ignác méltatták a Palesztina-építés jelentőségét, végül dr. Rosenberg iskolaszéki elnök határozati javaslata után kimondották, hogy a miskolci zsidóság teljes elismeréssel csatlakozik a Pro Palesztina-mozgalomhoz és megalakítja annak helyi csoportját. Elnökéül megválasztották dr. Venetianer Jakab főorvost, társelnökül Feldmann Mór hitközségi elnököt és dr. Kurz Jakab ügyvédet, főtitkárukat dr. Feledi Aladár ügyvédet.

AZ IZR. MAGYAR IRODALMI TÁRSULAT december hó 8-án tartotta meg szegedi IMIT-matinéját a zsidó hitközség kultúrtermében. A matiné karénekkal kezdődött, utána dr. Biedl Samu hitközségi elnök köszöntötte az IMIT megjelent vezetőségét. Wertheimer Adolf, a Társulat elnöke megnyitója után, dr. Szemere Samu, az Orsz. Izr. Tanítóképző Intézet igazgatója tartott „Bergson és a vallás“ címen előadást, amelyben a nagy francia gondolkodónak azon eszméit fejtegette, amelyek a filozófus szavai szerint bevezetésül szolgálnak a vallásba. Ascher Oszkár művészi szavalatai után Kóbor Tamás, a felolvasó-bizottság elnöke zárta be a szépen sikerült ülést. A kultúrtermet zsúfolásig megtöltő közönség lelkesen ünnepelte az előadókat.

Hajszálakat arcról,

karról utónyomok nélkül kiirtja, összes szépséghibák kezelését biztos sikerrel végzi: Pollák Sarolta, Andrássy-út 38., I. em. (Párisi áruházal szemből). »Miracle« hajeltávolítószer (e téren a legtokéletesebb), valamint „Miracle“ szépítőszerek szétküldése utasítással. 25 éves működés. Aranyéremmel kitüntetve. (Prospektus.)

Szörtelenítőt csak dr. Morisson márkát fogadjon el

A MINOSZ ELŐADÁSAINAK MEGNYITÁSA ünnepélyes keretek között történt. *Vézi Józsefné* meleg szavakkal méltatta a MINOSZ kultúrmunkáját. *Dr. Hevesi Simon* a rabbi-hivatásról tartott mélyen járó előadást, amelyért *dr. Deutsch Ernő* tolmácsolta a hallgatóság háláját. *Dr. Baracs Marcelné*, a MINOSZ elnöke, a zsidó család problémáját fejtegette, amely különösen a háború után életbevágóvá lett. Azelőtt a zsidó anyának nem volt annyi érintkezése a bánattal, a bajjal, a szomorúsággal és így a gyermek lelkébe is derűt sugározhatott. Most annál inkább a hitnek kell pótolnia mindent. A kitűnő előadásért *dr. Hevesi Ferenc* tolmácsolta a hallgatóság köszönetét.

AZ OMIKE december 17-iki felolvasó-estjén *dr. Molnár Vilmos* érdekes novellákat olvasott fel. *Fenyő Rózsi Kiss Arnold* „Zsidó vagyok” című versét szavalta. *Tordai Judith Patai Edith* „Jochanan” című novelláját olvasta fel. A közönség, melynek háláját *dr. Deutsch Ernő* tolmácsolta, lelkes ovációkban részesítette az előadókat és a jelen volt szerzőket.

KRAMER SIMON.

Meghalt egy szegény néptanító. Amíg élt, ezt az epitheton ornanst szokta velt magának adományozni, a dunapentelei hitközség most elhunyt igazgatótanítója, rabbi-helyettese és anyakönyvvezetője. Papi családból származott: apja az érsekújváriak első rabbija, R. Jicchok Kramer volt, bátyja a bécsi nagyhitközség feledhetetlen rabbisági ülnöke, R. Móse. Ő maga is jesivákat látogatott, nevelősködött és teleszitta magát a héber tudományok gondolatvilágával épűgy, mint a világi műveltség szellemi kincseivel. Lelke lett minden kultúráis, szociális mozgalomnak, apja, tanácsadója a helység aprajának nagyjának. Nemrég ünnepelték 70-ik születésnapját és tanítói működésének 40-ik évfordulóját. Valóban zsidó értelemben népek nevelője, eszményi egyéniség, egész ember volt.

A MIKÉFE VIRÁGKIÁLLÍTÁSA. Tavaszi hangulatot varázsolt a tél közepébe a MIKÉFE virágkiállítása. Melegházakban, üvegfalak alatt pompáztak a gyönyörű virágok és mindenütt meglátszik a kertész gondos kezének munkája. Az egyesület tagjai és mecénásai valóban csodát műveltek itt. Elsősorban kell megemlíteni *Klein Gyulánét*, aki évek óta egész lelkével, teljes odaadással dolgozik a színes virágvilágban. Minden beépített parcella, minden fal, minden virág az ő áldozatkész munkásságát dicséri. Szerencsés gondolat volt, hogy a kiállítást nem bent a városban, hanem kint a helyszínen, a MIKÉFE telepén rendezték. Ott mindent élve látunk, növekedés, fejlődés közben és valóban üdítően hat a lélekre. Ennek adott kifejezést Augusztus főhercegnő és a kiállítás minden látogatója. A MIKÉFE nemrég *dr. Stein Emilt* választotta meg elnökévé, aki szép programot adott az intézmény továbbfejlesztésére. A MIKÉFE megérdemelné, hogy a zsidóság nagyobb figyelemmel forduljon feléje és áldozatkészséggel lehetővé tegye, hogy a MIKÉFE nagyarányú tevékenységgel, a zsidó gazdasági elhelyezkedést irányító tényezőjévé váljon.

Zongorát legolcsóbban

REMÉNYINÉK

VI. Király-utca 58

A ZSIDÓ NŐ SZAKÁCSKÖNYVE

Páratlan könyvsiker!

3 hét alatt elfogyott az első kiadás!
Nélkülözhetetlen a zsidó háziasszonynak!

Írta: ROSENFELD MÁRTONNÉ.

1200 kipróbált kitűnő ételrecept.

A modern kor igényeinek megfelelő orth kóser konyhát vezethet ezen pompás munka segítségével.

Részletes ismertetőt bérmentve küld:

ERDŐS JÓZSEF hirdetési irodája

Budapest, II., Vitéz-utca 2.

AZ ASZÓDI HITKÖZSÉG KULTURESTJE, mely december 22-én a Weiner-szálló zsúfolt nagytermében folyt le, az egész vidéket vonzó kimagasló művészi esemény volt. *Dr. Glück Adolf*, a kulturbizottság elnöke, aki az est szervezésében oly lelkes agilitással buzgólkodott, emelkedett hangú elnöki megnyitóban méltatta a zsidó kultúrát, mint a zsidó önérték forrását. Majd üdvözölte az est előadóvendégét, *dr. Patai Józsefet*, aki az új héber költészet fejlődését mutatta be nagy vonalakban. Az ifjúsági önképzőkör énekarának szép zsidó dalai után *Abrahámsohn Manó* pesti főkantor héber énekeket, operaáriákat és magyar dalokat adott elő, *Fohn Imre* kitűnő zongorakiséretével, nagy tetszés mellett. *Erdős Samuné* művészi zongorajátéka után *László Imre* finom megérzéssel megírt tanulmánya következett *Ady Endre* és a magyar zsidóság viszonyáról. *Dénes Ilonka* szinte hivatásos szavalóművésznő hatásosságával adott elő *Patai*-verseket. A kultúrestét követő banketten *Steiner Jakab* aszódi főrabbi és *dr. Adler Vilmos* hatvani főrabbi üdvözölte *dr. Glück* kulturbizottsági elnököt, a közreműködő vendégeket, kiknek nevében *Patai József* kifejezte elismerését az aszódi zsidóság iránt, mely kis hitközség létére is zsidó-iskolát és szép zsidó intézményeket tart fenn.

A MAKÓI IZR. HITKÖZSÉG nagy lelkesedéssel választotta meg november 24-én elnökévé *dr. Kardos Izsót*, aki immár harmadszor kerül a hitközségi vezetés élére. *Dr. Kardos Izsó* igen értékes munkása a zsidó közéletnek, hitélet, kultúra, jótékonyosság, buzgó munkását ismeri *dr. Kardos Izsóban*, aki megválasztása alkalmából igen érdekesen új programjának, régi munkásságának folytatását tűzte ki. A nagy tetszéssel fogadott elnöki szózat után megválasztották az előljárási többi tagjait és alelnöke: *Schwarz Samut*, pénztárnokká: *Grün Imrét*, ügyesszé: *dr. Puliter Jenőt*, előljárókká: *Beck Mórt*, *Vézi Dezsőt* és *Vita Miksát*.

Keleti szőnyegek ✿ antik bútorok ✿ műtárgyak

alkalmi vételekből

„ANTIKART” Rt.-nál (Sternberg Z. J.) Budapest, VII., Dob-u. 31.

Kazinczy-utca sarkán. — Telefon: J. 403-68 és J. 423-59.

Transitó vámraktár az üzlethelyiségben. Állandó export keleti szőnyegekben Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia, Olasz-, Német- és Svédországba.

FRANZ ROSENZWEIG.

43 éves korában ragadta el a halál híveinek és tanítványainak köréből. Egészen egyedülálló helyet foglalt el Franz Rosenzweig a zsidóság újjászületésének folyamatában. Egész lényét betöltötte a zsidóság, melyet nem vallásnak és nem nemzetnek, hanem életet sugárzó szellemi valóságnak fogott fel. Megalapítója volt egy új zsidó gondolkodásnak, melyet nem lehet belekényszeríteni semmiféle szokásos formába. Főműve „Stern der Erlösung“ a „Megváltás csillaga“. Lefordította németre Juda Halévi költeményeit, melyek egymásután több kiadást értek el. Bár magát nem-cionistának vallotta, élénk részt vett a cionista munkakör minden ágában.

DR. LEON REICH.

A keletgalíciai cionisták vezére és a lengyel parlament képviselője volt Leon Reich. A nyáron még nagy szerepet játszott a cionista kongresszuson és az utolsó időkben arra törekedett, hogy egyesítse a különböző lengyelországi cionista szervezeteket. Halála óriási részvétet keltett, koporsóját mintegy 50.000 ember kísérte ki a temetőbe. A lengyel kormány is részvétét fejezte ki a családnak és a Keletgalíciai Cionista Szervezetnek, melynek Reich elnöke volt. Végrendeletében meghagyta családjának, hogy telepedjen le Palesztinában, vigye magával az ő csontjait is, továbbá, hogy gyűjtse össze elszórt publicisztikai munkáit és rendezzen belőlük egységes kiadást, melynek jövedelmét a Keren Kajemeth kapja.

HALÁLOZÁS. *Král Fülöp* Bácsalmáson, november hóban, a harctéren szerzett betegségével, hosszas szenvedés után elhunyt. Óriási részvét mellett temették el. Lebovics József mágocsi rabbi mondott nagyhatású gyászbeszédet.

Békei Lipótné, szül. *Salzberger Róza*, e napokban 65 éven korában, hosszú szenvedés után, jobblétre szenderült. Férjén kívül egyetlen fia és leánya siratják.

Práger Samuné, a budapesti orth. izr. Nőegyesületnek az alelnöknője e napokban hirtelen elhunyt. A megboldogult igen vallásos életet élt, sok szegény zsidó családnak jótévője és támogatója volt. Férjén kívül két fia és lányjukat, Deutsch Géza, a budapesti orth. izraelita Hitközségnek az alelnöke testvérét siratják benne.

* **ARANYSZÖKE** lesz, ha Eisner-féle Eau Radieuse-t használ, 1 pengő 60 fillér. Barna vagy fekete haját nyer az Eisner-féle dió kivonattól, 1 pengő 60 fillér. *Eisner-drogéria*, Budapest VI., Andrássy-út 37.

ZSIDÓ MUZEUMEGYESÜLET alakult a napokban Berlinben. Díszelnökké Max Liebermannt, a nagy festőt választották, elnökké pedig Eugen Landau főkonzult. A muzeumegyesület feladata a zsidó kultúra és zsidó művészet ápolása, zsidó művészi értékek gyűjtése a jövő nemzedékek számára. Dr. Osborn egyetemi tanár ismertette a zsidógyűjtemények keletkezését. Az első 1887-ben kezdődött Rothschild bárónő égisze alatt. A berlini hitközség nagyszabású műgyűjteményének alapja a dresdener Albert Wolff-gyűjtemény volt. Dr. Karl Schwarz vetített képekkel kísért előadásban mutatta be a gyűjtemény legértékesebb darabjait. Végül a berlini hitközség nevében Sandler előljáró hangoztatta, hogy a berlini hitközség becsületbeli kötelességének tartja műgyűjteményének kiegészítését és fejlesztését.

MUSKOTÁLYBOR

a borok királya, valóságos gyógybor 1.08 Pengő

Leánykabor, nagyon finom ... 1.— P
Risling Rajnai... .. —.84 P
Burgundi vörös pecsenyebor —.84 P
Nemes Kadarka siller —.58 P

literenkint kölcsönhordóban 60 litertől felfelé, utánvét mellett.

Cím:

Báró Orczy János borgazdasága
Gyöngyös.

SIRKŐ

és építési anyag

Löwy-nél

Budán

Fő-utca 88 (saját ház)

TELEFON: AUT. 515-81.

Leszállított árban!

Fekete svéd gránitok nagy választékban megérkeztek.

SIRKÖVEK

Városi üzlet:

BUDAPEST, VII. KAROLY-KÖRUT 3/c

Telefon.

Dob-utca sarok

PFEIFER ÉS HESZKY

KÖFARAGÓMESTEREK SIRKÖRAKTÁRA

BUDAPEST, X. KERÜLET, ÚJTEMETŐNÉL.

TELEFON: Kőbánya 75-71.

Sirkőlebontást és újra feldolgozást garancia mellett jutányosan vállalunk.

אגודה קושר
Orth. kóser

NISZEL étterem

Budapest, VII.,
Rombach-utca 16

Elsőrangú konyha.
LAKODALMAK.

Előfizetőnek nagy kedvezmény.
Alkalmi vacsorák, külön termek.

Menü-rendszer.
OLCSÓ ÁRAK!

AKAR ÖN SZÉP LENNI?

Javítások, átalakítások
a legolcsóbban.

(Szombaton zárva.)

Akkor bundát,
szőrméjét

szücs és szőrmédívaházában szerezze be!

Budapest, VI., Vilmos császár-út 45.

BERKOVITS

Triznya-cipő

IV., Váci-utca 23. Telefon: Aut. 874-64

SZERZŐI EST. A maga nemében ritka ünnepélyt rendezett a zsidó fiúgimnázium tanári testülete három kartársa, név szerint *Widder Salamon*, *Strasser V. Benő* és *dr. Grózinger M. József* tiszteletére, kik a legutóbbi időben új könyv szerzésével léptek a nyilvánosság elé. *dr. Fürst Aladár*, mint az est értelmi szerzője, köszöntötte a három kollégát, kiket az ősi zsidó kutatás vágya és írás szenvedélye vitt arra a pályára, melyen dicsőségen, adósságon kívül mást alig fognak szerezhetni. A zsidó gimnázium céljaira készítette segédtankönyveit az egyik, a magyar középiskolák részére írta fizikáját a másik, míg a világ tudósai fogják méltatni a harmadiknak filozófia-történetét. Majd párhuzamot von a szónok a három író témája, tudomány-szaka és tanári egyénisége között, hogy végül élet- és munkatársaikra, feleségeikre emelje poharát. *Szeles Henrik* szellemes „szerzői listája“, *dr. Kohn Zoltán* tóramagyarázata és *dr. Weigl Géza* lelkes szózata után *Goldberger Salamon* igazgató méltatta a tanárok iskolán kívüli értékes munkásságát, melyet csak azért nem ünnepeltek szélesebb körökben, mert az érdekeltek szerénysége tiltakozott ellene.

HÁZASSÁG. *Sebestyén Melinda*, a Józsefvárosi Nőegylet agilis titkárnöje és *Sarbo Vilmos*, a VIII. körzet közismert titkárja november hó 14-én tartották egybekelési ünnepüket. Násznagyok voltak *dr. Hajdu Marcel*, a menyasszony nagybátyja és neje és *Zimmermann Dezső* és neje.

Rosenblüth Rózsika, Ungvár és *Mandula Pál*, Miskolc, december 10-én tartották esküvőjüket Budapesten.

Weisz István, a Pesti Congr. Izr. Hitközség ellenőre és *Goldschmied Bertuska*, a Hitközség tisztviselője, december 22-én a Rombach-utcai templomban házasságot kötöttek.

Bernstein László, balatonfőkajári bérlő, *Bernstein Samuel*, a székesfehérvári Chevra Kadisa elnökének fia, nov. 3-án tartotta esküvőjét Debrecenben *Létay Annieval*, Létay Lajos vezérigazgató leányával. Az esketést *dr. Bernstein Béla* nyíregyházi főrabbi végezte.

Dr. Róth Imre érsekújvári orvos és *Havas Ili*, *dr. Havas Ármin* nyitrai ügyvéd leánya, december 8-án tartották esküvőjüket. Az esküvői szertartás nagyszámú és díszes közönség jelenlétében ment végbe.

ARANYLAKODALOM. *Kellner József* és neje, született *Zupfer Johanna*, november hó 24-én ünnepelték aranylakodalmukat a Rombach-utcai templomban.

A ZSIDÓ ZENÉRŐL tartott érdekes előadást a pozsonyi Urániában *dr. Tomaschoff Bertalanné*, kinek írásai-
val ismételt találkozott olvasóink a *Mult és Jövő* hasábjain. *Dr. Tomaschofné* a bibliai kor muzsikájának hipotéziseit ismertette, majd áttért a neginákra és a keresztény istentiszteletekbe is átment zsidó dalokra és később a zsinagógai dalokra. Végül a népies zene, szombati énekek és chaszidikus dalokon át eljutott a modern zsidó zenéhez, amelynek legkiválóbb mestereit ismertette egészen a mai palesztinai új zeneszerzőkig. Az előadást az Uránia tudományos egyesület közönsége, felekezeti különbség nélkül, nagy tetszéssel fogadta.

A HATVANI HITKÖZSÉG immár ötöd ízben választotta meg elnökévé *Blumenthal Bélát*, aki ez alkalomból tízezer pengős alapítványt tett az építendő Menház javára. Alelnök lett: *dr. Illés Gyula*, pénztáros: *Keleti Gyula*, gondnok: *Schlesinger Mór* és *Weil Gábor*. *Dr. Adler Vilmos* főrabbi emelkedett beszédben köszöntötte az újonnan megválasztot elnököt és munkatársait.

RUHÁJA ÚJ LESZ
FLÓRA ÚGY TISZTÍT ÉS FEST
BUDAPEST, V. KER., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 4.
(Átjáróház, Erzsébet-tér 12.) Telefon: Aut. 802 22.

„KULATÁR“ művészi sarkó-vállalat
Budapest, VII., Rákóczi-út 86. sz.
TELEFON: József 321-60.

Figyelem!

Jól, olcsón és ízletesen étkezni
csak a **Holländer-féle**
orif. כשר vendéglőben
lehet, VI., Király-utca 14. szám
földszíni balra.

Előfizetők kedvezményben
részesülnek

Avivák, Barissziák
összejöveteli helye

Fürdő A. Marcel
lakástakarító és féregirtó vállalata
Budapest, VII., Rottenbiller-utca 37/6.
(Odeon-ház)
Telefon: J. 465-78.
Telkiismeretes munka. ☉ Prima referenciák

Szépségápolásban Váradiné Pataky Aranka vezet

„Arany“ szépségápolási szereim és „Radyo“ szőrvesztőim a legjobbak Hajszálok, szemölcsök végleges eltávolítása, utónyom nélkül. Ingyen tanácsadás és prospektus. — Olcsó bérletrendszer

Budapest, VII., Erzsébet-körut 8. l. em.
(Newyork palotával szemben.)
Telefon: József 436-81.

GYENES ANTAL

SZERELŐMESTER

DEBRECEN, ARANY JÁNOS-U. 27.

Alapítva 1905.

TELEFON 937.

Kitüntette 1926.

Készít: Modern fürdőszobákat, angol clo-setteket, fagymentes udvari kutakat, mosó-konyhai. fodrászi, vendéglői, szállodai hideg-és meleg vizet szolgáltató berendezéseket. Kis és nagy lakások, iskolák, várótermek, mozgószínházak, üzletek legideálisabb központi melegvíz fűtésberendezéseit. — Mintaraktár mindenkor megtekinthető. — Tervezés, költségvetés vidékre is díjtalan.

MEGJELENT a „Mult és Jövő“ 1929-ik évfolyamának 8 oldalas tartalomjegyzéke. A bekötési tábla rendelői díjtalanul kapják. A bekötési tábla ára 3 pengő.

A HABIMA, palesztinai héber szintársulat, melynek európai körútjairól és előadásairól a *Mult és Jövő* már többször írásban és képben beszámolt, most Berlinben arat újból óriási sikert. Másodszor szerepel már a Habima Berlinben és a premier ünnepi közönsége nagy lelkesedéssel üdvözölte a jól ismert kedves vendégeket. A Lessing-színházban, ahol a „Dávid koronája“ című darab viharos tetszést aratott első előadása lefolyt, a premier után a foyerben üdvözlőkankettet adtak a szintársulat tiszteletére. A banketten a berlini zsidóság és művészvilág reprezentánsai a Habimát üdvözölve kiemelték annak nagy művészi jelentőségét és azt a magas hivatást, melyet mint zsidó kultúrtényező betölt. A premier december 12-én volt és azóta megszakítás nélkül folynak a hébernyelvű előadások, állandóan telt ház előtt. A Habima kiváló művésznője Channa Rowina érdekes cikket írt a berlini *Jüdische Rundschau*-ba a héber színház kérdéséről a Habimával kapcsolatban.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

K. I. KISVÁRDA. Teljesen igaz. 1. A kikeresztelkedett bankvezér üdvözlése a zsidó hitközség új elnökéhez furcsán fest és még furcsábban egy zsidó felekezeti lap hasábjain. 2. Zsidó választási ügyeket, akár rabbiságról, akár felsőházi tagságról van szó, kevesebb dobpergetéssel kell a nyilvánosság elé vinni. 3. Az illető művész maga

Utólérhetetlen! Tartóssága örökös!

**fatüzelésű, légfűtéses,
folytonégő kályha**

10 kiló fával **FÜT** **24** órán át
egy normál szobát.

Nagyobb típusok 3-4 szobás lakást is egyenletesen fűtenek.

Legtakarékosabb, leghigiénikusabb fűtés!

Vegyes tüzelésű **Rekord** és **Zephir** folytonégő kályhák, **Elite** takaréktűzhelyek. Kéménytoldók.

Árlapot díjtalanul küld:

Héber Sándor kályha- és tűzhelygyára

Budapest, VI., Vilmos császár-út 39. (Hajós-u sarok)

Kályháinkból állandó lerakat minden városban.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14.

Felelős nyomdavezető: Polgár J.

SZÉKELY JENŐ ÜZLETE

IV., Petőfi Sándor-utca 9.

Menyasszonyi kelengyék, gyermek- és férfi fehérneműek. Intézeti és iskolafehéreneműek, ruhák, cipők, paplanok, matracok. Kötött árak nagy választékban

amikor még zsidó volt is, kikérte magának, hogy ezt hangoztassák. „Elvégre legyenek tekintettel arra — mondotta — hogy három katolikus gyermekem van.“ 4. A *Mult és Jövő* kultúrestje nem vezetett be numerus clausust és mindig szívesen szerepeltett kiváló nem-zsidó művészeket is, akik viszont készséggel vállalták héber darabok előadását. Csak rcnegátot nem szerepeltetünk.

MÁRK IRÉN, SOMENTA-MARE. Nincs szükség „enyhitő körülményre“, ha valaki ilyen szép sorokat ír le Herzlről:

*A tüdejét lassan marta a féreg,
Homlokán kiült a nagy meleg lélek..*

Vagy a chalucról és extázis táncairól:

*Ha vígan táncra perdülsz;
— „Julla-jullala“ —
Lábad rigmusa, úgy érzem,
Próféták szava...*

Kapunk még onnan a 18 éven túl értékes verseket.

GABELLA. A „gabella“ szó egyáltalában nem zsidó eredetű. Késői latin forma, eredetileg gót, *giban* (geben, gabe), adót jelent, a franciában pedig elsősorban *sóadót*, sőt sóhivattalt, *gabelage* = sóadójel, *gabelle* = sóadó, később húsadóra is alkalmazták. Volt úgynevezett „*gabella emigrationis*“ is, a kivándorló adója a vagyonából, melyet magával vinni akart.

BUTOR

Hálósobák, ebédlők, uriszobák, szalonok, előszoba-, konyhaberendezések legolcsóbban.

Rubin Károly

Budapest, VII., Wesselényi-utca 47. szám.
Erzsébet-körut mellett

NEIGER נִיגֶר ÉTTERMEI

A magyar zsidóság találkozó helye.

Speciális ételek. Figyelmes kiszolgálás.

Lakodalmak részére külön díszterem.

Polgári árak.

BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

Szőrmebundák

készpénzáron, kedvező fizetési feltételek mellett

BODNÁR JÓZSEF

képesített szűcsmesternél

Budapest, V., Nádor-utca 15. Telefon: Aut. 212-79.

Javítások, átalakítások.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Korvin Testvérek Grafikai Intézete Budapest.

Amputáltaknak megváltás

Az A. A. MARKS féle amerikai
gummlábfejes

**múláb a legfoké-
letesebb!**

Törés kizárva. Zajtalan puha és kényelmes
járás. 10—15 évi tartósság mellett.

Magyarországi egyedüli gyártója:

Szíkla D. orvosi mű-
szergyáros

Budapest, VIII., Rákóczi-ut 19.

(Uránia Színház mellett.) Telefon: József 421—15.
Kérjen prospektust.

SIREMLÉKEK

bel- és külföldi márványokból

legolcsóbb árban, részletfizetésre is kaphatók

EICHBAUM MÓR SÍRKÖGYÁROS

V., POZSONYI-UT 1—3.

Tervrajzok díjtalanul.

Telefon: Aut. 246—74

HIRDETMÉNY.

A Pesti Chevra Kadisa Izr. Szentegylet az általa
létesített árvavédő- és nevelőalap kamataiból nyuj-
tandó segélyekre ezennel pályázatot hirdet. Pályáz-
hatnak mindkét nembeli 6—14 év közötti izraelita
vallású, budapesti lakos árvagyermek. Előnyben
részesülnek hadiárvák, valamint tagok árvái.

A folyamodványok, amelyekhez születési-, vala-
mint az árvaságot igazoló okmányok csatolandók,
1930 január hó 20-ig nyújtandók be a Chevra Kadisa
előljárásságához. Egyebekben felvilágosítással szolgál
az igazgatóság (Budapest VI., Laudon-utca 3. szám).

Tábla- és tükörűveg

NAGYKERESKEDÉS

IFJ. WEISS GYULA

TELEFON:

AUT. 101—12 és 101—13.

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 29.

BRAUN TESTVÉREK

szűcsmesterek szőrmeáruháza

Budapest, VII., Dohány-u. 1/b

Megóvó

(Zsidótemplommal szemben.)

intézet.

TELEFONHIVÓ: József 416—18.

ZSOLDOS

Előkészít polgári- és középsiskolai

magánvizsgákra, érettségire.

Budapest, VII., Dohány-utca 84.

Telefon: József 424—47.

SÍRKÖVEK

(72333) és márványárak

SCHIFFBLATT MÓR

Budapest, VI., Laudon-utca 5. sz.

(A Pesti Chevra Kadisa mellett) Telefon: 978—46

PATKÁNYT, EGERET, MEZE, EGERET csak
„RATINOL”
Svábbogarat, csótányt, rusznit, hangyát
„RUSSIN”
írt gyökeresen! Más állatra, emberre
veszélytelen! — Naplárban szállítja:
Ratinol Laboratorium Bpest. Murányi-u. 36

Hölgyek jelszava:

Legjobban vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

divatáruházában

Budapest, VII., Király-utca 53.

(Akácfa-utca sarok)

Barmicva- és születésnap ajándék
céljaira alkalmas legszebb zsidó ifjúsági könyvek:

BAR KOCHBA

1. A zsidó ifjúság könyve. 2. (új sorozat). 3. (újabb sorozat)
Egy-egy kötet a legszebb zsidó ifjúsági regényeket, elbeszéléseket,
mondákat, legendákat, szavalóverseket, ifjúsági szindarabokat
tartalmazza.

1—1 kötet ára (aranyozott egészvászonkötésben) 3 P.

4. Sass Irén: Kol Nidré. A legszebb zsidó ifjúsági
regény. Ára kötve 2 P.

5. Lehmann: Dávid csillaga. Gyönyörű ifjúsági regény.
Ára kötve 2 P.

6. **ZSOLTÁROK.** Telekes Béla verses fordítása.
Teljes kiadás 2 kötetben. Oldalas műmellékle-
tekkel. Ára 4.80 P.

Fenti könyvek a **REMÉNY-nél**, Budapest,
IV., Magyar-utca 3. kaphatók.

STRASSER MANÓ

lakberendező, kárpitos és diszítő

BUDAPEST, VI., PODMANICZKY-UTCA 9. SZÁM

(Vilmos császár-út mellett).

Készít:

egyszerű és iparművészeti lakásberendezéseket,
valamint javításokat és átalakításokat.

SÍRKÖVEK

TELEFON:

J. 414—92

a legolcsóbb árban kaphatók

BOROS ÉS KOHN sírkőraktárában

Budapest, VII., Károly-körút 17. Orczy-ház.

Templomi himzések

készít művészies kivitelben

olcsó árak mellett

HERZ EMMA aranyhimző-műterme

Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 3. sz., I. emelet

Telefon: Aut. 856—32.

SIRKÖVEK BUDÁN,

Margittánál, 59-es villamos végállomás

*a Farkasréti zsidótemetővel szemben
Szombaton és ünnepnapon zárva.*

ERDŐDI-NEUMANN

ELEKTROTECHNIKAI CÉKKEK NAGY RAKTÁRA

BUDAPEST

VEVŐMOS CSÁSZÁR-ÚT 27 SZ. TELEFON: 403-02

Csillárok, rádiókészülékek,
selyemernyők,
villamos lámpákészülékek gyári árakon. Kedvesítő fizetési feltételek

Ami a szülőket legjobban érdekli!
**Leány- és fiuruha,
Leány- és fiukabát**

LITZMANN IRMA
Budapest, VI., Király-utca 18

JAKOBI G. LAJOS
URI SZABÓ

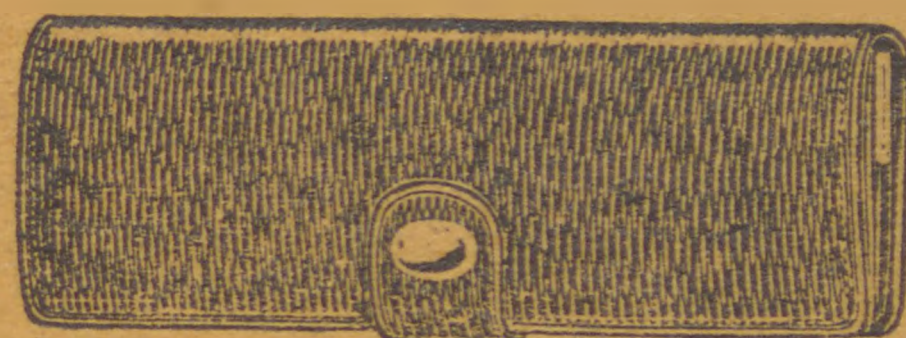
Telefon:
Aut. 153-94.

BUDAPEST, VI.
PODMANICZKY-UTCA 6

ספרים מליתיים **Héber és magyar könyvek**
az ország összes iskolái részére is kaphatók.
Héber könyveket legmagasabb árban vesz
MÜLLER Könyvkereskedő, Laudon-ucca 2

EZÜST díszműárú,
evőeszközök
gyári árban

Schleifer ezüstárugyár
VII., Kazinczy-utca 14. Telefon: J. 435-28.

CSÁNGÓ HENRIK
BÓRÖNDŐS

CSAK MUZEUM-KÖRUT 5. SZÁM

TELEFON: JÓZSEF 403-45

A cím fontos! Flórküzet nincs! Hasonnevű céggel nem azonos!

HÁLOSZOBÁKAT

EBÉDLŐKET, ÍRISZOBÁKAT, SZALON- ÉS CLUB-
GARNITURÁKAT, KONYHA- ÉS ELŐSZOBABEREN-
DEZÉSEKET LEGMÉRSEKELTEBB ÁRBAN SZÁLLIT

SÁNDOR IGNÁC BUTORÁRUHÁZA
BUDAPEST, VI. KER., DESSEWFFY-UTCA 18-20.

GRÓF JENŐ

speciális
betegkocsi
gyártó

Budapest, VIII., József-u. 54. Telefon: J. 328-14.

SIRKÖVEK

a legolcsóbb
árban
kaphatók,
מצבות

ADLER J. sirkőraktárában

Bpest, VII., Károly-körút 7. Tel.: J. 364-20. Szombaton és ünnepnap zárva.

Dr. Heinemann-féle leánynevelő-intézet

Tulajdonosa: Schönberger Márta, okl. középiskolai tanárnő.

Frankfurt a/M, Mendelssohnstrasse 84.

Alapítva 1869.

Szakszerű vezetés.

Szigorúan rituális ellátás.

Alapos gyakorlati, tudományos és tár-
sadalmi kiképzést ad serdülő leányok-
nak, kiket bármely iskolafaj számára
is előkészít. Legjobb referenciák bel-
és külföldről.

Saját villában minden kényelem, sport-
üzésére legjobb alkalom.

Kivánatra prospektussal szolgálók.

Korvin Testvérek Grafikai Intézete, Budapest, Révay ucca 14.